

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2009

Zuzana TURKOVÁ

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

**FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMÁNSKÝCH STUDIÍ**

***Eça de Queirós: Korespondence Fradique Mendese jako
překladatelský problém***

***Eça de Queirós' Correspondência de Fradique Mendes as a
translation problem***

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Jiří Pelán

Konzultant: PhDr. Vlasta Dufková

Autor diplomové práce: Zuzana Turková

Studijní obor: Portugalština

Rok podání: 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

.....

V Praze dne .....

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala PhDr. Vlastě Dufkové za obětavou pomoc a cenné rady. Její pečlivá práce s textem mi byla příkladem a inspirací. Zároveň bych chtěla poděkovat Leoně Šlajchrtové za její podnětné postřehy.

Obsah

Úvod	1
1. Život a tvorba Eça de Queiróse	3
1.1 Dětství a studentská léta	3
1.2 Queirósovo romantické období	4
1.3 Přejchod k naturalismu	5
1.4 Naturalistické období Eça de Queiróse	6
1.5 Eça eklektický	7
2. <i>Korespondence Fradiqua Mendese</i>	10
2.1. Představení díla	10
2.1.1 Vzpomínky a zápisky	10
2.1.2 Listy	14
2.2 Postava Fradiqua Mendese	16
2.2.1 První Fradique Mendes	16
2.2.2 Druhý Fradique Mendes	17
2.2.3 Třetí Fradique Mendes	18
2.2.4 Fradique Mendes jako inspirace	20
2.3 Formální a jazykové aspekty díla	21
3. Překlad	24
3.1 Východiska překladu	24
3.2 Specifické problémy překladu	25
3.3 Překlad části Vzpomínek a zápisků	28
3.4 Řešení konkrétních problémů v přeložené části textu	67
3.4.1 Problémy zapříčiněné rozdílností gramatiky českého a portugalského jazyka	67

3.4.2 Problémy lexikální	69
3.4.3 Překlad vícejazyčných pasáží.....	72
3.4.4 Otázka překladu jmen	74
3.4.5 Poznámky vysvětlující dobové narážky a reálie.....	77
4. Fradique a heteronymie. Argumenty vyplývající z poznámek k překladu <i>Korespondence Fradiqua Mendese</i>	80
4.1 Queirósův Fradique: heteronym, nebo protoheteronym?.....	80
4.2 Impuls.....	80
4.3 Argumenty hovořící proti existenci Fradiquovy autonomie.....	81
Závěr.....	86
Resumo.....	87
Výtah.....	90
Abstract.....	91
Bibliografie.....	92

Úvod

José Maria Eça de Queirós (1845–1900), nejznámější představitel tzv. „Generace sedmdesátých let“ v Portugalsku, napsal většinu svých románů v cizině, kde pobýval v diplomatických službách. V 70. letech 19. století formuloval zásady realistické tvorby jako kritické analýzy společenských nešvarů. Silně ho ovlivnily podněty tehdejší anglické a francouzské literatury. *Korespondence Fradique Mendese* (1900, *A Correspondência de Fradique Mendes*) není pokládána za autorovo stěžejní dílo, přece však má neodolatelné kouzlo. Přestože nemá klasický románový děj, prolínání časových rovin, v nichž se odehrávají dílčí zápletky, jej činí málem napínavým a mnohohvrstevným na poli sémantickém, jež v portugalské literatuře byla do té doby spíše výjimkou, je pro čtenáře opravdovou výzvou. Ponurost Quirósových naturalistických románů je zde vystřídána vyváženým sarkasmem, brilantní ironií a rafinovaným pesimismem.

A právě pesimismus vyjádřený protagonistou první části knihy mne přivedl na myšlenku pokusit se o překlad díla. V protagonistově logice není totiž smysluplné pokoušet se psát poezii či prózu, jelikož „... lidské slovo, jakým mluvíme, není dosud schopno vyjádřit ani ten nejzákladnější dojem či reprodukovat prostý tvar keře ...“¹. Přesto byly ony řádky napsány. Sloučila jsem toto tvrzení s úvahami o nemožnosti realizace dokonalého překladu a došla k názoru, že pakliže byly napsány, zaslouží si být přeloženy. Sám fakt, že autor, který tak úpěnlivě toužil po dokonalosti vyjádření, který svá díla nesčíselněkrát přepisoval a upravoval, jako by nikdy nebyl se svou prací spokojen, přece nikdy nekapituloval a tvořil až do konce svého života, mne naplnil hlubokou úctou a zároveň pocitem, že dílo nemusí být dokonalé, pokud do jeho vzniku bylo vloženo veškeré úsilí dokonalosti docílit. Právě tato úcta mi byla zárukou, že budu k textu přistupovat zodpovědně, a onen pocit mi pak dovolil pokusit se o překlad, ačkoli mnoho děl Eça de Queiróse již do češtiny přeložili zkušení překladatelé (jako Zdeněk Hampl a Marie Havlíková).

Rozhodně jsem si nekladla za úkol celé Queirósovovo dílo podrobně rozebrat, v průběhu překladu jsem ale v textu objevila hned několik zajímavých faktů, které napomáhají hlubšímu pochopení díla. Rozhodla jsem se tedy systematicky vyhledávat informace o osobách, místech, událostech a dílech v textu zmíněných a výsledky tohoto průzkumu ve

---

¹ „O verbo humano, tal como o falamos, é ainda impotente para encarnar a menor impressão intelectual ou reproduzir a simples forma de arbusto...“
QUEIRÓS, Eça de. *A Correspondência de Fradique Mendes*. Lisboa : Livros do Brazil, 1999, s. 106

formě hesel nebo stručných výpisků vložit přímo do překládané části do poznámek pod čarou. Závěry, které jsem z nich vyvodila, se staly materiálem pro jednu z kapitol této práce. Ta je celkem rozdělena do čtyř částí.

V první se souhrnně zabývám životem a dílem Eçy de Queiróse. Vycházím při tom převážně z knihy A. Campose Matose.²

Ve druhé se blíže věnuji *Korespondenci Fradiqua Mendese*, nastínění jejího stručného obsahu a rozboru textu s ohledem na aspekty, které nabyly na důležitosti při překladu díla. Zde jsem se krom již zmíněného A.C. Matose opírala o texty Marie A. Ribeirové.³

Těžištěm práce je část třetí, kterou věnuji úvaze nad koncepcí překladu a samému překladu vybraných částí textu, které podle mého názoru nejlépe reprezentují styl Eçy de Queiróse a na kterých je možné ukázat, jaká úskalí se při překladu tohoto autora mohou objevit. Zároveň navrhuji možná řešení, a to jak v obecné rovině, tak na konkrétních příkladech.

Čtvrtou, poslední část jsem věnovala stručné úvaze nad jedním aspektem díla, který díky překladu vystoupil na povrch a odhalil další rozměr *Korespondence*.

Zásadně jsem se opírala o práce Jiřího Pelána,⁴ Hanse-Georga Gadamera⁵ a Jiřího Levého.⁶ Při řešení praktických problémů jsem vycházela ze zkušeností nabytých na překladatelském semináři PhDr. Vlasty Dufkové a zároveň jsem konzultovala text knihy *Město a hory*⁷ (1901, *A Cidade e as Serras*, č. 2001, Kráčeř a čti)⁸ v překladu Marie Havlíkové, jejíž řešení mi v některých obtížných situacích byla vodítkem.

---

² Cf. CAMPOS MATOS, A. *Dicionário de Eça de Queirós*. Lisboa : Caminho, 1988

³ Cf. APARECIDA RIBEIRO, Maria. *História crítica da literatura portuguesa*, vol. VI (Realismo e naturalismo). Lisboa/São Paulo : Verbo, 1994

⁴ Cf. PELÁN, Jiří. *Kapitoly z francouzské a italské literatury*. Praha : Torst, 2000

⁵ Cf. GADAMER, H.-G. „Řeč jako médium hermeneutické zkušenosti“. přel. Jirí Němec *Překlad literárního díla*. Praha : Odeon, 1970

⁶ Cf. LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha : Československý spisovatel, 1963

⁷ dále jen jako *Kráčeř a čti*

⁸ Cf. QUEIRÓS, Eça de. *Kráčeř a čti*. přel. Marie Havlíková. Praha: Academia, 2001

1. Život a tvorba Eça de Queiróse

1.1 Dětství a studentská léta

José Maria Eça de Queirós se narodil 25. listopadu 1845 v severoportugalském městě Póvoa de Varzim v domě příbuzných své matky Caroliny Augusty Pereirové d'Eça. Byl plodem tajné lásky. Jeho otec Dr. José Maria Teixeira de Queirós, asistent královského prokurátora, se v té době zdržoval v nedalekém Ponte de Lima a s Carolinou Augustou se oženil teprve čtyři roky po synově narození. (Jelikož Carolina Augusta syna porodila ještě za svobodna, nemohla rodinu vystavit veřejné hanbě a do matriky své jméno neuvedla. Přestože nakonec Eça v jeho 41 letech přijali za vlastního, v záznamech zůstal údaj „matka neznámá“.)

Malý Eça byl nejdříve svěřen do péče chůvy ve Vile de Conde, poté byl do svých deseti let vychováván u prarodičů z otcovy strany ve Vermedilhu v Aveiru. Po smrti prarodičů odešel studovat do Colégia de Lapa v Portu.

Ve svých šestnácti letech vstoupil na právnickou fakultu v Coimbre. Během coimberských studií (1861–1866) pronikal Eça de Queirós do tajů anglické, německé, ale především francouzské literatury a filosofie. Četl Darwina, Dickense, Thackerayho, Hegela, Goetheho, Proudhona, Balzaca, Huga, Flauberta a další významné autory, kteří se na dlouho stali jeho vzorem. Zároveň však procházel deziluzí. Dle jeho vlastních slov nepředstavovala univerzita „Almu Mater“, jak by tomu mělo být, ale „zahořklou macechu“, jež ve studentech potlačuje jejich svobodné názory, nedovolí jim intelektuálně se rozvíjet a nutí je k bezduchému opakování právnických formulek.⁹ Profesori se také dostali do jeho díla. V *Korespondenci Fradiqua Mendese* se objevuje toto: „Tu hned Fradique zapátral v paměti a zvesela se začal vyptávat na Pedra Peneda, na Paise a další profesory starého tupě klerikálního střihu...“¹⁰ Ani v dalších Queirósových vzpomínkách¹¹ se coimberská univerzita neobjevuje v lepším světle. Musíme však uznat, že pro intelektuální vývoj Eça de Queiróse sehrála důležitou úlohu. Pocit útlaku a despotie v něm vzbudil první touhy po revoltě, po osvobození od tyranů, po vymýcení starých zatuchlých pravidel a norem, po hledání cesty k nápravě společnosti. Seznámil se tu s Anterem de Quentalem, vůdčí osobností skupiny studentů a

⁹ Cf. CAMPOS MATOS, A. *Dicionário de Eça de Queirós*. Lisboa: Caminho, 1988, s. 309

¹⁰ „Então, alegremente recordando Coimbra, Fradique perguntou-me pelo Pedro Penedo, pelo Pais, por outros lentes ainda, do antigo tipo fradesco e bruto...“

QUEIRÓS, Eça de. *A Correspondência de Fradique Mendes*. Lisboa : Livros do Brazil, 1999, s. 28

¹¹ Cf. CAMPOS MATOS, A., s. 310

intelektuálů, kterým se později začalo říkat „Generace sedmdesátých let“. Spolu s Anterem a ostatními intelektuály z oné skupiny se Queirós v následujících letech pokusil o vzkříšení portugalské společnosti a „zportugalštění“ portugalské kultury. (Ještě během jeho studia se skupina díky svým názorům na tvorbu některých portugalských spisovatelů a na literaturu vůbec dostala do střetu s konzervativním spisovatelem druhé romantické generace Felicianem de Castilhem, což vyústilo v polemiku, jež je dnes známá pod názvem „Coimberská otázka“.) Byla to generace, která se jako první v Portugalsku rozhodla vědomě a cíleně opustit starou tradiční cestu. Jako první se ale také dožila velkého rozčarování nad nemožností realizace svých revolučních idejí. (Někteří jedinci se pak v roce 1887 sešli v pesimistickém uskupení nazvaném „Přemožení životem“ [Vencidos de Vida]. Programově se tato skupina rozhodla nemít žádné cíle, nevydávat žádné manifesty, jen se scházet a v příjemném prostředí se oddávat dobrému jídlu a přátelským debatám.)

Zážitky ze studentské etapy Queirósova života a vzpomínky na ně byly natolik silné, že většinu hrdinů svých románů, Carlose de Maiu z románu *Maiové* (1888, *Os Maias*, č. 1957), Zé Fernandese a Hyacinta z knihy *Kráčej a čti*, Gonçala Mendese Ramirese z románu *Urozený rod Ramiresových* (1900, *A Ilustre Casa de Ramires*) i Carlose Fradiqua Mendese také nechal prožívat studentská léta v Coimbre.

1.2 Queirósovo romantické období

V roce 1866 po dokončení studií odešel žít ke svým rodičům do Lisabonu. 23. března toho roku vyšel v *Portugalských novinách* (*Gazeta de Portugal*) první z jeho textů. Tento i další texty z Queirósova raného období byly psány plně v duchu romantismu. Byly to přitom odvážně novátorské sloupky, v nichž se ozýval baudelairovský satanismus, poeovská hrůzostrašnost i vliv Flaubertovy *Salambo* (1862, *Salammbô*). Knižně vyšly pod názvem *Barbarské prózy* (1903, *Prosas Bárbaras*) až po Queirósově smrti. Těmito texty ovšem Eçovo romantické období skončilo a začalo období, v němž soustředil svůj zájem na analýzu a kritiku společnosti.

Roku 1867 si otevřel vlastní advokátskou praxi na náměstí Krále Petra v Évoře a stal se redaktorem periodika *Évorský distrikt* (*Distrito de Évora*). Co se týče jeho právnické kariéry, jsou známy dvě kauzy, v nichž figuroval coby obhájce. Z obou vyšel naneštěstí jako poražený a dále se podle dostupných informací advokacii nevěnoval.

Od října 1869 do ledna 1870 cestoval po Orientu. Navštívil Svatou zemi, Maltu, Egypt. Stal se svědkem slavnostního otevření Suezského průplavu. Z této cesty si přivezl mnoho poznámek, jež posloužily v románu vydávaném na pokračování nazvaném *Tajemství silnice ze Sintry* (1870, O Mistério da Estrada da Cintra, č. 1922), který psal společně s Ramalhem Ortigãem. Další poznámky a texty z této cesty vyšly posmrtně pod názvem *Egypt, cestovní zápisky* (1926, O Egipto, Notas de Viagem). Román *Relikvie* (1887, A Relíquia) je taktéž dílo inspirované tímto kratičkým putováním.

Queirósův *Egypt* a Flaubertova *Cesta po Orientu* (1849, Voyage en Orient) má nepochybně mnoho společného a Eça sám přiznával své okouzlení Flaubertovou tvorbou a uznával, že Gustav Flaubert pro něj byl velkou inspirací (viz *Ecos de Paris*). Po návratu strávil Eça šest měsíců v malém provinčním městečku Leirii a i tento pobyt ho v mnohém inspiroval. Tentokrát z něj výtěžil materiál ke svému prvnímu naturalistickému románu *Zločin pátera Amara* (1875, O Crime de Padre Amaro, č. 1954, 1968).

1.3 Přejít k naturalismu

Od roku 1871 až do svého odjezdu na Kubu Eça de Queirós spolupracoval s Ramalhem Ortigãem na časopise *Ostny* (As Farpas), v němž podroboval kritice politiku, kulturu, společnost jako celek i jednotlivé osobnosti. Plody této společné práce později zredigovali a roku 1890 ještě jednou vydali s názvem *Takové veselé tažení* (Uma Campanha Alegre). V těchto textech se plně rozvinul Queirósův cit pro humor a ironii a jasně se v nich zračilo jeho odhodlání psát o skutečných lidech, o opravdovém stavu věcí, o odmaskované realitě. Queirós v té době věřil, že pomocí literatury lze ovlivnit společnost, vytrhnout zaostalé Portugalsko z letargie, probudit sociální uvědomělost, zreformovat tehdejší společenské poměry a nastolit sociální spravedlnost. Potřebu změny necítil pouze on sám. Roku 1871 začali zástupci „Generace sedmdesátých let“ realizovat tzv. Demokratické přednášky v lisabonském Kasinu. Jejich vůdčí osobou se stal Antero de Quental, zúčastnili se jich i Batalha Reis, Oliveira Martins, Adolfo Coelho a další. Jejich cílem bylo vyvolat debaty o politice, kultuře a sociálních otázkách, díky nimž by se docílilo propojení Portugalska s moderním kulturním hnutím probíhajícím v Evropě. Queirós se přednášek zúčastnil s příspěvkem o „Realismu jakožto novém uměleckém vyjádření“ („A afirmação do Realismo como nova expressão da arte“). Dalšími tématy byl například rozklad portugalské společnosti,

zhoubný účinek dobovačných zámořských plaveb či úpadek církve.¹² Účinek se brzy dostavil. Státní orgány Demokratické přednášky zakázaly.

Eça de Queirós ještě stačil se svými přáteli Anterem de Quentalem a Batalhou Reistem stvořit fiktivního moderního básníka Carlose Fradiqua Mendese a 1872 přijal místo diplomata na Kubě. Právě v zahraničí v Queirósovi uzrála koncepce nového stylu jeho tvorby a při psaní svých následujících děl se již držel zásad realismu a naturalismu. Nedlouho poté, co z Havany vycestoval do Spojených Států a do Kanady, mu ve *Zpravodajském deníku* (Diário de Notícias) vyšla povídka „Zvláštnosti jedné plavovlásky“ (Singularidades de Uma Rapariga Loura), jež je v podstatě Queirósovým prvním realistickým textem.

1.4 Naturalistické období Eça de Queiróse

Roku 1874 se Eça de Queirós stal konzulem v Newcastlu a započal své autorsky nejplodnější období již zmíněným naturalistickým románem *Zločin pátera Amara*. (Machado de Assis o tomto díle prohlásil, že je imitací Zolova románu *Poklesek Abbého Moureta* [1875, La faute de l'abbé Mouret]. Nepopírá nesporné kvality Queirósovy tvorby, tvrdí, že Eça je geniálním žákem francouzské literatury, podporuje však svým výrokiem tezi o existenci „francesismu“¹³, silného vlivu Francie na portugalskou kulturu.)¹⁴ Jelikož rukopis předal Batalhovi Reisovi a Anteru de Quentalovi, a ti ho během roku 1875 vydávali (jako román) na pokračování v *Západních listech* (Revista Ocidental), neměl Queirós možnost text doladovat a vylepšovat a později tuto první verzi románu označil za „literární fiasko“.¹⁵ Tento text pak ještě mnohokrát přepracoval, takže knižně román vyšel dokonce ve třech verzích. Takovýto perfekcionismus se brzy stal charakteristickým rysem jeho tvorby.

Roku 1878 vyšel Queirósův nejprodávanější naturalistický román *Bratranec Basílio* (O Primo Basílio, č. 1955), v němž na příběhu jehož základní zápletkou je manželská nevěra, poukázal na zhoubný vliv přetvářky, pokřivených společenských norem a na to, že četba nekvalitní literatury, v tomto případě romantických románů, může mít tragické následky.

---

¹² REIS, Carlos. *História da Literatura portuguesa, O Realismo e o Naturalismo*. Lisboa : Publicações Alfa, 2001, s. 73-86

¹³ ASSIS, Machado de. „O Primo Basílio“. In *Obras Completas*. Rio de Janeiro: W.M.Jackson, 1957, s. 155

¹⁴ Francouzská literatura, francouzská kuchyně, pařížská móda, zkrátka vše, co přicházelo z Francie, mělo již od preromantismu na Portugalsko stále větší a větší vliv. Lisabon se po Paříži „opičil“ takovou měrou, že ono pofrancouzštění začalo mezi intelektuály vzbuzovat obavy ze ztráty národní identity. Úvahami o „francesismu“ se tedy nezabývá jen Eça de Queirós, ale např. i José Feliciano de Castilho.

¹⁵ Cf. CAMPOS MATOS, A., s. 242

Spisovatel si také, snad po vzoru Balzacovy *Lidské komedie* či ovlivněn Zolovým cyklem „Rougon-Macquart“, naplánoval ambiciózní projekt: „Scény ze života Portugalců“. Původně chtěl vytvořit soubor dvanácti příběhů (každý měsíc jeden příběh), které měly být kritickou sondáží portugalské společnosti. Nikdy tento projekt sice nedokončil, některé z příběhů se však staly námětem nebo součástí jeho dalších románů (např. *Maiové a Urozený rod Ramiresových*).

1.5 Eça eklektický

Po působení v Newcastlu následoval roku 1879 Bristol. Tou dobou autor opustil kánon naturalismu, přestal se omezovat jednotnou tvůrčí metodou a otevřel se i jiným estetickým proudům. Zmožen vlastní kousavou ironií, vykreslováním těžkostí a nástrah reálného života, napsal Eca de Queirós kratičký fantaskní román *Mandarin* (1880, O Mandarim, č. 1958).

Po čtrnácti letech prožitých v cizím prostředí, obklopen lidmi s odlišnou mentalitou a rozdílnými zvyky, zatoužil Eça po změně a rozhodl se oženit. Roku 1886 proto požádal o ruku Emílii de Castro Pamplonovou, sestru svého přítele z dětství. Rok po svatbě pak vydal již zmiňovanou *Relikvii*, svůj snad nejoriginálnější a nejosobitější román, text naplněný satirou, v němž si vzal na mušku úplatkářství, pokrytectví, pámbíčkářství a vznesl i otázku relativity lidského poznání.

Z Bristolu Queiros odešel v říjnu 1888 do Paříže. Téhož roku vyšli *Maiové*: román, v němž uplatnil veškerý svůj talent a um, využil všechny své dosavadní zkušenosti a rozvinul na pozadí Portugalska devatenáctého století, zmítaného politickou, ekonomickou a sociální krizí, příběh incestní lásky mezi sourozenci. Společnost ani kritika tehdy román nepřijali. Pochopení a ocenění se toto dílo dočkalo až o půlstoletí později.

Z pěti zahraničních měst, v nichž Eça žil, byla Paříž tím nejoblíbenějším. Toto město, centrum evropské civilizace, pokroku a elegance, nemohlo neovlivnit jeho tvorbu. Většina jeho románových postav vzniknuvších během spisovatelova pobytu ve francouzské metropoli si také po dokončení studií v Coimbře zvolila Paříž za své útočiště. Nejtypičtějším Pařížanem, nejcivilizovanějším elegantem a dandym je bezpochyby Carlos Fradique Mendes. Tuto původně kolektivně stvořenou postavu nechal Queirós „vstát z mrtvých“ nejprve částečně v časopise *Reportér* (Reporter), následně v riodejaneirských *Zpravodajských novinách* (Gazeta de Notícias) a po přerušení spolupráce s těmito periodiky konečně v *Portugalských listech* (Revista de Portugal), jehož 24 čísel vydal ve spolupráci s předními portugalskými

intelektuály v letech 1889–1892. Na stránkách výše jmenovaného časopisu vyšel postupně Fradiquův životopis pod názvem *Vzpomínky a zápisky* (Memórias e notas), který posloužil jako úvod ke *Korespondenci Fradiqua Mendese*, a později Fradiquova korespondence sama. Knižně *Korespondence* vyšla až v roce autorovy smrti, roku 1900.

Po zániku *Portugalských listů* přispíval Eça de Queirós do *Moderních listů* (Revista Moderna). Vznikly tak povídky, jako například „José Matias“, „Lyrický básník“ (Um Poeta Lírico) nebo „Civilizace“ (Civilização). Posledně jmenovaná povídka vznikla během roku 1892, poté co Eçova manželka zdědila usedlost v Santa Cruz do Douro. Hlavní ideou se zde stal kontrast mezi životem ve městě, v umělém prostředí v pohodlí technických vymožeností, a prostým životem na venkově. Později Queirós toto téma hlouběji rozpracoval a napsal již zmíněnou knihu *Kráčej a čti*. Výhody a nevýhody života uprostřed kulturního dění, pokroku, zkrátka v civilizované Paříži, a na portugalském venkově ustrnulém v čase se však odrazily i v *Korespondenci Fradiqua Mendese*.

Po smrti blízkého přítele, svého „učitele“ Antera de Quental (1891) napsal Queirós esej „Génius, jenž byl světcem“ (Um Génio Que Era Um Santo), kterým přispěl do sborníku *Antero de Quental, In Memoriam* (1896). Fyzickou podobu, morální a intelektuální profil svého přítele, který zde Queirós vykreslil, podstatnou měrou koresponduje s postavami Hyacinta (protagonista knihy *Kráčej a čti*) i Carlose Fradiqua Mendese (*Korespondence F.M.*). Při bližším pohledu zjistíme, že Fradique Mendes s Anterem de Quentalem sdílel ještě mnohem více, o tom však bude řeč až v další kapitole mé práce.

V poslední fázi života napsal Eça ještě román *Urozený rod Ramiresových*.

Roku 1900 se Eça vydal na krátký výlet do Švýcarska, avšak blíže nespecifikovaná choroba zaživačího traktu, kterou trpěl již od mládí, ho donutila k urychlenému návratu do Paříže. Jeho zdravotní stav se již nezlepšil, a 16. srpna v 16.30 spisovatel zemřel ve svém domě v Neuilly.

Literární odkaz Eçy de Queiróse se po jeho smrti dále rozšířil o některá do té doby nevydaná díla, kromě již výše zmíněných *Kráčej a čti*, *Korespondence Fradiqua Mendese a Egypt*, *cestovní zápisky*, například o legendy o světcích vydaných jako součást *Posledních stránek* (1912, Últimas Páginas), o knihy *Hrabě Abranhos* (1925, O Conde de Abranhos) a *Alves a spol.* (1925, Alves & C., č. 1977 vyšla obě díla společně jako *Pan hrabě a spol.*) a o další texty, které z pozůstalosti vybral jeho prvorozený syn José Maria d'Eça de Queirós.

Pokud bychom měli v krátkosti shrnout hlavní kvality Eçovy tvorby, bylo by na místě poukázat na jeho čistou, precizní, vybroušenou techniku, na pozorovací talent, s nímž zachytil širokou škálu lidských vlastností, na schopnost dodat detailním popisem látek, parfémů,

zvuků, jídel, květin a nábytku textům realnosti a přitom je nepřetížít jejich přemírou. Byl mistrem v použití humoru a ironie, kterými rovněž neplýtvával. Všechny tyto kvality uplatnil při tvorbě románů, jejichž hrdinové reprezentovali různé společenské vrstvy, dále při psaní povídek, jejichž postavy byly výbornými psychologickými studii jedinců, a nakonec i při psaní soukromých dopisů, jež byly současně sociologickými, politickými a filosofickými úvahami.

Jeho dílo, které zásadně ovlivnilo portugalskou literaturu, bylo v plné míře doceněno až v polovině 20. století.

2. Korespondence Fradiqua Mendese

Stručný obsah knihy jsem se rozhodla doplnit vysvětlujícím komentářem, vycházejícím z poznatků nashromážděných za účelem pochopení díla v širších souvislostech, které mi umožnily do textu lépe proniknout a vytvořit si lepší podmínky pro překlad.

2.1 Představení díla

Korespondence Fradiqua Mendese, tj. její finální, knižní podoba z roku 1900, je rozdělena na dvě části. První je nazvaná „Vzpomínky a zápisky“ (Memórias e Notas), druhá nese prostý název „Listy“ (As Cartas). „Vzpomínky a zápisky“ jsou dílem neznámého vypravěče, jenž o sobě tvrdí, že byl blízkým přítelem Carlose Fradiqua Mendese a po jeho smrti se, veden pocitem, že taková osobnost jako Fradique by neměla zůstat světu neznámá, rozhodl uspořádat a vydat přítelovu korespondenci, několik dopisů, které by ho co nejlépe charakterizovaly. K těmto dopisům napsal jakousi předmluvu, nebo lépe řečeno jakousi Fradiquovu stručnou biografii, ve které se snaží podat co nejucelenější obraz jejich pisatele.

2.1.1 Vzpomínky a zápisky

Tato první část díla je rozdělena celkem do osmi kapitol.

V **kapitole první** se čtenář dozvídá, za jakých okolností a kdy došlo k prvnímu setkání vypravěče s Fradiquem. Nijak blíže neurčený vypravěč se v kavárně náhodně začte do veršů, které ho naprosto uchvátí svou originalitou. Ve snaze dozvědět se něco více o jejich autorovi vyhledá svého přítele ze studií Marca Vidigala. Vidigalovo vyprávění nám objasňuje detaily z Fradiquova života od chvíle jeho narození až do doby plnoletosti a vypravěč během něho postupně propadá stále hlubšímu obdivu k Fradique Mendesovi. Posléze je mu nabídnuto se následujícího dne s Fradiquem setkat.

Právě Fradiquův životopis v informovaném čtenáři ihned probouzí ostražitost, dosti nápadně se totiž podobá ranému období života Antera de Quental, blízkého přítele Eçy de Queiróse. Oba, Antero i Fradique, pocházeli z významných rodů prvních osadníků Azorských

ostrovů. Oba přišli k poměrně velkému dědictví. Jeden jako druhý šli v šestnácti studovat práva na coimberskou univerzitu a ve studiích nijak zvlášť nevynikali (několik zkoušek museli opakovat). Byli pohlední a měli statnou, mužnou postavu. Přesto ani jeden nenašel životní partnerku. Fradique měl, tak jako Antero, velký vliv na své okolí, byl dominantní, ostatními považovaný za nadaného básníka, velkého myslitele a génia. Ani jeden z nich však po sobě nezanechal nějaké zásadní filosofické pojednání nebo jakékoli rozsáhlé dílo. Důležitý přínos pro společnost, to, čím obohatili portugalskou kulturu, byla vlastně jejich existence sama.¹⁶

V kapitole druhé dochází k plánovanému setkání. Vypravěč má připravený výrok, na němž celou noc pracoval a jímž se chystá vzdát poklonu Fradiquovým veršům, a odjíždí na návštěvu do lisabonského hotelu Central. Fradiquovo vzezření na něho zapůsobí stejně silně jako jeho dekadentní verše. Je unesen jeho elegancí, vkusem, šarmem, jeho mužnou postavou i vzdělaností a inteligencí, které z něho vyzařují. Šokují ho však Fradiquovy názory na Baudelaira a francouzskou literaturu vůbec. („Poezie by měla jít ruku v ruce s citem, a ryze intelektuální Baudelaire není nic víc než psycholog nebo analytik, jenž podrobně pitvá chorobné stavy. Dokazuje to i fakt, že Baudelaire napsal *Květy zla* nejdříve v próze a teprve později (...) je zbásnil.(...) Pravým výrazivem ryzí francouzské inteligence je próza. Její nejvybranější znalci budou dávat přednost básníkům, jejichž tvorba se vyznačuje přesností, jasností a střídlostí, což jsou kvality prózy.)¹⁷

Tyto věty, jež tlumočí Fradiquův názor na francouzskou literaturu, jako by byly ozvěnou myšlenek, které lze nalézt v Queirósově eseji „Francesismus“ (O Francesismo),¹⁸ jež podle všeho vznikla kolem roku 1880, ale vydána byla až po autorově smrti ve svazku *Poslední stránky* (1912). V této eseji, o níž již byla řeč v předchozí kapitole této práce se Eça de Queirós zamýšlí nejen nad francouzskou literaturou, jež podle jeho názoru ke konci století směřuje k banalitě a extravaganci, ale hlavně nad zhoubným vlivem francouzské kultury na kulturu portugalskou. Pocit, že Portugalsko se po Francii hloupě opičí, ho nesmírně tížil.

Vypravěč, který Baudelaira naprosto zbožňoval, nakonec svou vypilovanou větu nepoužije, zahořkle z hotelu odchází a jde se svěřit svému příteli J. Teixeirovi de Azevedovi

---

¹⁶ Cf. CAMPOS MATOS, A., s. 798

¹⁷ „Poesia subentendia emoção; e Baudelaire, todo intelectual, não passava de um psicólogo, de um analista – um dissecador subtil de estados mórbidos. Tanto assim que Baudelaire compusera primeiro em prosas „Flores do Mal“ - e só mais tarde (...) as passara a verso. (...) A genuína expressão da clara inteligência francesa era prosa. Os seus mais finos concededores prefeririam sempre os poetas, cuja poesia se caracterizasse pela precisão, lucidez, sobriedade – que são as qualidades de prosa.“ *Correspondência de Fradique Mendes*, s. 30

¹⁸ QUEIRÓS, Eça de. „O Francesismo“. In *História crítica da literatura portuguesa*, vol. VI (Realismo e naturalismo). Lisboa/São Paulo: Verbo, 1994, s. 219-223

do uličky Guarda-Mor. Podstatné detaily setkání, například fakt, že stran literatury s Fradiquem naprosto nesouhlasí, si však nechává pro sebe. Rozhodnou se Fradiqua znovu navštívit spolu, z jejich plánu ale sejde. Zde je pro nás důležitý fakt, že v uličce Guarda-Mor žil další z Ečových přátel, Jaime Batalha Reis. J. Teixeira de Azevedo bylo navíc jméno, jež používal jako svůj pseudonym,¹⁹ a my máme pádný důvod začít přemýšlet o tom, kdo je ve skutečnosti Fradique Mendes.

Kapitola třetí se odehrává v Egyptě čtyři roky po setkání v hotelu Central. Vypravěč k Fradiquovi stále cítí silnou náklonnost, je tedy zřejmé, že neshody v názoru na francouzskou literaturu mezitím otupil čas. Oba jsou ubytovaní v hotelu Shepard, Fradique je na cestě do Théb a dále na jih a ve chvíli jejich druhého setkání se nachází ve společnosti krásné dámy a Théophila Gautiera. To ve vypravěči vzbudí úctu již skoro posvátnou. Ve své fantazii vykonstruuje příběh, v němž se Gautier coby Jupiter, ona dáma jako Jónská nymfa a Fradique společně poplaví po Nilu. Během této plavby se nymfa do Fradiqua zamiluje a svou nevěrou tak zesměšní všemohoucího Olympana. S tímto příběhem se svěří Fradiquovi, kterého takováto pocta nesmírně potěší. Vzápětí uzavírají přátelství, které přetrvá až do Fradiquovy smrti. Ještě téhož večera se vydají na procházku do slavnostně osvětlené káhirské čtvrti Beiram. Dalšího dne Fradique odplouvá na jih.

Pasáž, v níž vypravěč popisuje noční Beiram, částečně koresponduje s textem vydaným v knize *Egypt, cestovní zápisky* v kapitole nazvané „Noc rozžihání světél“ (Noite de Iluminações).²⁰ Tato kniha byla uspořádána z Queirósových zápisků, které si vedl během své cesty po Egyptě, kam se ve svých dvaceti třech letech vydal při příležitosti slavnostního otevření Suezského průplavu. Z nich se také dozvíme, že právě káhirský hotel Shepard byl „výchozím bodem“ pro většinu jeho výletů po okolí a že v tomto hotelu Queirós skutečně potkal Théophila Gautiera.²¹

Čtvrtá kapitola je sestavena z popisů Fradiquovy nonšalance, elegance a jedinečnosti, které ve svých dopisech předkládají přední osobnosti portugalského kulturního světa Carlos Mayer, Antero de Quental, Oliveira Martins: ten Fradiqua považoval za jednoho z nejzajímavějších lidí 19. století; Ramalho Ortigão zase obdivoval vytříbený vkus a um, s jakým se Fradique dovedl oblékat, a celkově opěvoval jeho perfektní vzhled; a Guerra Junqueiro měl za to, že Fradiqua uhnětl Bůh z kousků Chateaubrianda, Brummella, ždibečků renesančních dobrodruhů a francouzských učenců, spojených šampaňským a tiskařskou

---

¹⁹ Cf. CAMPOS MATOS, A., s. 127

²⁰ Cf. QUEIRÓS, Eça de. *O Egipto (Notas de Viagem)*. Lisboa : Livros do Brazil, 2000, s. 199

²¹ Cf. *O Egipto (Notas de Viagem)*, s. 100

černí.²² Teixeira de Azevedo alias Jaime Batalha Reis byl jediný, kdo s přáteli toto posvátné nadšení nesdílel a od počátku Fradiqua považoval za nafoukance a naboba, k smrti rád však s ním vedl různé disputace: „Znalosti tohohle nafintěného všeznáka (...) jsou úryvky z Larousse rozmyté kolínskou (...) Pravidelně si s ním dopisoval, aby mu mohl kousavě odporovat.“²³ Výše zmínění se s Fradiquem poznali v Lisabonu, kam se roku 1875, čtyři roky po svém putování po Orientu, uchýlil. Následujícího roku 1876 odjel do Paříže. Uplynula čtyři léta, píše se rok 1880 a vypravěč s Fradiquem se znovu setkávají. Tentokrát v restauraci Bignon. Teprve od tohoto setkání se prý „opravdu“ datuje jejich přátelství,²⁴ co se té noci stalo, se ale nedozvíme. Je možné, že důležitosti nabývá právě proto, že toto setkání proběhlo v Paříži a ne v Lisabonu. Silný vliv, jaký měla Francie na estetiku a kulturu v Portugalsku, je totiž jedním z témat nadcházející kapitoly.

V **páté kapitole** vypravěč svým komentářem propojuje více než čtrnáct úryvků z dopisů, které Fradique zasílal Madame de Jouarrové a výše zmíněným osobnostem (Guerra Junqueiro, Oliveira Martins atd.). Z těchto úryvků se dovídáme o Fradiquově nesmírné sečtělosti, inteligenci, dočítáme se, že dle jeho názoru většina literárních kritiků je zkosnatělá, společnost je v rozkladu a portugalská politika jsou zkorumpovaní tupci. Země prý s příchodem „civilizace“ ztrácí svou jedinečnost, Portugalci nejsou schopni hrdě přiznat svou zaostalost a radši se „opičí“ a předstírají pokrokovost. Lze z nich též vyčíst, do jaké míry ho iritoval fakt, že portugalská, ale především lisabonská společnost se upínala k imitování Paříže a lidé francouzskému stylu podřídili své chování, styl oblékání a stolování, ale i původní portugalskou kuchyni.

Následující, **šestá kapitola** je věnována posledním letům Fradiqua Mendese. Píše se stále rok 1880, Fradiquovi je přes padesát, žije poklidným životem v Paříži v prostorném paláci, obklopen výtoky civilizace, a své dny tráví jako dandy „neobyčejně kultivovanou, přesným pravidlům podřízenou zahálkou.“²⁵ Vstává v devět hodin, dopoledne si čte, pak se věnuje své toaletě a klábosí se Smithem, odpoledne jde na korso, večer povečeřet do nejlepšího hotelu a pak do Opery nebo na večírek.²⁶ Do Portugalska jezdí jen na krátké návštěvy, jako by si jen občas potřeboval odpočinout v poklidu předešlého století. Je také patrné, že začíná propadat pesimismu: „My všichni, kteří žijeme na této zeměkouli, tvoříme

---

²² Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 55

²³ „As noções desse guapo erudito (...) são bocados de Larousse diluídos de água-de-colónia. (...) Correspondia-se regularmente com ele para o contradizer com acrimónia.“ *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 56

²⁴ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 56 Tento výrok se v textu objeví celkem čtyřikrát.

²⁵ Cf. PELÁN, Jiří. „Dandysmus jako kulturní fakt“. In *Kapitoly z francouzské a italské literatury*. Praha : Torst, 2000, s. 68

²⁶ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 86-88

nezměrnou karavanu, která zmateně kráčí do Nicoty. Jsme obklopeni netečnou Přírodou bez vědomí, tak smrtelnou jako my sami, která nás nechápe, ani nás nevidí a od níž se nedočkáme ani pomoci, ani útěchy...“²⁷ Po osmi letech se Fradiquovi jedné noci, cestou z jakési slavnosti, stane neštěstí. Někdo si omylem vezme jeho kožich, on se odmítne zahalit do cizího, nastydne se a zemře.

Sedmá kapitola je celá věnována spekulacím o Fradiquově odkazu. Většina pozůstalých má za to, že Fradique byl velkým přínosem pro společnost, rozchází se však v názoru, zdali po sobě zanechal něco hmatatelného, v čem své originální myšlenky uchoval příštím generacím. Vypravěč vzpomíná na Fradiquův názor, vyjadřující nechuť k tvorbě jakékoli prózy, jelikož podle něj nebylo možno dosáhnout tak dokonalé formy, aby byla s to cokoli uspokojivě vyjádřit: „...on od prózy očekával něco (...) co by samo o sobě ztvárnilo absolutní krásu a dokázalo slovním vyjádřením tlumočit vše, od nejprchavějších tónů světla po nejjemnější duševní hnutí...“²⁸

Ostatní se ale domnívají, že Fradique během svého života “něco” sepsal. Jelikož toto “něco” zůstalo uzavřené v kovové truhlici, kterou zdědila jeho milenka, a ta odmítla její obsah vyzradit, otázka Fradiquova autorství literárního díla zůstává nezodpovězená.²⁹

V **poslední kapitole** vypravěč ospravedlňuje své rozhodnutí Fradiquovu korespondenci zveřejnit. Dle jeho názoru je jeho vlasteneckou povinností seznámit širokou veřejnost s myšlenkami velkého elegána, světáka a filosofa, jelikož dokud má národ idol, který mu dodává sebevědomí, zachová si svou identitu, neztratí svou hrdost a nedojde k jeho úpadku.³⁰

2.1.2 Listy

Druhá část *Korespondence* není již nijak komentována. Čtenáři je předloženo sedmnáct dopisů, které nejsou chronologicky ani tematicky roztríděné. (Z osmé kapitoly víme, že Fradique své dopisy neopatřoval datem.) Vypravěč jednouše vybral listy, ze kterých

---

²⁷ „Todos nós que vivemos neste globo formamos uma imensa caravana que marcha confusamente para o Nada. Cerca-nos uma Natureza inconsciente, impassível, mortal como nós, que não nos entende, nem sequer nos vê, e donde não podemos esperar nem socorro nem consolação.“ *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 92

²⁸ „...ele queria em prosa algo que realizasse, só por si, plásticamente uma absoluta beleza e que expressionalmente, como verbo, tudo pudesse traduzir desde os mais fugidios tons de luz até os mais subtis estados de alma...“ *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 106

²⁹ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 100

³⁰ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 114

si lze utvořit obrázek o Fradiquově pohledu na svět a o jeho názorech, nebo listy, které by reprezentovaly nějaký Fradiquův povahový rys.

Obsah prvního listu vypovídá o oblékání a vkusu portugalské společnosti. Dopisy č. 2 je zamyšlením nad stavem portugalské společnosti obecně. Politickou situací se Fradique zabývá v dopise č. 3. Dalšími tématy jsou: ztráta národní hrdosti (č. 4), vliv náboženských rituálů na existenci víry v Boha (č. 5) a cizoložství (č. 6). Dopisy určené Claře (č. 9, 13, 16 a 17) jsou čistě milostné, překypují romantickým citem, opěvují zbožňovanou, nedosažitelnou bohyni, jejíž jediný úsměv dokáže Fradiquovu duši vytrhnout z temných propastí soužení. Ostatní listy si postupně s kousavou ironií berou na mušku klérus (č. 14), nespolehlivost portugalského dopravního systému (č. 7), prohnitost systému budování kariéry typu „ruka ruku myje“ (č. 10) a inklinaci portugalské společnosti k pochlebování a bezbřehému ignorantství (č. 8, 15). Ve zbylých se objevuje Fradiquův smutek nad příchodem civilizace do míst, jež by si býval přál uchovat v jejich původní, bukolické podobě (č. 11 a 12).

Vzhledem ke své nepříliš hluboké znalosti celého Queirósova díla nemohu s jistotou tvrdit, kolik textů vydaných v „Listech“ jako dopis existovalo již před vznikem *Korespondence*, jisté však je, že dopis číslo 14 (A Madame de Jouarre. Lisboa, Junho), nebo spíše jeho původní verze, vyšla 19. 6. 1892 v literární příloze riodejaneirských *Zpravodajských novin* pod názvem „Padre Salgueiro“ a dopis číslo 12 (A Madame de Jouarre. Quinta de Refaldes. Minho) byl publikován v témže periodiku 27. 7. 1892 pod jménem „Quinta de Frades“. Teprve později je Eça přepracoval do podoby, v jaké je nalzáme v *Korespondenci*.³¹

Po srovnání všech faktů mohu s jistotou tvrdit, že názory, které se objevují v těchto listech, a názory Eça de Queiróse, jsou takřka shodné. Z jakého důvodu byly „vložené do úst“ Fradiqu Mendesovi, proč a kdy vůbec vznikl, se v krátkosti pokusím vysvětlit na následujících stránkách.

---

³¹ Cf. REIS, Carlos. *Textos de imprensa IV (da Gazeta de Notícias)*. Portugal : Imprensa nacional-Casa da Moeda, 2002, s. 259, 273

2. 2 Postava Carlose Fradique Mendese

Postava Carlose Fradique Mendese se v portugalské literatuře objevila postupně třikrát.

2.2.1 První Fradique Mendes

Poprvé se čtenářům představil 29. srpna 1869 v časopise *Zářijová revoluce* (Revolução de Setembro) několika básněmi. Byl však kolektivním výtvozem Antera de Quental, Batalhy Reize a Eça de Queirós (otázce heteronymie se budu věnovat ve třetí kapitole, zde se tedy prozatímne držím výrazu „výtvor“). Tito portugalské spisovatelé se z potřeby poukázat na stávající neutěšený stav společnosti a provětrat poněkud zatuchlé kulturní ovzduší spojili a „jednoho dne se při pomyšlení na obrovskou bohatost moderních myšlenkových směrů, jejichž existence jako by v Portugalsku zůstávala absolutně nepovšimnuta, při pomyšlení na čínskou netečnost Lisabončanů, po léta ustrnulých v pozorování a pilování polovičatých, starých, rozpačitých a špatně cílených idejí z druhé ruky...“ rozhodli „...stvořením alespoň satanistického básníka zaplnit jednu z mnoha politováníhodných mezer“.³²

Vytvořili tedy básníka ovlivněného severským satanismem, jenž se osobně znal s Charlesem Baudelairem, Lecontem de Lisle a všemi francouzskými básníky nové generace.

Antero de Quental napsal básně „Sonet“ (O Soneto) a „Úlomky Satanovy kytary“ (Fragmentos de Guitarra de Satã), Eça de Queirós přispěl verši „Satanova serenáda hvězdám“ (Serenata de Satã às Estrelas) a Batalha Reis se přidal básní „Stařenka“ (A Velhinha). Pak nadešel srpen 1869, zaznělo trojhlasné „vstaň a chod“, a Carlos Fradique Mendes se svými verši vykročil k redakci *Zářijové revoluce*. K těmto veršům pak ještě přibyly *Básně z makadamu* (Poemas do Macadam) z pera Antera de Quental, otištěné v prosinci 1869

---

³² „Um dia, pensando na riqueza imensa do moderno movimento de ideias, cuja existência parecia ser tão absolutamente desconhecida em Portugal, pensando na apatia chinesa dos lisboetas, imobilizados durante anos, na contemplação e no cinzelar de meia ideia, velha, indecisa, em segunda mão, e em mau uso, - pensámos em suprimir uma das muitas lacunas lamentáveis, criando ao menos, um poeta satânico.“
CAMPOS MATOS, A., s. 436

v časopise *První leden* (O Primeiro de Janeiro).³³ Název této sbírky v sobě nesl skrytý význam přímo spojený s Fradiquovým dandysmem.

Makadam byl totiž v té době vysoce moderní postup pro úpravu vozovek, vynalezený skotským inženýrem McAdamem, který spočíval ve skládání vrstev šterku od nejhrubšího po nejjemnější. Přirozená, prašná venkovská cesta je tedy nahrazena umělou, sterilní cestou městskou a výchozí přírodní materiál nahradí materiál podobný, jenže zpracovaný a daleko jemnější. Ve stejném duchu si „opravdový“ dandy jemnými retušemi přizpůsobuje společenská pravidla a zažitá rituála, aby byl „shledán jedinečným“.³⁴

2.2.2 Druhý Fradique Mendes

Podruhé se Fradique Mendes objevil jako jedna z vedlejších postav v *Tajemství silnice ze Sintry*, která na pokračování vycházela ve *Zpravodajském deníku*. Na tomto projektu se podíleli Eça de Queirós, Ramalho Ortigão a po technické stránce i Eduardo Coelho (redaktor novin).

Jednalo se o literární mystifikaci, s jejíž pomocí chtěli portugalskou veřejnost odvrátit od slepého zbožňování plytkých, sentimentálních romantických melodramat. Čtenářům, kteří byli schopni uvěřit sloupkům psaným s takovou nadsázkou, tak ironicky, a přece v duchu srdceryvných milostných románů, se mělo uveřejněním prohlášení, že vše byl bohapustý výmysl, „dostat za vyučenou“. Věrohodnost tomuto smyšlenému příběhu dodal jak způsob, kterým byl uveden na veřejnost (zpráva o zločinu spáchaném na cestě ze Sintry vyšla na první straně *Zpravodajského deníku* s příslibem včasného informování čtenářů o vývoji událostí), tak volba protagonistů. Některé sloupky byly prezentovány jako příspěvky čtenářů deníku nebo očitých svědků onoho zločinu. To, že se příběhem mihla i vycházející básnická hvězda Fradique Mendes (od vydání Fradiquovy poezie neuplynul ani rok a někteří čtenáři si mohli tohoto slibného mladého autora ještě pamatovat), mohlo také pomoci potvrdit jeho autenticitu. V *Tajemství silnice ze Sintry* dostal Fradique, v porovnání s Fradiquem prvním, již daleko jasnější obrysy. V tomto příběhu se dočítáme, že všeobecně známý Carlos Fradique Mendes je prý výstřední, distingvovaný muž, na němž lidé obdivují jeho ryzí charakter a ďábelsky nelitostnou originalitu jeho talentu. Je údajně přítelem Charlese Baudelaira a tak

³³ Cf. MORAIS MONTEIRO, Maria da Assunção. *De heteronímia em Eça de Queiros e Fernando Pessoa à alteronímia em Miguel Torga*. [online]. [cit. 2009-04-04]. Dostupné z: www.alfarrabio.di.uminho.pt/vercial/zips/assunc05.pdf

³⁴ Cf. PELÁN, Jiří. „Dandysmus jako kulturní fakt“. In *Kapitoly z francouzské a italské literatury*. Praha : Torst, 2000, strana 70

jako on se obléká s vytříbeným vkusem, vybraně a poněkud výstředně. Má mrazivě magnetizující pohled kočkovité šelmy. Svým buřičstvím romantika připomíná Satanáše, zároveň ho však nikdy neopouští chladný odstup pravého gentlemana. Společnost baví i pobuřuje například historkami o své lásce k lidožravé černošce. Výborně ovládá hru na violoncello, procestoval Orient, byl v Mekce a šíří o sobě, že byl korzárem.³⁵

Smyslený Fradique, jenž měl být již nějaký čas pokládán za skutečně žijícího umělce a světáka byl tedy vtažen do smyšleného příběhu, který měl (zprvu) vypadat hodnověrně. Dalo by se říci, že Eça s Ramalhem vytvořili jakýsi Vandelftovský „podraz v podrazu“.

2.2.3 Třetí Fradique Mendes

Při přípravě textu *Tajemství silnice ze Sintry* ke druhému vydání napadlo Queiróse použít postavu Fradique Mendese ještě jednou. V dopise Oliveirovi Martinsovi z června 1885 píše: „Napadlo mě toto. Byla by to série dopisů o nejrůznějších tématech, od nesmrtelnosti duše po ceny uhlí, napsaných jistým velikánem, který tu před časem žil (...) a který se jmenoval Fradique Mendes! Nepamatuješ se snad na něj? Zeptej se tedy Antera. (...) Ten ho znal. Byl to muž vybraných mravů, básník a cestovatel, ve volných chvílích filosof, *dilettante* a rozkošník, a tento *gentleman*, náš přítel, zemřel. A já (...) jsem se rozhodl shromáždit jeho korespondenci (...) a vydám ji, nebo se alespoň pokusím, v *Provincii*.“³⁶ Eça de Queirós se tedy v podstatě vrátil k původnímu projektu vytvořit jakéhosi „Nadportugalce“, který by byl schopen vyvést svůj národ z otroctví jeho vlastního myšlení. Během let ho do hloubky propracoval a roku 1888 začal s názvem *Zápisky a vzpomínky* (Notas e Recordações) vydávat v riodejaneirských *Zpravodajských novinách* a lisabonském *Reportéru* kapitoly, jež byly jakýmsi životopisem Carlose Fradique Mendese, jehož *Korespondenci* jsem popisovala v předchozí kapitole. Jak lze z onoho popisu vyčíst, původní Queirósův náčrt se rozrostl do nevídaných rozměrů.

Z autora *Básní z makadamu* se stal autor *Kamenných brilliantů*, nejvybroušenější sbírky veršů. („Satanova serenáda hvězdám“ zůstala sbírkám společná). Křížem krážem

---

³⁵ Cf. QUEIRÓS, Eça de. *O Mistério da Estrada de Sintra*. Portugal : Publicações Europa-América, 2000, s. 154

³⁶ „O que eu pensei foi o seguinte: uma série de cartas sobre toda a sorte de assuntos, desde a imortalidade de alma até ao preço de carvão, escritas por um certo grande homem que viveu aqui há tempos (...) e que se chamava Fradique Mendes. Não te lembras dele? Pergunta ao Antero (...) Ele conheceu-o. Homem distinto, poeta, viajante, filósofo nas horas vagas, *dilettante* e voluptuoso, este *gentleman*, nosso amigo, morreu. E eu (...) tive a ideia de recolher a sua correspondência... e publico-a ou desejo publicá-la na *Provincia*.“ Cf. CAMPOS MATOS, A., s. 437

procestoval svět. Byl přítelem nejznámějších francouzských spisovatelů té doby, psal si s velkými vojevůdci, s generálem Napierem se zúčastnil výpravy do Afriky. Byl miláčkem předních pařížských šlechticů i pařížských kurtizán. Zkrátka, stal se z něj světoobčan a dandy. Tak jako baudelairovský dandy se (zpočátku) stavěl na Satanovu stranu. V baudelairovském pojetí dandysmu se sice „z dandyho, který soustavně kultivuje vlastní osobu a nedisponuje žádným specifickým talentem, stává umělec a především básník“,³⁷ a Fradiquova známá básnická díla by se dala spočítat na prstech jedné ruky, ale budiž. Jako dandy brummellovský se oblékal, a jako Brummell se choval. Nebo lépe řečeno, těsně před smrtí se tak chovat začal.³⁸ Připomínal i Lyttonova dandyho Pelhama, který se řídil tím, že „živost ducha je třeba zakrýt maskou chladu“.³⁹ Nikdy se totiž nesvěřoval se se svými city a nedával najevo pocity radosti či zklamání.⁴⁰ Někdy pravda stačilo, aby nějaká žena, po níž toužil, projela kolem v kočáře, a hned ztratil řeč, (nemluvě o následném úprku a rachotivém pronásledování onoho kočáru),⁴¹ jinak však vždy dbal na „produhovnělost každého svého gesta“.⁴² Znaven filosofováním se čas od času rozhodl odpočinout si v přírodě, odhodil škrtkovou vázanku a jen v haleně se jako honák projížděl stády dobytka po portugalském venkově, jinak byl ale každým coulem elegant a švihák. Stručně řečeno, byl to dandy vskutku příkladný. Byl také hlubokomyslný filosof, extravagantní lehkovážník, loyální přítel, diskrétní milovník, zvěstovatel nových náboženství a nebojácný lovec šelem. Byl vítaným hostem na všech *matiné*, nepostradatelným společníkem při všech *soirée* a snad kromě Teixeira de Azeveda nebylo nikoho, kdo by si ho neoblíbil. Byl jako kometa, která na okamžik zazářila a zmizela, její jas však zůstal v srdci těch, kteří ji spatřili, a prosvěcoval pak jejich životy. Tato Fradiquova záře zřejmě padla do oka i nadanému angolskému spisovateli Josému Eduardovi Agualusovi, který se v 90. letech 20. století rozhodl převzít Eçovo otcovství a zplodit ještě jednoho Carlose F. Mendese.

---

³⁷ PELÁN, Jiří. „Dandysmus jako kulturní fakt“ in *Kapitoly z francouzské a italské literatury*. Praha: Torst, 2000, s. 75

³⁸ Popis náplně Fradiquova dne (*A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 86) je doslova echem popisu deního plánu Brummellova (Dandysmus jako kulturní fakt“ in *Kapitoly z francouzské a italské literatury*, s. 70).

³⁹ Cf. „Dandysmus jako kulturní fakt“ in *Kapitoly z francouzské a italské literatury*. Praha: Torst, 2000, s. 72

⁴⁰ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 59

⁴¹ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 58

⁴² PELÁN, Jiří. „Dandysmus jako kulturní fakt“ in *Kapitoly z francouzské a italské literatury*. Praha: Torst, 2000, s. 74

2.2.4 Fradique Mendes jako inspirace

José Eduardo Agualusa se narodil 13. 12. 1960 portugalským rodičům v Huambu v Angole. V Lisabonu vystudoval zemědělství a lesnictví a po návratu do vlasti se začal věnovat literatuře. V jeho dílech lze najít témata jako hledání národní identity, rasová otázka v postkoloniálních zemích atp. Za ně získal ocenění, jako Prémio de Revelação Sonangol, Grande Prémio de Literatura da RTP, Grande Prémio Gulbenkian de Literatura para crianças atp.

V roce 1997 vydal Agualusa román *Národ míšenců: Tajná korespondence Fradiqua Mendese* (Nação Crioula: A Correspondência Secreta de Fradique Mendes), který se původně jmenoval *Listy z Luandy* (Cartas de Luanda). Agualusa v něm vytvořil čtvrtého Fradiqua Mendese a pokusil se čtenáře přesvědčit, že se jedná o původního Eçova Fradiqua, jenž ovšem na svých cestách po světě strávil i nějaký čas v Angole, odkud zasílal dopisy nejen své kmotře Madame de Jouarre, ale i Eçovi de Queirósovi a své nové lásce Anně Olympii Vaz de Caminhové. Kniha celkem logicky nemá úvodní část, jelikož se předpokládá, že většinu dostupných informací o autorovi předložené korespondence čtenář zná z původní Eçovy *Korespondence*.

Po přečtení několika počátečních dopisů lze opravdu uvěřit, že si Agualusa Fradiqua vypůjčil se záměrem opatřit si vypravěče, jenž by mohl věrohodně popisovat angolské panorama 70. a 80. let. Některé dopisy se zabývají stavem, v jakém se nachází angolská společnost, některé jsou hloubavým rozjímáním nad tím či oním lokálním úkazem. V dalších listech se však pomalu ale jistě vytrácí jak styl Fradiquovy mluvy plné francouzských a anglických výrazů, jež tu vystřídají slova přejatá z afrických domorodých jazyků ovimbundu, kimbundu atp., tak obsahový ráz dopisů. Listy přestávají být jen útržkovitými úvahami, začínají na sebe obsahově navazovat a rozvíjet příběh Fradiquovy lásky k Anně Olympii, dceři otrokyně, která se sama stala otrokářkou, následně upadla do otroctví a zachráněna Fradiquem uprchla do Brazílie, kde se zasadila o zesílení odporu proti otrokářským praktikám evropských velmocí. Původní propojení s *Korespondencí Fradiqua Mendese* se autor snaží udržet díky nápadným intertextuálním narážkám. Většina úryvků extrahovaných z Queirósovy *Korespondence* je však ihned kladena do opozice s angolskými reáliemi a je svým způsobem kreolizována. Agualusa nechá vypůjčeného Fradiqua projít změnou myšlení a názorů, dá mu hovořit mluvou rodilých Angolanů, donutí ho tančit capoeiru, zamilovat se do otrokyně/ bohyně, která je směsicí Mulatky Gabriely, Madame Lobrinské a Héli Chatelaina. Udělá z něj bojovníka za práva otroků a otce míšenky Sofie. “Kreolizací” nechá

projít i ubohého Smithe, Mendesova skotského komorníka, jenž začne dávat přednost pojídání fazolí s maniokovou kaší před huggisem.⁴³

Z těchto změn charakteru postav, které jsou oběma korespondencím společné, lze pochopit, že Agualusovým záměrem bylo propojit portugalské, angolské a brazilské kulturní dědictví a v postavě Fradiquova dítěte implantovat dřeň těchto tří portugalsky mluvících zemí do jednoho těla. Stát se stvořitelem lepšího, lidštějšího Portugalce, než byl ten Eçův, poukázat na to, že angolská literatura sice původně vycházela z portugalského základu, prošla ale velkou změnou a nyní je schopna portugalské literatuře konkurovat.

Jeho záměr se nicméně zdařil jen částečně. Ironickou, vybroušenou geniální mystifikaci plnou jinotajů, kterou si od Queiróse vypůjčil, za tímto účelem přetvořil do chaotické mozaiky narážek a citací, která bohužel vytváří dojem, že se autor více než vyprávět příběh snaží ohromit čtenáře svými znalostmi portugalské literatury, díla Eçy de Queiróse a historie.

2. 3 Formální a jazykové aspekty díla

Na rozdíl od ostatních Queirósových děl, která byla tematicky i stylově jednodušší, je *Korespondence* text různorodý. Jestliže např. *Mandarín* je halucinačním rejmem myšlenek a snových představ smísených s realitou, v němž děj je méně důležitý než forma, jakou je napsán, je povídka „Lyrický básník“⁴⁴ vypravěčsky mistrně zvládnutý jazykově prostý text směřující k pointě. Deníkové zápisky z Egypta jsou zase příkladem Eçova mistrovského pozorovacího talentu a daru popsat jakýkoli objekt či živého tvora s tak dokonalou plasticitou, že i čtenář s minimální fantazií má chť nechtě celou scénérii prastarých pohřebišť ihned před očima. Text *Korespondence* má něco z každého.

První část knihy („Vzpomínky a zápisky“) je sestavena ze vzpomínek vypravěče, jejichž text je místy patetický, někdy přehnaně strojený, jako by se jejich autor snažil za každou cenu působit erudovaně. Tyto „vzpomínky“ se prolínají se stylově střídmějšími texty „zápisků“, které jsou jakýmsi kratičkými esejistickými celky.

Druhá část („Listy“) byla částečně psána jako skutečné dopisy. Žánrově se v podstatě jedná o eseje, které jsou zajímavé především po stránce obsahové. Jako větší výzva se mi

⁴³ Cf. AGUALUSA, José. *Nação Crioula*. Portugal : TV Guia Editora, 1997

⁴⁴ QUEIRÓS, Eça de. „Um poeta lírico“. In *Contos*. Portugal : Publicações Europa-América, 1979

jevila stylově pestřejší první část knihy, k překladu jsem tedy zvolila ji. Následující komentář proto zaměřím pouze na „Vzpomínky a zápisky“.

Důležité, nosné myšlenky v nich Queirós podtrhává pomocí znásobení některého větného členu, které v mnoha případech ještě zdůrazní aliterací.⁴⁵ („...cidade aliterada, afadistada, catita e conselheira...“).⁴⁶ Takovéto skupiny často následně klade do opozice skupině antonym. („...o que há de real, essencial, necessário e eterno é o cerimonial, e o que há de artificial, de suplementar, de dispensável, de transitório é a teologia...“)⁴⁷ Rytmus těchto vět připomíná údery kamenického kladívka, s nímž umělec každý termín pečlivě a přesně opracovává coby kousíček budoucího symbolického pomníku, jímž je dílo jako takové. K evokaci kamenické či sochařské práce jako metafoře pro práci se slovy a s jazykem vůbec používá zároveň Queirós výrazy s těmito uměleckými obory spojené.

Například: „výrazy **tesal** s přesností a jistotou **dláta**“⁴⁸ nebo „...**vybrousil a uhladil** tuto větu: *Stvořil jste formu, která je božský mramor s lidskými záchvěvy.*“⁴⁹ (Zde se hovoří o ústřední Fradiquově sbírce veršů nazvané *Lapidárias*, což v sobě skrývá hned několik významů. Sloveso **lapidar** v portugalštině znamená „brousit drahé kameny, tesat, vrývat do kamene“, zároveň je slovo **lapidar** a slovo **lapidário** přídavné jméno, které vyjadřuje: „vytesaný do kamene, lapidární, jasný, výstižný, dokonalý“.⁵⁰ V symbolické rovině tímto názvem Eça de Queirós naznačuje, že literární tvorba, v tomto případě verše, pro něj má cenu drahého kamení, že ji lze zdokonalovat, opracovávat, vybrušovat, dokud není brilantní. Pak z ní její dokonalost vytvoří autorův pomník, který odolá věkům jako mramorová deska jeho náhrobku. Tato symbolika prochází celým dílem.)⁵¹

Korespondence Fradiqua Mendese je zajímavá také po lexikální stránce. Eça de Queirós ve svém textu nezdědka používá francouzštinu, španělštinu, latinu i angličtinu. Cizí slova jsou většinou psaná kurzívou a každý z jazyků má v textu jinou funkci. Anglické výrazy se objevují s takovou samozřejmostí, jako by si autor ani nebyl vědom faktu, že při hledání

⁴⁵ V překladu se mi bohužel nepodařilo udržet zvukovou stránku výrazů, proto raději uvádím text následujících dvou citací v originále.

⁴⁶ „Lisabon je město pohlcené přetvářkou, prosycené fatalismem, provinčností a falešnou elegancí.“
A Correspondência de Fradique Mendes, s. 79

⁴⁷ „...to, co je skutečné, podstatné, nezbytné a věčné, je rituál, a co je na něm umělé, nepodstatné, zbytečné a pomíjivé, je teologie...“ *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 104

⁴⁸ „...ia recortando os termos com certeza e a perfeição de um buril.“ *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 30

⁴⁹ tinha „...repolido e burilado esta: *A forma da vossa Excelência é um mármore divino com estremecimentos humanos!*“ *Correspondência de Fradique Mendes*, s. 21

⁵⁰ HOLANDA FERREIRA, Aurélio Buarque de. *Novo Dicionário da Língua Portuguesa*. São Paulo : Editora Nova Fronteira, 1998, s. 1009

⁵¹ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 21, 56, 97, 114

nejvhodnějšího vyjádření své představy sáhl po lexikální jednotce cizího jazykového systému. Poukazují tak na fakt, že autor textu je skutečný kosmopolita. Slova francouzská se neobjevují jen samostatně, ale i ve větších syntaktických celcích (přímé řeči) a dokonce jako celé statě (např. citace z dopisu generála Armankova).⁵² V textu jako by zastávala funkci kulis na divadle. Odehrává-li se děj v Lisabonu, je používána portugalština. Přesune-li se ale děj do Paříže, mění se i jazyková realita a vedlejším postavám je ponechán jejich přirozený jazyk, jenž dokresluje místo děje. Latinská slova se objevují ve formě citátů antických a renesančních filosofů, což v celkovém rázu díla plného filosofických úvah působí velice přirozeně. Přestože znalost latiny byla v 19. století součástí vzdělání, dodávají tyto citáty dílu nádech akademičnosti. Výrazy ve španělštině se objevují vždy s lehce ironickým podtextem.

Co se syntaktické výstavby týče, je Queirósův text velice složitý. Jeho věty často dosahují délky celého odstavce,⁵³ takže není výjimkou strana obsahující pouze tři až čtyři věty. Jeho výborný pozorovací talent a záliba v detailních popisech postav, interiérů i krajiny je ve spojení s takřka bezednou slovní zásobou zdrojem sáhodlouhých, donekonečna se rozvětvlujících větných celků, které však nepůsobí nijak těžkopádně či nudně a díky sémantickému prolínání svých součástí tvoří dokonalé mechanismy posunující čtenáře tímto dílem bez zápletky stále kupředu.

Posledním a troufám si tvrdit, že nejmarkantnějším rysem *Korespondence* je vysoké procento odkazů na realie antického Řecka a starověkého Egypta, na řeckou mytologii, filosofii, osobnosti soudobého francouzského kulturního života, na francouzskou, portugalskou a anglickou literaturu. Tyto odkazy jsou vždy komplikovaně propojeny nejen s textem v blízkosti jejich výskytu, ale i s náplní širších celků.

---

⁵² Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 77, 110

⁵³ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 23-24

3. Překlad

3.1 Východiska překladu

Překladatelské trivium typu: překladatel má znát jazyk, ze kterého překládá, jazyk, do kterého překládá, a věcný obsah překládaného textu, je vskutku poněkud obecné. Jiří Levý se k tomuto tématu vyjadřuje ve své knize *Umění překladu* takto:

„Důležité je pochopení předlohy. Prvním stupněm je pochopení filologické, (...) následuje pochopení skutečností v díle vyjádřených.“⁵⁴ K tomu je zase zapotřebí proniknout do dílčích aspektů, jako jsou autorův styl, jeho chápání světa, ale i prostředí děje, jelikož pouze to zaručí správnou interpretaci textu. Nejde tedy jen o správné ovládnutí řeči, ale „o pravé dorozumění se o věci.“⁵⁵

Teprve potom může následovat „napodobení textu, řízené porozuměním tomu, co je v textu řečeno.“⁵⁶ A protože jazykový materiál překládaného díla a jazykový materiál jeho budoucího překladu jsou odlišné a není možné docílit významově úplně shodného vyjádření, je nutné najít takové vyjadřovací prostředky, které by překladateli pomohly tyto odlišnosti překlenout. Je nutné rozhodnout se, jak stylisticky využít jazyk překladu k přetlumočení povahy a tvaru myšlenky originálu (jak kompenzovat některé gramatické kategorie, které v cílovém jazyku neexistují, jak se vyhnout změně příznakovosti některých jazykových jevů) a dojít k vyváženému kompromisu.

K pochopení textu a splnění základní podmínky k realizaci správného překladu mi dopomohla jak fakta o kulturně-historickém prostředí, ve kterém autor tvořil, tak široký průzkum na poli reálií objevujících se v textu.

Nejsložitějším bodem překladu bylo v tomto případě překonávání problémů vycházejících ze skutečnosti, že autor, který byl dlouhou dobu pod vlivem anglofonního i frankofonního prostředí, pracoval s více jazyky. Z toho důvodu bylo nutné najít způsob, jímž by bylo možné tyto cizí jazyky propojit bez ostrých přechodů, které mezi různými jazykovými rodinami (románský vs. slovanský jazyk) hrozí, zatímco v originále tak patrně nejsou. Tento problém budu podrobně řešit v komentáři k překladu.

---

⁵⁴ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 28

⁵⁵ GADAMER, H.-G. „Řeč jako médium hermeneutické zkušenosti.“ přel. Jiří Němec. In *Překlad literárního díla*. Praha : Odeon, 1970, s. 25

⁵⁶ *Ibid.*, s. 26

Při překladu *Korespondence Fradiqua Mendese* do češtiny jsem se především snažila co nejdělejší a pokud možno bez zkreslení, které mohlo vzniknout subjektivním vnímáním skutečnosti díla, reprodukovat pocity a úvahy vypravěče a myšlenkové pochody protagonisty. Jinými slovy, snažila jsem se ztratit co možná nejmenší zlomek z autorovy jedinečnosti a originality a co nejvíce se přiblížit jeho způsobu vyjádření, vždy ale s ohledem na čtenáře.

Pokud bych měla říci, zda jsem postupovala v souladu s klasickou teorií adaptačního překladu či s teorií romantického překladu doslovného,⁵⁷ řekla bych, že ač jsem se snažila dojít ke kompromisu mezi oběma typy, adaptační přístup nakonec převládl. Pokusila jsem se o překlad co nejdělejší, nikdy však na úkor srozumitelnosti (např. překlad metafor na str. 26 a 27).

3.2 Specifické problémy překladu

Při překladu *Korespondence* jsem se potýkala s problémy na několika úrovních. V jazykové rovině se jednalo jak o problémy, které nutně vycházejí z rozdílnosti románského jazyka (portugalštiny) a slovanského jazyka (češtiny) na poli gramatiky, lexika i syntaxe, tak o problémy, které jsou spojené s Queirósovým stylem.

V prvním případě se problémy tradičně týkaly rozdílu v systému slovesných časů a způsobů, který čeština částečně kompenzuje vidovými formami, v češtině neexistujících členů, nutného převodu předložkových vazeb na skloňování podstatných jmen, která se navíc často lišila v rodě a jejichž případné přechylování někdy bylo velice krkolomné. Úskalí skrytá ve slovní zásobě se objevovala především u abstrakt, na která je portugalština daleko bohatší. Kvantitativně bylo proto v češtině méně možností pro pestrost výraziva, aniž by docházelo k posunu příznakovosti.

Tyto těžkosti jsou však běžné pro jakýkoli překlad z portugalštiny do češtiny. Po stránce syntaktické vycházely obtíže ze složité větné stavby, jakou v portugalštině umožňuje běžné použití gerundií, zatímco v češtině dnes použití přechodníků působí archaicky. Tento slovesný tvar se však na druhé straně u textu z konce 19. století může stát vítaným stylovým prostředkem pro navození atmosféry doby, do níž je děj knihy situován, pokud nedojde k jeho nadužívání, které by text neúnosně přetížilo. Ve většině případů bylo nutno rozložit věty do souvětí pomocí časových či příčinných vět vedlejších nebo utvořit dvě věty hlavní ve

---

⁵⁷ Cf. LEVÝ, Jiří., s. 72

slučovacím poměru. Vznikala tak souvětí o několika větách hlavních, z nichž každá byla dále rozvíjena větami vedlejšími, čímž zákonitě stoupalo nebezpečí omílání týchž spojek. Rozdělování těchto větných celků na samostatné věty jsem se však snažila vyhnout, jelikož bych tím zásadně narušila rytmus a plynulost textu.

Zároveň jsem se potýkala se stále se vracejícími frázemi či totožně vystavěnými větami, jejichž obsah byl pro dílo zásadní. Bylo proto velmi důležité neztratit je v průběhu textu a překládat je vždy tak, aby i v cílovém jazyce nesly stejné rysy a byly tak pro čtenáře identifikovatelné.

Po stránce lexikální byla kamenem úrazu mnohovýznamová slova, pro něž česká slovní zásoba nenabízí přesný ekvivalent, takže překlad nutně výraz o jeden nebo i více významů ochudí. Díky širokému spektru dostupných vysvětlujících faktů jsem však alespoň minimalizovala procento nepochopených jinotajů a v mezích možností eliminovala mylné interpretace takovýchto výrazů. Po volbě správného významu jsem se navíc pokoušela vnést případný nevyužitý aspekt výrazu do textu jiným způsobem. Zároveň jsem vždy hledala možnost, jak takto zploštělá, dvojsmyslu zbavená slova jinde v textu kompenzovat. Přestože totiž jazyková hravost a využívání potenciálu jazyka nejsou ústřední charakteristikou Queirósova díla, jak tomu čím dál častěji bude u autorů 20. století, například v Coutově *Knize feje-tónované* (1989, *Cronicando*)⁵⁸, či *Velké divočině* Guimarãese Rosy⁵⁹ (1956, *Grande Serão: Veredas*), není možné přehlédnout či popřít existenci těchto jevů a nebylo by správné se nepokusit je do překladu vtělit.

Nenápadná, zato však komplikovaná, byla idiomatická spojení, jejichž význam autor nejen pozměnil tak, aby vyjadřovala jím předkládaná tvrzení, ale navíc tím docílil dvojsmyslu na symbolické úrovni. Zde bylo velice nesnadné jednak je bez pomoci rodilého mluvčího vůbec identifikovat, jednak přeložit tak, aby si zachovala významy na všech úrovních.

Nejnápadnější, i když poměrně schůdné byly hříčky tvořené použitím francouzského či španělského výrazu, jenž se po zvukové stránce podobá v dějové linii očekávanému výrazu portugalskému, jejich sémantická rozdílnost je však zdrojem komična. V případě, že se tyto hříčky v textu objeví neskrývaně a jsou otevřeně jako takové přiznané, sám autor text vybaví dostatečným množstvím indicií napomáhajících jejich pochopení. V takovém případě stačí přeložit pouze portugalskou část, a přesto celek bude srozumitelný i pro čtenáře, kteří neovládají v textu ponechaný cizí jazyk. Pokud však pochopení z kontextu nevyplývalo, sáhla jsem po vnitřní vysvětlivce.

---

⁵⁸ Cf. COUTO, Mia. *Cronicando*. Lisboa : Caminho, 2006

⁵⁹ Cf. GUIMARÃES, Rosa, J. *Velká divočina: Cesty*. přel. Pavla Lidmilová. Praha : Mladá Fronta, 2003

Obtížnější byly případy, kdy byly jinojazyčný výraz či výrazy do věty zabudovány bez jakéhokoli přechodu jako její gramaticky i obsahově korektní součást: zde by jejich nepřeložení učinilo větu nesrozumitelnou, a překlad ji na druhou stranu zbavil zamýšleného ozvláštění. Přestože španělské a v menší míře i francouzské slovo působí v portugalském textu diametrálně odlišně než v textu českém, kde z něho výrazně vystupuje, ve výše zmíněných případech jsem použila vnitřní vysvětlivku a text v cizím jazyce ponechala. (V optimálním případě bylo možné najít k neportugalskému slovu český ekvivalent v podobě slova přejatého z cizího jazyka. Příznakovost se tak zachovala, slovo však z textu netrčelo.)

Latinské citáty se v textu objevovaly vždy jako shrnutí rozebírané myšlenky či myšlenkového pochodu některé z postav, lze si tedy snadno domyslet jejich obsah, takže jejich doslovný výklad jsem ponechala na čtenáři.

V momentě, kde se objevují celé cizojazyčné odstavce, bych zřejmě byla nucena přeložit tento text pod čarou, tyto úseky jsem však do svého překladu nezahrnula, nebudu se jimi tedy podrobně zabývat.

Častý výskyt cizích slov se na druhé straně dal leckdy překladatelsky využít, podkresloval totiž prostředí děje. Do čtenářského povědomí se díky střídání používaných jazyků snáze dostala vypravěčova i protagonistova oscilace mezi třemi různými evropskými metropolemi a vliv cizí kultury na ně na oba. Pro zachování dojmu ciziny jsem většinou také nepřekládala francouzské místní názvy, pokud se však děj odehrával v Portugalsku a jazyk to dovolil, portugalské názvy jsem do češtiny překládala.

Jinak jsem nakládala s osobními jmény. Ve většině případů nešlo o jména významově motivovaná – mluvící – a v podstatě ani přeložitelná. Jména jsem sice skloňovala, nicméně jinak jsem je zachovala v původním znění, a to i v případě, že byl doslovný překlad možný. Působil vždy spíše komicky a jména na sebe vázala příliš silné české konotace. Několik změn však bylo přece třeba, a to u jmen, která se po fonetické stránce nevhodně podobala nějakému českému výrazu, nebo byla sémanticky svázaná s českou realitou, která by zcela změnila jeho pozici ve významové rovině. Tato jsem se tedy rozhodla pozměnit.

Co se týče stylu a míry v textu přítomného sarkasmu a ironie, snažila jsem se pomocí vyhledávání širších informací o maximu obsažených realit pochopit dosah a náboj narážek, přirovnání a dalších v textu skrytých informací a díky tomu přeložený text udržet na obdobné úrovni, jakou zvolil autor.

3.3 Překlad části „Vzpomínek a zápisků“

Účelu mého překladu rozsahem nejlépe vyhovovala první část knihy. Postupovala jsem po kapitolách a uvádím je v pořadí, v jakém se nacházejí v originálu. Vynechané části textu, jež byly citacemi z různých dopisů a nepocházely přímo od vypravěče, jsem až na jeden případ v páté kapitole nahradila spojovacími texty tak, aby bylo snadné utvořit si představu o celku díla.

Text překladu prvních dvou kapitol je výsledkem spolupráce s konzultantem jako potencionálním redaktorem, jsou do něj tudíž již zaneseny různé opravy a připomínky. Zbylá část překladu byla ponechána bez zásadních redaktorských úprav.

KAPITOLA PRVNÍ

S Fradiquem Mendesem jsme se sblížili v Paříži roku 1880 kolem Velikonoc, přesně ten týden, co se vrátil ze své cesty po jižní Africe. Tohoto obdivuhodného muže jsem však poznal již dávno předtím v Lisabonu roku 1867. Právě v létě onoho roku jsem jednoho odpoledne v kavárně U Martinha⁶⁰ narazil ve značně osahaném čísle deníku *Zářijová revoluce*⁶¹ na jméno C. Fradique Mendes vytištěné velkým písmem pod verši, které mě uchvátily.

Na těch pěti či šesti básních, jejichž soubor vyšel v oněch novinách pod čarou s názvem *Kamenné brilianty*, mě ihned upoutal vítaný svéráz jejich námětů („emocionálních podnětů“, jak jsme říkali v roce 1867). Bylo to v době, kdy jsem s přáteli z Kroužku⁶² propadl oslňujícímu epickému lyrismu *Legendy věků*, „knize, kterou k nám zavál víchř z Guernsey“,⁶³ a my se rozhodli s bojovným pokřikem potírat intimní lyriku, která uzavřená v komorním ústraní srdce nechápala ze šumů Všehomíra víc než šelest Elvířiných⁶⁴ sukni a z poezie hlavně v Portugalsku udělala nekonečně jednotvárné výlevy strastí a radostí lásky. Nuže Fradique Mendes rozhodně patřil k těm novým básníkům, kteří ve společném souznění následovali jedinečného mistra *Legendy věků*⁶⁵ a emocionální podněty hledali jinde než v oblastech vymezených tlukotem srdce – to jest v dějinách, legendách, obyčejích a náboženstvích, ve všem, co v průběhu věků v unisonu rozmanitosti vyjevuje a vymezuje Člověka. Fradique Mendes však kromě toho čerpal ještě z jednoho zdroje, jenž mne přitahoval, a tím byla Současnost, chytře a střídavě zachycoval půvaby i hrůzy Života, běžného okolního života, takového, jakého jsme svědky či jaký tušíme v ulicích, po nichž všichni kráčíme, v sousedních obydlích, ve skromných osudech klouzajících kolem nás v pokorném pološeru.

---

⁶⁰ Jedna z nejstarších lisabonských kaváren. Od roku 1782 sloužila spisovatelům, intelektuálům a umělcům jako místo jejich setkání a debat. Ve svém mládí tam byl častým hostem i Eça de Queirós.

⁶¹ Periodikum založené roku 1840 Coelho de Magalhães a Mendesem Leitem, které velkou měrou pomohlo šířit francouzskou romantickou literaturu v Portugalsku.

⁶² Kroužek (O Cenáculo) byl seskupením umělců a literátů, kteří se koncem roku 1867 začali v Lisabonu scházet u Batalhy Reise v uličce Guarda-Mor. Jejich společné aktivity vyústily např. v Demokratické přednášky v lisabonském Kasínu.

⁶³ Druhý největší z Normanských ostrovů, leží v Lamanšském průlivu mezi pobřežím Francie a Británie. Victor Hugo na něm v exilu až do porážky Napoleona (r. 1870), necelých 18 let žil.

⁶⁴ Elvíra, velká láska francouzského romantického básníka Alphonse de Lamartina (1790–1869), byla jeho inspirací k napsání sbírky *Básnické meditace* (1820, *Méditations Poétiques*, č. 2003).

⁶⁵ Autorem *Legendy věků* (1859, 1877, *La Légende des Siècles*) je jeden z největších francouzských básníků a spisovatelů, vrcholný představitel romantismu, Victor Hugo (1802-1885).

Ty krátké básně *Kamenných briliantů* skutečně rozvíjely úžasné nové náměty. V jedné ukázkový světec, samotář ze šestého století, umíral kteréhosi podvečera na zasněžených slezských pláních, přepadený a ovládnutý tak neočekávaným zvířeckým vzbouřením Těla, že na samém prahu Blaženosti zničehonic o blaženství přišel a s ním o draze vykoupený božský plod padesátiletého odříkání v samotě; onde líčil výřečný krkavec starší než Metuzalém hrdinské činy z dob, kdy s jedním bujarým hejnem následoval Caesarovy legie po Galii a pak Alarikovy⁶⁶ hordy valící se na bělostnou Itálii celou z mramoru na blankytném pozadí; šlechtný rytíř Perceval, zrcadlo a výkvět Idealistů, za sebou při dlouhém putování nechával v městech i po kraji mlčenlivou stopu své zlaté zbroje, hledaje Svatý Grál, mystickou nádobu naplněnou krví Kristovou, kterou jednou z rána, v den narození Páně, spatřil probleskovat mračny nad věžemi Kamelotu; Satan germánského stříhu, sečtělý v Spinozovi⁶⁷ a Leibnizovi,⁶⁸ tu v uličce středověkého města pěl ironickou serenádu na hvězdy: „...krůpěje světla v ledovém vzduchu zmrzlé“... A mezi těmito motivy zářného symbolismu vyvstávaly jako nevinný obraz ze současnosti „Stařenky“, pětice stařenek s květovanými šály přes ramena, sedících v záři paprsků podzimního slunce na kamenné lavici s košem či šátkem přes ruku v dlouhém tesklivém mlčení.

Tyto nádherné vzpomínky se mi nicméně neuchovaly příliš jasně. Od onoho srpnového odpoledne v kavárně U Martinha jsem již na *Kamenné brilianty* nenarazil. Co mne na nich ostatně zaujalo, nebyla Idea, nýbrž Forma – forma skvostně tvárná a životná, která mi připomínala zároveň z mramoru tesané verše Leonta de Lisle,⁶⁹ jimž v mramorových žilách kolovala žhavější krev, a úporný baudelairovský neklid vibrující zde uměřeněji a s větší pravidelností. Nuže právě v onom roce 1867 jsem s J. Teixeira de Azevedem⁷⁰ a dalšími přáteli objevil na nebi francouzské poezie (jedině tam se totiž upíraly naše zraky) celé nové hvězdokupy, mezi nimiž svou mimořádně vyšší září vynikala dvě slunce, Baudelaire⁷¹ a

---

⁶⁶ Vizigótský král (5. st. př. n. l.), Řím obléhal celkem třikrát a roku 410 př. n. l. ho dobyl. (Kompletně si podrobil i Řecko, kde definitivně skoncoval s „Eleusínskými mystérii“, tradičními esoterickými náboženským obřady, jejichž součástí bylo i procesí na cestě Via Sgrada, vedoucí z Athén do Eleusiny.)

⁶⁷ Benedict de Spinoza (1632-1677), původem portugalský žid, je považován za jednoho z největších evropských filosofů.

⁶⁸ Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), filosof a matematik. Jeho práce na poli biologie, medicíny, geologie, psychologie, lingvistiky, historie, teologie, politiky, a dalších oborů jsou obsaženy v desítkách dopisů a neotištěných rukopisech.

⁶⁹ Charles Marie René Leconte de Lisle (1818-1894), francouzský parnasistní básník záhy začal věnovat poesii. Psal jakousi „legendu věků“, na rozdíl od Huga však byla jeho koncepce pesimistická. Kult umění pro umění jej vedl k neosobní plastické poesii vybroušeného slova a rýmu. Autor např. *Barbarských básní*.

⁷⁰ Rodová jména J. Batalhy Reise (1847-1935), která používal jako svůj pseudonym, pod nímž vydával v letech 1886 a 1887 své povídky v Paříži vycházejícím časopise *Illustrace*. Jeho bydlištěm byla dlouhou dobu ulička Guarda-Mor v lisabonské čtvrti Bairro Alto.

⁷¹ Charles Pierre Baudelaire (1821-1867), francouzský básník a překladatel; první z řady tzv. prokletých básníků. Autor *Květu zla* (1857, Les Fleurs du Mal). V jeho pojetí dandysmu se toto umění systematické autostylizace

Leconte de Lisle. Victor Hugo, kterému jsme již říkali „Papá Hugo“ nebo „Pán Všemohoucí Hugo“, pro nás nebyl hvězda, ale Bůh sám, prvopočátek a imanence, jež dává hvězdám jas, pohyb i rytmus. Leconte de Lisle a Baudelaire u jeho nohou utvářeli dvě obdivuhodně zářné konstelace a setkání s nimi nás oslnilo tak, že jsme jim okamžitě propadli. Dnešní stroze pozitivistická mládež, která se angažuje v politice, sleduje kurzy cenných papírů na burze a čte Georgese Ohneta,⁷² může těžko porozumět našemu posvátnému nadšení, s nímž jsme vítali počátky onoho nového umění, které ve Francii na začátku druhého císařství povstalo z rozvalin romantismu jako jeho poslední vtělení a které k nám na poli poezie zanesly verše Leconta de Lisle, Baudelaira, Coppého,⁷³ Dierxe,⁷⁴ Mallarméa⁷⁵ a dalších méně známých. A ještě méně tomuto zápalu porozumí ta část vzdělané omladiny, která hned od školních let hltá Spencera⁷⁶ a Taina⁷⁷ a která s dychtivostí zlomyslně hledá možnost kritizovat tam, kde my jsme se tehdy naivně, leč vroucně oddávali citu. Dnes se až musím smát, když si vzpomenu na ty noci v bytě J. Teixeira de Azeveda, za nichž jsem recitací Baudelairovy „Mršiny“⁷⁸ plnil děsem a nejistotou dva kanovníky odvedle a bledý vzrušením jsem v pozdních nočních hodinách rozehvěle deklamoval:

*Et pourtant vous serez semblable à cette ordure,
A cette horrible infection,
Étoile de mes yeux, soleil de ma nature,
Vous, mon ange et ma passion!*

Za zdí bylo slyšet, jak pod duchovními vrzají postele, a poděšené rozškrtávání zápalek. A já se čím dál bledší třásl u vytržení:

---

projevuje spíše jako duchovní princip. Dandy pro něj již není jen osoba se specifickým vzhledem a vystupováním, ale také umělec, nejlépe básník.

⁷² Georges Ohnet (1848-1918), francouzský dramatik a prozaik, odpůrce naturalismu.

⁷³ François Edouard Joachim Coppée (1842-1908), francouzský parnasistní básník a dramatik, někdy nazýván „básníkem prostého lidu“.

⁷⁴ Léon Dierx (1838–1912), francouzský parnasistní básník, žák Leconta de Lisle, byl slovy Jaroslava Vrchlického „ryzí poeta a umělec pojící ku mramorové skulpturalnosti Leconta de Lisle neobyčejně měkké tóny lyriky čistě duševní a intimní.“

⁷⁵ Stéphane Mallarmé (1842-1898), francouzský básník a esejista, je řazen mezi prokleté básníky a je považován za nejvýraznějšího představitele symbolismu.

⁷⁶ Herbert Spencer (1820-1903), klasický britský sociolog a filosof. Byl zastáncem tzv. „organicistického proudu“ v sociologii, jenž klade důraz na podobnost rysů lidské společnosti a biologického organismu.

⁷⁷ Hippolyte Adolphe Taine (1828-1893), francouzský historik, filosof a literární kritik, měl velký vliv např. na Emila Zolu a Guye de Maupassanta.

⁷⁸ Báseň ze sbírky *Květy zla*.

*Alors, oh ma beauté, dites à la vermine
Qui vous mangera de baisers,
Que j'ai gardé la forme et l'essence divine
De mes amours décomposés!*⁷⁹

Baudelaire za to sinalé rozechvění jistě nestál. Veškeré upřímné uctívání však v sobě nezávisle na zásluhách božstva, k němuž se upíná, obsahuje jakousi bytostnou krásu. Ruce sepjaté v pravé víře budou vždy jímavé, i když se budou vzpínat k světci tak povýšeně strojenému, jako je sv. Simeon Sloupník.⁸⁰ A naše uchvácení bylo nevinně ryzí, zrozené čistě z naplněného Ideálu, a lze je srovnávat snad jedině s tím, jež se kdysi zmocňovalo iberských mořeplavců, když vstupovali na pevniny, na něž dosud lidská noha nevkročila, do kouzelných Eldorád plných slastí a pokladů, a oblázky na plážích jim ihned připadaly jako třpytící se diamanty.

Někde jsem četl, že když Juana Ponce de León⁸¹ omrzely šedavé pláně Staré Kastilie a temně zelené andaluské háje pomerančovníků pro něj nadobro ztratily své kouzlo, vydal se na moře objevit nové země a *spatřit cos nového*. Tři roky nejistě brázdil melancholické vody Atlantiku, mnoho smutných měsíců bloudil bermudskou mlhou, veškeré naděje již zemřely, ošlehané přídě lodí se už stočily zpět ke Španělsku, když tu se jednoho sluncem prozářeného rána na sv. Jana před okouzlenou flotilou vynoří zářná Florida! „*Budiž pochválen, blahořečený svatý Jene, teď vskutku spatřil jsem cos nového!*“ Slzy se mu začaly koulet po bílých vousech a Juan Ponce de León zemřel dojetím. My jsme nezemřeli, ale stejně jako onomu starému mořeplavci, i mně vytryskly slzy dojetí, když jsem poprvé pronikl do pochmurného třpytu a peprné vůně *Květů zla*. Jak pošetili jsme byli v roce 1867!

Já jsem ostatně v literatuře a poezii pátral, stejně jako Ponce de León, pouze po *čemsí novém ku spatření*. A co jiného mohlo být pro dvacetiletého Jihoevropana, který miluje hlavně Barvu a Zvuk v celé šíři jejich bohatosti, tím „čímśi novým“ než dosud neviděná nádhera nových forem? Forma, úplně nová a jedinečná krása Formy, to bylo ve skutečnosti to jediné, co mne v oné době zjemnělého sensualismu zajímalo, to jediné, na čem jsem lpěl!

---

⁷⁹ Tak jednou také vy budete tím, co zříme:/ Svinstvem, kde pro puch zajde veš./ Vy hvězdo očí mých, vy slunce bytostí mé./ Můj anděle, má vášni též!/ Nuže, ó krásko má! řekněte potom hmyzu./ Jenž sežere vás v polibcích./ Že zachoval jsem tvar i božskou trešť, tu mízu/ Všech rozložených lásek svých!
Překlad Vladimíra Holana.

⁸⁰ Nebo také Simeon Stilita (5. st. n. l.), asketa, jenž strávil 37 let na vrcholu sloupové hlavice, odkud hlásal křesťanství.

⁸¹ Juan Ponce de León (1470-1521), španělský šlechtic, dobyvatel a voják. Roku 1513 přistál někde v místech dnešní Melbourne Beach na Floridě. Při druhé výpravě na Floridu roku 1521 byl zasažen otráveným šípem. Na následky zranění na Kubě zemřel. Podle některých legend Ponce de León neplul za ziskem, ale chtěl objevit pramen Živé vody.

Jistě, obdivoval jsem podstatu Ideje, ale ještě více jsem miloval Slovo, které jí dávalo tvar! Když Baudelaire v „Mršině“ ukazoval své milence červy prolezlou zdechlinu psa a stavěl naroveň ubohost jejich těl, byl jsem omráčen a nadšen, a jak by se s tímto neslušně, znepokojivě zostřeným cítěním mohl měřit starý prostý Lamartine se svým „Jezerem“, v němž Elvíře ukazuje znavený měsíc a srovnává jejich bledost a něžný půvab? Jenže kdyby mi byl Baudelairův drsně ponurý spiritualismus předložen ochablým krotkým jazykem Casimira Delavigne,⁸² necenil bych si ho o nic víc než veršů z *Almanachu vzpomínek*.⁸³

Vězel jsem po uši v této nezřízené úctě k formě, když jsem objevil ony *Brilianty Fradiqua Mendese*, v nichž jsem se domníval spatřovat spojení, ba prolnutí velebnosti a neklidu, dvou neslučitelných kvalit, které utvářely, nebo jsem si myslel, že utvářejí, velikost mých dvou idolů, autora *Květů zla* a autora *Barbarských básní*.⁸⁴ Mé nadšení ještě umocňovala skutečnost, že tento básník, který tak dovedně pracoval s jazykem, v němž byly do té doby za největší skvosty pokládány „Pohrobní zasnuby“⁸⁵ a „Ave César!“⁸⁶ byl Portugalec, že žil v Lisabonu, byl jedním z „Nových“ a že jeho duše jistě, a jeho život snad oplývaly stejně jedinečnou poetičností jako jeho verše! Ten zmuchlaný podčárník v *Záříjové revoluci* tak nabył důležitosti objevu na poli umění, rozbřesku poezie, jenž se zrodil, aby dřímající mladé duše, skoro zmrzlé pod ledovým měsíčním svitem romantismu, omyla světlem a zvláštním žářem, po kterém prahly. Buď pochválen, můj blahorečený Fradique, že jsem v svém prastarém jazyce konečně *spatřil cos nového!* Toto jsem, myslím, zašeptal, zaplaven pocitem vděčnosti. A s výtiskem *Záříjové revoluce* v ruce se rozběhl k J. Teixeirovi de Azevedovi do uličky Guarda-Mor, abych mu onen skvostný příchod zvěstoval!

Našel jsem ho, jak si jen tak v košili sedí u vrchovaté misky jahod a vína z Torresu, což pro něj v poklidu lenivých letních odpolední bylo typické. Divoce gestikuluje, zarecitoval jsem mu zvučným hlasem „Smrt světcovu“. Pokud se dobře pamatuji, ještě než onen asketa na zasněžených slezských pláních dokonal, stihla ho věrolomná Příroda podle zradit. Veškeré tělesné choutky a vášnivé touhy, které tak pracně celé půlstoletí v samotě potlačoval, propukly znenadání na prahu věčnosti ve zvířecké běsnění, odmítající dohasnout spolu

---

⁸² Jean-François Casimir Delavigne (1793-1843), francouzský dramatik a básník.

⁸³ Autorem *Almanachu vzpomínek* (1864, Almanaque de Lembranças) je portugalský básník Guilherme de Azevedo Chaves (1839-1882). Spolupracoval s většinou důležitých periodik jak v Portugalsku, tak ve Francii. Přesto je literárními kritiky považován za málo podstatného autora.

⁸⁴ Autorem *Barbarských básní* (1872, Les poèmes barbares) je Leconte de Lisle (1818-1894).

⁸⁵ Autorem básně „Pohrobní zasnuby“ (1856, O Noivado no Sepulcro, in *Poesias*) je António Augusto Soares de Passos (1826-1860), představitel portugalského ultraromantismu. Slovy Alexandra Herculana byl „prvním portugalským lyrickým básníkem 19. století“.

⁸⁶ Autorem básně „Ave César“ (in *Poesias*, 1859) je José da Silva Mendes Leal (1820-1886), portugalský spisovatel, překladatel, novinář a diplomat, představitel ultraromantismu. V 19 letech se stal chráněncem Feliciany de Castilha a v zápětí byly v Lisabonu uvedeny jeho divadelní hry.

s umírajícím tělem, aniž alespoň jednou byly ukojeny! Andělé, kteří si pro něj už letěli na jasných křídlech s otýpkami palmových ratolestí v podpaží za zpěvu svatebních písní, našli místo světce pitvorného senilního Satyra, který se plazil po zemi a s odporným rykem zuřivými polibky rozrýval sněh, zakusoval se do měkké běli sněhových podušek, v nichž ve svém třeštění spatřoval nahá těla kurtizán...! Toto vše bylo napsáno se střídou nehledaností, která podle mého názoru byla dokonalá. J. Teixeira de Azevedo souhlasil, je prý dokonalá – ale sprostáčina. A byl se mnou hned zajedno, rozhodně by se slušelo vyhrabat Fradiqua Mendese z šerého ústraní, dát ho Novým do erbu, a vyhlásit ho jejich zářným mistrem.

Ještě toho večera jsem se vydal do redakce *Záříjové revoluce* za Marcosem Vidigalem, mým přítelem z Coimby, který za veselých časů našeho studia římského a církevního práva díky hraní na tahací harmoniku, čtení Scudových⁸⁷ *Dějiny hudby* a vytrvalému zmiňování jmen Mozart a Beethoven po celé Akademii získal pověst znalce vážné hudby. Teď se poflakoval? v Lisabonu a pro nedělní vydání *Revoluce* psal „operní kroniku“, aby si mohl představení v divadle São Carlos⁸⁸ užívat grátis.

Byl to pihovatý mladík s řídkými vlasy jako sláma, měl nevýrazné chování a nebyl to ani žádný myslitel, když ovšem dostal šanci (jak říkával) „zavádít o známou osobnost, či se nachomýtnout k něčemu výjimečnému“, tu se pak úplně rozzářil a celý ožil, a tím se pomalu, ale jistě sám stal málem proslulým a výjimečným. Onoho sobotního večera bylo úmorné vedro, Marcos seděl za stolem, na sobě lehké dvouřadové sako z alpačí vlny, funěl, potil se a kapku po kapce ždímal ze své nebohé hlavy jak ze seschlého citronu, fejeton o Volpiniové.⁸⁹ Jen jsem zmínil Fradiqua Mendese a ony verše, jež mne tak uchvátily, a již se na mdlé Vidigalově tváři zablesklo nadšení a s úsměvem odhodil pero.

„Fradique? Jestli nevím, kdo je báječný Fradique? To je můj příbuzný! Můj krajan! Můj společník!“

„Tím líp, Vidigale, tím líp!“

Vyrazili jsme na Korzo (kde měl Marcos schůzku s jedním lichvářem). Pod akáciemi jsme usrkávali šerbet a já se díky sloupkaři z *Revoluce* dozvěděl o původu, dětství a činech básníka, jenž stvořil *Kamenné brilianty*.

Carlos Fradique Mendes byl ze staré majetné rodiny z Azor; rodová linie z otcovy strany vedla až k mořeplavci D. Lopu Mendesovi, druhorozenému synu rodu z Torby, jenž

---

⁸⁷ Pietro Scudo (1806-1864), francouzský hudební kritik italského původu.

⁸⁸ Divadlo pro vyšší společnost, šlechtu a dvůr, založeno r. 1793. Podle slov Ecy de Queirose se do něj lidé nechodili dívat na představení, ale ukazovat sami sebe. To pravé divadlo se neodehrávalo na jevišti, nýbrž v hledišti.

⁸⁹ Madame Volpini (1863-1878), operní pěvkyně.

obdržel jeden z prvních kapitanátů vzniknuvších na souostroví počátkem 16. století. Jeho neuvěřitelně pohledný, nicméně neotesaný otec zemřel (když byl Carlos ještě batole) nešťastnou náhodou na lovu. Matka, plavovláska tak půvabná a hloubavá, že jí kterýsi básník z Terceiry⁹⁰ přiřkl jméno „Ossianova Panna“,⁹¹ zemřela šest let nato zachvácená horečkou, kterou si přivodila jednoho horkého, slunečného dne v bukolických lukách, kde s písni na rtech obracela seno. Carlose si vzala do opatrovnictví babička z matčiny strany, paní Angelína Fradiquová, výstřední, vzdělaná lehkomyšlná stařena, která sbírala vycpané ptáky, překládala Klopstocka⁹² a opakovaně se stávala terčem Amorových šípů. Jeho vzdělání bylo v počátcích neobyčejně zmatečné: kaplan paní Angelíny, bývalý benediktinský mnich, mu vštípil latinu, věrouku, hrůzu ze zednářství a další zásadní principy; poté jakýsi francouzský plukovník, zarytý jakobín, který se roku 1830 bil na barikádě v Saint-Merry, oťrásl oněmi duchovními základy, když chlapci dával překládat Voltairovu *Pucelle*⁹³ a Deklaraci lidských práv; a nakonec jeden Němec, který paní Angelíně pomáhal odívat Klopstocka do hávu mateřštiny Filinta Elisia⁹⁴ a tvrdil, že je příbuzným Immanuela Kanta,⁹⁵ završil celý ten zmatek, když Carlose, kterému ještě ani nezačal rašit knírek, zasvětil do *Kritiky čistého rozumu* a metafyzické heterodoxie tubinských⁹⁶ profesorů. Carlos tou dobou již naštěstí trávil dlouhé dny se svou smečkou chrtů při vyjížděkách po kraji, a tak ho jízda na koni čerstvým povětrím a přirozeně čistá voda bystrin, z kterých pil, zachránily před chudokrevností, kterou by mu byly způsobilý ony myšlenkové deriváty.

Když bylo Carlosevi šestnáct, jeho babička, která do té doby proti zmatečnému sledu výuky celkem nic nenamítala, zčistajasna změnila názor a poslala ho do Coimby, kterou považovala za vynikající centrum klasických studií a poslední útočiště humanitního vědění. Po ostrově se nicméně šušovalo, že se překladatelka Klopstocka ve svých sedmdesáti letech, které jí pokryly tvář vousem hustším než porost břečťanu na zdech zřícenin, rozhodla poslat vnuka pryč, aby se mohla provdat za kočího.

---

⁹⁰ Třetí největší z Azorských ostrovů. Jako bašta protiabsolutistické fronty byl roku 1829 vyhlášen dočasným sídlem regentského výboru, jenž měl vládnout Portugalsku.

⁹¹ Ossian, domnělý skotský autor (3. st. n. l.) cyklu básní o Fingalovi, které ve skutečnosti napsal James Macpherson (1736-1796), jenž se nechal inspirovat legendou o Oisynovi, čili Ossianovi, bájném irském bardovi.

⁹² Friedrich Gottlieb Klopstock (1724-1803), hlavní představitel německého osvícenství. Svě dětství strávil na venkově, a důraz byl kladen především na rozvoj jeho tělesné zdatnosti. Stal se výjimečným v jízdě na koni. Teprve ve 13 letech byl zapsán do gymnásia. Již na škole začal psát verše. Vybroušenou formou své poezie a svým vlastenectvím ovlivnil např. i české obrozence.

⁹³ Autorem eposu *Panna Orleánská* (La Pucelle) je francouzský osvícenský filosof, básník a spisovatel Voltaire (1694-1778).

⁹⁴ Vlastním jménem Francisco Manuel do Nascimento (1734-1819), portugalský neoklasicistní básník. Před inkvizicí uprchl do Paříže, kde pracoval na překladech francouzské literatury.

⁹⁵ Immanuel Kant (1724 – 1804), zakladatel německé klasické filozofie. Autor *Kritiky čistého rozumu* (1787, *Kritik der reinen Vernunft*).

⁹⁶ Tübingen, či Tubinky. Prastaré německé universitní město.

Po tři léta chodíval Carlos hrát na kytaru na skalnatý svah Peneda da Saudade, zpíjel se levným vínem u Kamelnic⁹⁷ ve výčepu, vydal v *Ideji* několik asketických sonetů a beznadějně se zamiloval do dcery podkováře z Lorvãa. Právě propadl z geometrie, když jeho babička nečekaně zemřela na své usedlosti v Tornasu, kde jednoho červnového pátku celý den zasněně popíjela v loubí z růžových keřů kávu, zaposlouchaná do melodií, které milý kočičí prsty samé zlato vydrnkával na kytaru.

Carlosovi zůstal strýc Tadeu Mendes, muž navyklý přepychu a vybranému stolování, který žil v Paříži, kde chystal spásu Společnosti společně s Persignym,⁹⁸ Mornym⁹⁹ a Ludvíkem Bonapartem, jehož byl oddaným stoupencem. A tak jel Carlos do Paříže studovat práva v lokálech obklopujících Sorbonnu a čekal, až nabude plnoletosti, která mu měla přinést dědictví jak po otci, tak po babičce, což podle Vidigalova odhadu mohlo představovat docela kulaťoučký milion cruzadů. Sám Vidigal byl syn jedné neteře paní Angelíny, narodil se na Terceire a zdědil, napůl s Carlosem, statek jménem Corvovelo. Odtud tedy ten „příbuzný, krajan a společník“ autora *Kamenných brilliantů*.

Pak už Vidigal věděl jen to, že jakmile Fradique získal své bohatství a s ním i volnost, odstěhoval se z Latinské čtvrti a s hlavou vztyčenou začal užívat života plnými doušky. Jako ptáček vypuštěný z klece vyrazil nadšeně na cesty a křížem krážem projel celý svět, od Chicaga po Jeruzalém, od Islandu až po Saharu. Vždy je podnikal buď s jasně vytyčeným cílem, nebo jel, kam ho srdce táhlo, ocítl se na nich ve víru historických událostí a přišel do styku s velkými osobnostmi svého století. V rudé košili doprovázel Garibaldiho¹⁰⁰ při dobývání Království obojí Sicílie. Jako člen generálního štábu starého Napiera,¹⁰¹ který mu dal přізvisko „the portuguese lion“ (portugalský lev), se účastnil válečné výpravy do Habeše. Dopisoval si s Mazzinim.¹⁰² Je to pár měsíců, co navštívil Huga na jeho skalnatém Guernsey.

V tomto bodě jsem vytřeštil oči a o krok ucouvl. Victor Hugo (všichni se jistě pamatují), tou dobou ve vyhnanství na Guernsey, nabyl pro nás, idealisty a demokraty roku

---

⁹⁷ „Kamelovic Tetky“ byly tři majitelky věhlasného pohostinství v těsném sousedství coimberské university. V jejich podniku se po léta scházeli studenti, Eçu de Queiróse a Antera de Quental nevyjímaje.

⁹⁸ Jean Gilbert Victor Fialin, vévoda de Persigny (1808-1872), novinář a zanícený bonapartista, po boku Ludvíka Napoleona stál věrně až do konce.

⁹⁹ Charles de Morny (1811-1865), nevlastní bratr Napoleona III, politik, finančník a výborný stratég, jenž zbohatnul v cukrovarnickém průmyslu. Svá rozhodnutí a své konání podřizoval především vlastnímu zisku.

¹⁰⁰ Giuseppe Garibaldi (1807-1882), v roce 1831 se přidal k hnutí Mladá Itálie G. Mazziniho. Měl výrazný podíl na sjednocení státních útvarů v Itálii.

¹⁰¹ Charles James Napier (1782-1853), britský vojevůdce, který se během napoleonských válek 1810 zúčastnil bojů na Iberském poloostrově.

¹⁰² Giuseppe Mazzini (1805-1872), italský vlastenec, právník a politik. Bojoval za sjednocení Itálie.

1867, vznešeně legendárních rozměrů svatého Jana na Patmu.¹⁰³ A s vytřeštěnýma očima, vrávoraje, jsem se ohradil, jelikož představa, že nějaký Portugalec, nějaký Mendes sevřel v dlaních vznešenou ruku, která napsala *Legendu věků*, mi připadala naprosto absurdní. Psát si s Mazzinim, přátelit se s Garibaldim, no budiž! Ale procházet se po posvátném ostrově a za šumění vln Lamanšského průlivu filosofovat a rozprávět s vizionářským autorem *Bídníků!* To mi přišlo jako bezostyšné přehánění ostrovánka, který mi chce věšet bulíky na nos.

„Na mou duši!“ vykřikl Vidigal a v přísaze pozvedl ruku k akáciím nad našimi hlavami.

A vzápětí, aby dokázal hodnověrnost té Fradiquovy už tak značně oslnivé slávy, dal k dobru příhodu, jež všechny ostatní převyšovala a vytvářela kolem toho zvláštního člověka aureolu ještě zářivější. Tentokrát již nešlo o to, že si ho vážil nějaký významný muž, v tomto případě šlo o to nejvzácnější, byl milován znamenitou ženou. Bylo to tak! Fradique byl v Paříži po dvě léta vyvoleným Anny z Léonu, slavné Anny z Léonu, nejvzdělanější a nejkrásnější kurtizány Druhého císařství (Vidigal říkal „nejlepšího kusu“), která díky obzvláštnímu kouzlu svého inteligentního požitkářství, jakým disponovala i Aspásie¹⁰⁴ v době Periklově,¹⁰⁵ byla jeho ztělesněním a ozdobou!

Kolikrát jsem na Annu z Léonu ve *Figaru*¹⁰⁶ četl opěvné ódy a věděl jsem, že ji básníci oslavili jako „Venuši Vítěznou“. Milostné plotky s dámou na mně sice nezanechaly takový dojem jako přátelství s autorem *Kontemplací*,¹⁰⁷ má nedůvěra však zmizela a Fradique se pro mne stal jednou z těch bytostí, které buď svým charismatem, nebo svou genialitou ovládnou, jako Alkibiades¹⁰⁸ nebo jako Goethe,¹⁰⁹ ovládnou lidskou společnost a rozkošnický pak slíznu všechnu smetanu a sklídí všechnu slávu, která se nabízí.

---

¹⁰³ Svatý Jan, autor evangelia a *Zjevení sv. Jana*, (Apokalypsis, in *Nový zákon*). Svou knihu sepsal na ostrově Patmos, kde byl ve vyhnanství.

¹⁰⁴ Aspásie (4. stol. př. n. l.), hetéra pocházející z Milétu. V Athénách se provdala za Perikla. Někteří soudí, že se aktivně podílela na manželových vládních rozhodnutích. Oplývala prý nebývalou krásou a zlí jazykové tvrdí, že nebyla jeho družka či manželka, ale obyčejná konkubína. Jelikož nebyla občankou Athén, jejich děti nemohly dostat athénské občanství a majetek po Periklově smrti získal jeho svěřenec Alkibiades.

¹⁰⁵ Periklés (4. st. př. n. l.), nejvýznamnější athénský státník. Zasadil se o rozvoj demokracie a mocenský rozvoj Athén, které pozvedl i kulturně.

¹⁰⁶ Francouzský deník, založený roku 1826.

¹⁰⁷ Autorem *Kontemplací* (1855, *Les Contemplations*) je Victor Hugo (1802-1885).

¹⁰⁸ Periklův svěřenec. Pokrevně byl s Periklem spřízněn, zdědil po něm velké bohatství. Vynikal tělesnou krásou i dary ducha. Poté, co vstoupil do vyšší politiky, se stal několikanásobným zrádcem. Přesto vždy dokázal okolí přesvědčit o výhodnosti ochrany jeho osoby, a ať už bojoval na jakékoli straně, vždy mu nakonec bylo přiděleno velení.

¹⁰⁹ Johann Wolfgang Goethe (1749-1832), německý básník, prozaik, dramatik, historik, právník a politik, který za vrchol kultury pokládal antiku.

Možná proto jsem polekaně zrudl, když mi Vidigal, škemraje o další šerbet, nabídl, že mne za výjimečným Fradiquem vezme. Hned jsem se nerozhodl, mysle na Novalise,¹¹⁰ který jednoho rána v Berlíně cestou do schodů k Heglovi¹¹¹ také takhle popleteně váhal – a optal jsem se Vidigala, zdali básník *Kamenných briliantů* žije v Lisabonu. Ani náhodou! Fradique přijel z Anglie navštívit Sintru, kterou zbožňuje a kde si směrem na Capuchos pořídil usedlost Saragoça, aby měl přes léto kde v Portugalsku královsky odpočívat. Byl tam od svátku sv. Antonína, a teď se cestou do Paříže, domů, do svého útočiště, zastavil v Lisabonu, v hotelu Central.¹¹² Ostatně, dodal Marcos, není člověka přímějšího, veselejšího a prostšího než Fradique. A kdybych měl chuť osobně poznat geniálního člověka, mám nazítří, v neděli ve dvě hodiny, po mši v Loreté čekat u vchodu do prodejny Havanského domu.¹¹³

„Platí? Svatosvatě, ve dvě po mši?“

Srdce se mi rozbušilo. Nakonec jsem zaplatil šerbety a s vypětím, jaké zažíval Novalis na Heglově zápraží, slíbil, že pozítří ve dvě budu svatosvatě, ale beze mše, stát před vstupem do Havanského domu!

KAPITOLA DRUHÁ

Celou noc jsem vymýšlel skvělé, hlubokomyslné věty, které u Fradiqua Mendese pronesu. Všechny do jedné vychvalovaly *Kamenné brilianty*. Pamatuji se, že jsem s láskyplnou pečlivostí vybrousil a uhladil tuto: „Stvořil jste formu, která je božský mramor, jenž pulsuje lidským teplem.“

Ráno jsem se zušlechtil a upravil tak pečlivě, jako bych se místo s Fradiquem Mendesem měl sejít s Annou z Léonu, s níž jsem se už toho dne za rozbřesku ve snu prosyceném vzdělaností a jemnocitem procházel po Posvátné cestě spojující Athény s Eleusinou.¹¹⁴ Po cestě jsme, otrhávající okvětní plátky lilií, které nás obklopovaly, hovořili

---

¹¹⁰ Vlastním jménem Georg Friedrich von Hardenberg (1772-1801). Německý básník a prozaik, představitel německého romantismu. Spřátelil se se Schillerem, setkal se s Herderem a Goethem O setkání s Heglem historikové nehovoří.

¹¹¹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), nejvýznamější představitel německé idealistické filosofie.

¹¹² Stál na lisabonském náměstí Vévody z Terceiry, byl zavřen roku 1919. Protagonisté knih *Eça de Queirós* ho využili i v knize *Mandarín, Maiové a Bratranec Basílio*,

¹¹³ Havanský dům, jehož sklady a prodejna tabákových výrobků byly v provozu od roku 1865, byl oblíbeným místem setkání osobností z kulturních a politických kruhů.

¹¹⁴ Eleusínská mystéria byla obřadem soustředěným kolem kultu bohyně Deméter. Měla zajistit její přízeň a tím i hojnost. Sváté předměty, s nimiž byl obřad v Athénách vykonán byly z Eleusíny v procesi přenášeny právě po Posvátné cestě.

o Platónových naukách¹¹⁵ a metrice *Kamenných briliantů*. O druhé hodině jsem v drožce, kterou jsme jel abych si o mokrý štěrk neumazal vyleštěné boty, zastavil před Havanským domem. Byl jsem bledý, navoněný, vzrušený a v klopě jsem měl ohromnou čajovou růži. Takoví jsme v roce 1867 byli!

Marcos Vidigal už na mne netrpělivě čekal a drtil v puse doutník. Naskočil do drožky a drkotavě jsme se rozjeli přes Loretánské náměstí, spalované srpnovým sluncem.

Někde v Rozmarýnové ulici¹¹⁶ jsem se svého přítele zeptal, (abych se ubránil dětinskému nadšení, které se mne zmocňovalo), kdy Fradique *Kamenné brilianty* vydá. Do rachotu kol Vidigal vykřikl:

„Nikdy!“

A vyprávěl mi, že kvůli vydání těch několika ukázek v *Záříjové revoluci* málem mezi ním a Fradiquem došlo k „intelektuální roztržce“. Jednoho dne v Sintře, zatímco Fradique po obědě pokušoval svůj perský čibuk, Vidigal s nenuceností krajana a příbuzného otevřel černé sametové desky ležící na stole. Ke svému překvapení v nich našel velké archy básní, jejichž inkoust již značně vybledl. Byly to *Kamenné brilianty*. Přečetl si první, „Satanovu serenádu hvězdám“, načež oslněn Fradiqua požádal, zda by některé z těch nadpozemských veršů směl vydat v *Záříjové revoluci*. Bratranec s úsměvem souhlasil, vymínil si však, že musí bezpodmínečně vyjít pod pseudonymem. Jenže jakým? Výběr nechal Fradique na Vidigalově představitivosti. Když ten pak v redakci dělal tiskové korektury, napadaly ho bohužel jen vyčpělé a otřepané pseudonymy jako: „Nezávislý“, „Přítel Pravdy“ nebo „Pozorovatel“. Žádný nebyl dost neotřelý, aby dokázal takto neotřelou poezii důstojně reprezentovat. Řekl si tedy: „Ale co, nemá se za co stydět, dám tam jeho pravé jméno.“ Když se ale *Záříjová revoluce* dostala Fradiquovi do rukou, zesinal a ledově Vidigalovi nadal do „indiskrétních měšťáků“ a „filištínských“! Tady Vidigal přestal vyprávět, aby se mne zeptal, co jsou to ti „filištíni“. Nevěděl jsem. Lačně jsem si však ten výraz uschoval v paměti jako pepný. Mám dokonce pocit, že ještě toho večera jsem v kavárně U Martinha tím slovem počastoval uznávaného autora básně „Ave Caesar“.

„Každopádně,“ uzavřel to Vidigal, „nejlepší bude se před ním o *Kamenných briliantech* vůbec nezmiňovat.“

---

¹¹⁵ Platón (427-347 př. n. l.), řecký matematik a filosof.

¹¹⁶ V této lisabonské ulici byla tři roky po smrti Eçy de Queiróse vztyčena jeho socha.

No ano! pomyslel jsem si. Fradique nejspíš po vzoru kancléře Bacona¹¹⁷ a dalších velkých mužů činu nechce vydat svého jemného básnického ducha napospas světu, v němž vládne materialismus a hrubá síla! Nebo snad ten hněv, který vzplál při pohledu na jeho vlastní jméno vytištěné pod verši, na něž by mohl být hrdý i Leconte de Lisle, pramení z pocitu ušlechtilého, věčně nespokojeného umělce, jenž před obecenstvem nepřiznává autorství díla, které nepokládá za naprosto dokonalé! Tento velkomyslný, značně nevídaný postoj jen přiléval oleje do ohně mého bdivu. Když jsme dorazili k Centralu, třásl jsem se strachy.

Když nám portýr oznámil, že pan Fradique Mendes časně zrána odjel bryčkou do Belému, notně se mi ulevilo. Vidigal zoufalstvím zbledl:

„Bryčkou! Do Belému!... V Belému něco je?“

Jat uměleckým vnuknutím jsem zamumlal, že je tam klášter Jeronimitů.

V ten moment do ulice příklusaly dvě zplavené herky táhnoucí kočár a zastavily. Vystoupil svižný, energický muž. Byl to Fradique Mendes.

Rozrušený Vidigal mne představil jako svého „přítele básníka“. On s úsměvem napřáhl ruku, jemnou, bělostnou ruku, na níž krvavě zářil rubín. Pak poplácal bratránka Vidigala po rameni a otevřel dopis, který mu podával portýr.

To mi umožnilo si autora *Briliantů*, Mazziniho přítele, dobyvatele Království obojí Sicílie a miláčka Anny z Léonu pořádně prohlédnout. Ihned mne upoutalo, jak úžasně pevně je stavěný, jeho zdravé statné údy mužných proporcí, výraz klidné a neochvějné stability, kterou, jak se zdálo, osvědčoval v životě stejně svobodně a pevně jako na dlážděné podlaze, na níž spočívaly jeho rozměrné glazírky blýskající zpod plátěných kamaší. Jeho tvář se vyznačovala vpravdě césarskou vážností, opronikavým pohledem a orlím nosem, nebylo v ní však ani stopy po rozteklé sádelnatosti a povadlých liniích, s nimiž klasické umělecké školy římské imperátory na plátnech a i v sádře tradičně vyobrazují, aby jim dodaly majestátního vzezření; byla spíš ryzí a ušlechtilá jako tvář mladého Lukrécia v době, kdy měl svou vavříny ověncenou hlavu plnou představ o Umění a Duševní síle. Měl svěží, mléčně bílou pleť a jistě proto, že mu vousy nerostly příliš bujně, byly jeho oholené tváře naprosto hladké a beze stínu; jen jemný nakadeřený knírek lemoval lehkou křivku vlaze karmínových rtů jakoby stvořených zároveň pro Ironii i pro Lásku. A všechna jeho jemnost spojená s průbojnou silou se mu snoubila v očích, v drobných, ostře pronikavých černých očích, zářících jako korálky z onyxu,

---

¹¹⁷ Sir Francis Bacon (1561-1626), anglický filosof, vědec a státník. V polovině 19. století se začaly šířit pověsti, že je autorem děl, za jejichž tvůrce byl do té doby pokládán William Shakespeare. Svým jménem se podepsal např. pod *Nové organon* (1620, *Novum Organum*), v němž vyzdvihuje tři vynálezy: kompas, střelný prach a knihtiskový nástroj moci a síly. Podtrhuje tím své motto: „Vědění je moc“.

které se snadno a snad až příliš nemilosrdně zavrtávaly a zarývaly, jako ocelový nebozez vnikající do měkkého dřeva.

Na sobě měl volné dvouřadové sako z hebké černé stříže, z níž byly ušity i perfektně padnoucí kalhoty; bělostná vesta z lněného plátka byla propnuta světlými korálovými knoflíčky; a stuha černého hedvábného plastronu, která podtrhovala vysoké špičky tuhého límce poukazovala na strohý perfekcionismus, jenž mne tak okouznil v jeho verších.

Nejsem si jist, zda ho ženy považovaly za krasavce. Mně připadal velice mužný, působící především svým oslnivým šarmem, vycházejícím z podstaty jeho maskulinní síly. Právě jeho energie až brala dech. Zabýval se v životě tolika rozmanitými namáhavými činnostmi, a přece na něm únava nezanechala žádné stopy. Vypadal, jako by se právě před chvílí, takhle v černém obleku a hladce oholený, vynořil z lůna Přírody. Přestože mi Vidigal před tím řekl, že Fradique v Sintře na svatého Petra oslavil svých „třicet tři“ let, já v jeho těle cítil křepkost a mladickou mrštnost urostlého eféba z raného věku řeckého světa. Pouze v jeho úsměvu a pohledu člověk ihned zahlédl dvacet století písemnictví.

Fradique Mendes dočetl dopis, otočil se k Vidigalovi a s úsměvem v prosebném gestu rozhodil omluvně rukama. Jednalo se, jako vždycky o Celnici, nekonečný zdroj jeho nepříjemností. Tentokrát mu tam zadrželi bednu s egyptskou mumii...

„S mumii...?“

Přesně tak, s historickou mumii, skutečným ctihodným tělem Pentaoura,¹¹⁸ významného opisaře Ámónova¹¹⁹ chrámu v Thébách, královského kronikáře Ramsese II.¹²⁰ Dal si ho poslat z Paříže, aby ho daroval jisté dámě z anglického vyslanectví, své přítelkyni z Athén, lady Rossové, která s mladickým nadšením nahodile sbírala pohřební památky Starého Egypta a Asýrie... Jenže přese všechnu námahu se mu nepodařilo vyrvat zesnulého písmáka skladům celní správy, které výše zmíněný naplnil hrůzou a zmatkem. Hned prvního dne, kdy nabalzamovaný Pentaour uvnitř své rakve opustil loď, upozornili vyděšení celníci policii. Když ta vyvrátila podezření, že byl spáchán trestný čin, vyvstal neřešitelný problém: Který poplatek celního sazebníku uvalit na mrtvolu písaře posvátných svitků z doby Ramsese II.? Fradique sám navrhl sazbu zpoplatňující uzené slanečky. Vždyť co jiného je uzénáč, než neobvázaná a nápisy nepokrytá mumie kdysi živého slanečka? A jestli to byla ryba nebo písař, to by mělo být při proclení lhostejné. Celnici bylo předloženo tělo dříve dýchajícího, dnes uzéním vysušeného tvora. Zda za svého života rejdlil s hejnem ryb vlnami Severního

¹¹⁸ Zaznamenal roku 1274 př. n. l. Ramsesovy činy v bitvě o Kadeš (dnešní Sýrie).

¹¹⁹ Ámón, jeden z nejdůležitějších staroegyptských bohů.

¹²⁰ Egyptský faraon (přibližně 1303-1213 př. n. l.)

moře nebo před čtyřmi tisíci lety na březích Nilu na svitky sepisoval Ámonovy obětiny a zaznamenával „události dne“, nemuselo jistě státní orgány zatěžovat. Jemu to přišlo nad slunce jasnější. Celní správa však přesto nad zdobenou truhlou, která v sobě ukrývala tu vyschlou studnici vědomostí a nábožnosti, pořád váhala a mnula si bradu. A teď mu v tom dopise přátelé Pintos Bastosové radili, že nejrychlejší cestou bude pěkně po Portugalsku vymámit na ministerstvu financí „dobrozdání“, které by vznešené tělo Ramsesova písaře zbavilo poplatků. No a kdo jiný dokáže zajistit takové dobrozdání než Marcos, hudební sloupkař a opora Obrody?¹²¹

Vidigal si celý rozzářený zamnul ruce. Naskytlo se tu posláním, „frajerský“ úkol, jenž ho byl hoden. Měl zachránit mumii „faraónovy pravé ruky“ před celními poplatky. Nacpal si dopis od Pintos Bastosových do kapsy, naskočil do drožky, na kočího křikl adresu pana ministra, svého kolegy ze *Zářijové revoluce* a já tam zůstal sám, jen s Fradiquem, jenž mne pozval nahoru do svých pokojů, abychom si mohli během čekání na Vidigala vypít „sodu s citronem“.

Cestou do schodů autor *Briliantů* prohodil cosi o srpnových tropických vedrech. A já, který jsem v tu chvíli pokradmu kontroloval v zrcadle na odpočívadle, zda růže v klopě mého paletó neuvadla, zbrkle vypustil takovouto zhůvěřilost:

“Moje řeč, je vedro jako blázen.“

Zvuk té hrozné věty ještě visel ve vzduchu a já již byl hanbou skoro bez sebe, jak jsem mohl tak bezmyšlenkovitě, takovým sprostáckým frkem, jako hromádkou trusu, počastovat velkého tvůrce *Briliantů*, muže, který na mořském pobřeží rozprávěl s Hugem...! Do pokoje jsem vešel jako v mrákotách a na čele mi vyrážely krůpěje potu. A zoufale jsem se snažil přijít na jiný, promyšlený, jiskrně neotřelý výrok o vysokých teplotách! Marně! Napadaly mne jen samé neúprosně otřepané fráze a hlouposti jako: „vedro, že by jeden leknul“, „hic, že by tele padlo“ nebo „dusno jako v prádelně“ ! Protrpěl jsem si tehdy jeden z těch bizarních úzkostných stavů, které když se vám přihodí ve dvaceti, kdy člověk vstupuje do života a do literatury, poznamenají vaši duši, vryjí se do paměti a nikdy z ní nezmizí.

Fradique naštěstí zmizel. Zašel za jakýsi závěs v ložnici. Zanechán vlastním myšlenkám, otřel jsem si pot z čela a usoudil, že velcí myslitelé se vyjadřují s podobně primitivní neotesaností, takže jsem zase nabyl klidu. Rozčilení tedy vystřídala zvědavost a já se pustil kolem sebe v bytě do pátrání po znacích jedinečnosti jeho obyvatele. Byly tam jen omšelé židle čalouněné tmavomodrým rypsem, tylem zahalený lustr a mezi okny s výhledem

---

¹²¹ „Obrozenecká“ politická linie prosazená roku 1851.

na řeku jedna *console* na vysokých pozlacených podpěrách. Na její mramorové desce a mezi knihami nahromaděnými na starodávném ebenovém stolku měl alespoň dvě překrásné kytice květů; a v rohu se nadouval pohodlný rozměrný divan, jehož nadýchané podušky rozjasňovaly křiklavými barvami dva orientální přehozy. Ten si tam dozajista nechal přivést Fradique. Krom toho se celým prostorem linula neznámá vůně, jež mi připadala také orientální, jako by byla výtažek ze smyrnských¹²² růží s jemnou příměsí majoránky a skořice.

Fradique Mendes se zase objevil, na sobě čínský kaftan! Mandarínský kaftan ze zeleného hedvábí, lemovaný kvítky mandlovníku, který mě zcela okouzлил a lehce šokoval. Tehdy jsem si všiml, že má hebké tmavě hnědé, jemně zvlněné vlasy spadající mu do čela hladšího a bělejšího než normandská slonovina. A jeho oči, které byly v té chvíli prozářené upřímností, nenesly onu hlubokou čern onyxu, k němuž jsem je nejdřív přirovnal, ale měly teplou barvu tmavého havanského tabáku. Zapálil si *cigarette* a o sodu s citronem požádal podivného nadmíru plavovlasého, nadmíru vážně se tvářícího sluhu v širokých, zeleno černě károvaných kalhotách, s vázankou zdobenou perlovou sponou a třemi žlutými karafiáty na hrudi. (Pochopil jsem, že tento vynikající sluha se jmenuje Smith.) Moje okouzlení rostlo. Nakonec Fradique přivětivě a s příjemným úsměvem zamumlal:

„Ten Marcos je úplný poklad!“

Přítakal jsem a vyprávěl o staré účtě, kterou jsem k Vidigalovi od prvního ročníku v Coimbře cítil, o letech lehkomyšlně strávených s Harmonikou a se Skripty. Tu hned Fradique zapátral v paměti a zvesela se začal vyptávat na Pedra Peneda, na Paise a další profesory starého tupě klerikálního střihu, pak na tetky Kamelovy, ty kouzelné stařenky, které pečlivě ubránily své panenství před útoky nesčetných generací chlípných studentů, aby mohly v Nebi po boku svaté Cecílie klidně celou věčnost hrát na harfu... Z celé Coimbry měl ty nejvřelejší vzpomínky právě na Kamelovic lokál, na ty honosné večere za sedmdesát reisů halasně pojídané v zakouřeném přítmí mezi soudky, když se s talířem sardinek na klíně vedly bouřlivé debaty o Metafyzice a Umění. A jakých sardinek! Příklad smažení ryb povýšeného na nadpozemské umění! Kolikrát si v Paříži vzpomněl na to bujaré veselí, pochoutky a tehdejší iluze ...

Vyprávěl to všechno mladickým, upřímným, prostým tónem, kterému jsem v duchu dal označení „křišťálově čirý“. On se pohodlně natáhl na divanu, já zůstal u stolu, na němž se horkem unavené okvětní plátky růží snášely na svazky Darwina¹²³ a pátera Manuela

---

¹²² Smyrna, město na pobřeží Egejského moře, založeno ve třetím tisíciletí př. n. l.

¹²³ Charles Robert Darwin (1809 – 1882), britský přírodovědec a zakladatel evoluční biologie.

Bernardese.¹²⁴ Když jsem se zbavil počátečního ostychu, chtěl jsem pln nadšení začít rozebírat s tím geniálním mužem otázky literatury, zapomínaje, že si buď tak jako Bacon nepřál odhalit svůj básnický potenciál, nebo jako nespokojený umělec nechtěl přiznat autorství nedokonalého díla, a zmínil jsem *Kamenné Brilianty*.

Fradique Mendes si vyndal *cigarette* z úst, která vzápětí roztáhl do úsměvu, jenž mohl být úsměvem čistě pobaveným, tomu ale jistým způsobem protiřekl zarudlý nádech, jenž mu stoupl do mléčně bílé tváře. Pak mi vysvětlil, že vydání oněch veršů „podepsaných jeho jménem“ bylo jedno z darebáctví šprýmaře Marcose. Sám považoval ty prozaické kousky zřymované před patnácti lety pod lucemburským vikýřem po vzoru veršů Leconta de Lisle za „nepodepsatelné“, tehdy v létě, kdy pln víry tvořil a byl ve věku kdy lidé napodobují své vzory, mu však každý verš připadal geniálně novátorský.

Já jsem celý zapálený vyhrkl, že hned po Baudelairovi mne v umění nic nezaujalo tolik jako *Brilianty*! A chystal jsem se použít svou úchvatnou větu, trpělivě a pečlivě vykonstruovanou té noci: „Stvořil jste formu, která je božský mramor...“ Jenže Fradique se zvedl z divanu, s pronikavým zájmem na mne upřel své bystré onyxové oči a řekl:

„Vidím, že jste oddaným přívržencem toho taškáře, co napsal *Květy zla*!“

To neuvěřitelné přízvisko „taškář“ mi polilo tváře ruměncem a ve vší vážnosti jsem přiznal, že pro mne je Baudelaire, hned po Hugovi, zářící hvězdou vévodící moderní poezii. Nato se Fradique otcovsky pousmál a ujistil mne, že vbrzku o tuto iluzi přijdu. Baudelaire (kterého on, Fradique, znal,) v podstatě básník není. Poezie by měla jít ruku v ruce s citem, a ryze intelektuální Baudelaire není nic víc než psycholog nebo analytik, jenž podrobně pitvá chorobné stavy. *Květy zla* obsahují pouze abstrakty duševního utrpení, jemuž Baudelaire detailně porozuměl, ale nikdy ho osobně *neprocítal*. Jeho dílo je jako dílo patologa, který si sedí u stolu a díky shromážděným faktům a pozorováním na papír detailně zapisuje hrůzyplné srdeční potíže při ischemických onemocněních, zatímco jeho srdce klidně a rytmicky bije. Dokazuje to i fakt, že Baudelaire napsal *Květy zla* nejdříve v próze a teprve později, poté co se ujistil o přesnosti svých rozborů, je pracně s pomocí rýmovníku zbásnil. Ve Francii ostatně (dodal ještě ten podivín) není básníků. Pravým výrazem ryzí francouzské inteligence je próza. Její nejvybranější znalci budou dávat přednost básníkům, jejichž tvorba se vyznačuje přesností, jasností a střízlivostí, což jsou kvality prózy, a básník je tím oblíbenější, čím jasněji

---

¹²⁴ Pravděpodobně se jedná o Manuela Bernardese autora *Duchovních cvičení* (1868). Nabízí se ale i Bernard z Toleda, primas křesťanské církve na Iberském poloostrově.

z něj vyzařuje génius prozaika. Boileau¹²⁵ bude považován za nesmrtelného klasika ještě v době, kdy si na bouřlivý lyrismus Hugův ve Francii už nikdo ani nevzpomene...

Říkal ty obludnosti neuspěchaným, přesvědčivým hlasem, jímž tesal výrazy s přesností a jistotou dláta. A já poslouchal jako opařený. Že by nějaký Boileau, dvorní patolízal v paruce, pedagog s rákoskou v ruce, zůstal na vrcholu francouzské poezie se svoji *Ódou na dobytí Namuru*, zatímco jméno autora *Legendy věků* by zaniklo jako vzdech odvátný větrem, to se mi zdálo jako jedno z těch extravagantních tvrzení, jejichž jediným účelem je usadit prostřáčka, vyvést ho z míry, a takové jednání jsem si v duchu označil za „nehorázné“. Vzdouvalo se ve mně tisíce drtivých argumentů jimiž jsem chtěl oponovat, ale netroufal jsem si, jelikož jsem je nedokázal prezentovat v tak průzračné a geometrické formě jako autor *Briliantů*. Má zbabělost mě skličovala, sebezapření, s jakým jsem polykal protesty na obranu Mistrů mého mládí mě dusilo a já si nepřál nic jiného než utéci z toho pokoje, kde jsem se staletou plesnivinou klasických názorů, s pugéty růží ve vázách, přilnavými výpary skořice a majoránky vdechoval dusný vzduch serailu a akademie.

Zároveň pro mne bylo ponižující, abych při rozhovoru s přítelem Mazziniho a Huga prohodil jen nicotné poznámky o Pedru Penedovi a levném vínu starých Kamelnic. A jak jsem zcela oprávněně zatoužil oslnit Fradiqua nějakým postřehem, jímž bych prokázal vytríbenost své mluvy, vrátil jsem se k větě, k té vybroušené větě o formě jeho veršů. S úsměvem jsem si nakroutil knírek a zamumlal: „V každém případě, stvořil jste formu, která je božský...“ V tom okamžiku se s rámusem rozletěly dveře a objevil se Vidigal.

„A je to!“ zvolal „Nebožtík je z toho venku!“

Ministra, výřečného chlapíka a poetu případ mumifikovaného „kolegy“ ihned upřímně rozpálil, takže neprodleně slíbil, že ho té hanby být proclen jako nasolená ryba ušetří. Pan ministr řekl doslova: „Tak to ne! To by tedy nešlo! Hranice překročí svobodně, se všemi poctami, jaké si zaslouží velký klasik.“ Hned zrána prý Pentaour opustí Celnici. V kočáře!

Fradique se nad prohlášením posvátného Ramsesova písaře „velkým klasikem“ rozesmál, načež Vidigal vítězoslavně zasedl k piánu a s vervou z něj vyloudil nápěv z *Velkovévodkyně*.¹²⁶ V tu chvíli mě bůhví proč, zcela bezdůvodně přepadl melancholický pocit méněcennosti a natáhl jsem se po klobouku. Fradique mě nezdržoval, ale těch pár kroků, co mne doprovodil do předsíně, jeho úsměv, a jeho *shake-hands* byly naprosto bezchybné. Na ulici jsem si konečně ulevil: „Ten školometský suchar!“

¹²⁵ Nicolas Boileau-Despréaux (1636-1713) nejvýznamnější představitel francouzského klasicismu. Napsal *Umění básnické* (1674, *L'art Poétique*), jež získalo obecnou autoritu a stalo se vzorem nejen pro básníky klasicistní, ale i pro básníky 19. st. Je také autorem *Ódy na dobytí Namuru* (1692, *Ode sur la prise de Namur*).

¹²⁶ Autorem *Velkovévodkyně* (1867, *La Grande-Duchesse de Gérolstein*) je Jacques Offenbach (1819-1880).

No ano, jenže úplně „nový“, jiný než všichni ostatní lidé, které jsem do té doby poznal! A toho večera jsem v uličce Guarda-Mor (ponechav stranou jeho ostudné vychvalování Boileaua, abych nevrhl ani stín na jeho bezchybnost) vyrukoval na J. Teixeiru de Azeveda s lehce vylepšeným Fradiquem, na němž bylo vše, jeho nápady, vyjadřování, ten hedvábný kaftánek, jeho řezaná tvář mladistvého Lukrécia,¹²⁷ všudypřítomná vůně, jeho šarm, vzdělanost i vkus, absolutně neodolatelné!

V J. Teixeirovi de Azevedovi se nadšení dalo probudit jen pomalu a stěží. Ten člověk mu připadal nanejvýš jako falešný, teatrální pozér. Souhlasil však, že by stálo za to „tak přepychově sestavený mechanismus pozérství“ prozkoumat!

Za pár dní jsme se v útrobách kočáru spolu vydali do Centralu. Já s uvázanou saténovou kravatou a gardénií v klopě. J. Teixeira de Azevedo, výstižněji „Diogenes 19. století“ s hrozitánskou okovanou holí, v hučce s promaštěnou krepkou, v záplatovaném ušmudlaném kabátci vypůjčeném od podomka a těžkých venkovských dřevácích...! To všechno pracně, nákladně a se silným odporem sehnal jen aby Fradiqua vyvedl z míry a coby demokrat a idealista povzneseně vmetl tomuto skeptikovi a požitkáři do tváře prohlášení o morální síle záplat a filosofické prostotě skvrn! Takoví už jsme v roce 1867 byli!

A všechno nanic! Vniveč přišla má gardénie, k ničemu nebylo stoické kanálnictví mého přítele! Vážený pan Fradique Mendes (řekl portýr) odplul v podvečer do Maroka na parolodi jedoucí pro býky.

KAPITOLA TŘETÍ

Uplynulo několik let, vypravěč přestal obdivovat básnické formy, nečetl již Baudelaira, nikdy však nezapomněl na ono setkání v Hotelu Central. Roku 1871 se vydal do Egypta a tam, v Káhiře v hotelu Sheperd se podruhé setkal s Fradiquem Mendesem, který již několik měsíců cestoval po Persii a hodlal se po Nilu plavit do Núbie.

Strana 36

---

¹²⁷ Titus Lucretius Carus (90-45 př. n. l.), řecký filosof a básník.

Fradique již byl po večeři. Seděl u stolu, u něhož v plápolavém světle zářil ohromný oddenek kaktusu. Po jeho boku ladně spočívala na maurském sedátku jakási dáma v bílém, ze které jsem viděl jen úchvatnou hřívu plavých vlasů a půvabná, dokonalá záda podobná zádům některé Práxitelovy¹²⁸ sochy, která by si ovšem byla oblékla vestičku od madame Marcel. Proti němu se na křesle rozvaloval kyprý, tělnatý muž, jehož širokou tvář s nakadeřenými vousy, prodchnutou dřímající jupiterskou energií, jsem již jistojistě, ať skutečnou nebo tesanou z mramoru, někde viděl. Hned jsem si nad tím začal lámat hlavu. Na kterém nároží, ve kterém muzeu jsem již obdivoval ten olympský obličej, v němž jen unavený pohled pod těžkými víčky prozrazoval smrtelnou hlínu?

Nakonec jsem se na něj optal černocha ze Senehu,¹²⁹ který mi přinesl makaróny. Divoch roztáhl na okrouhlé, ebenové tváři oslnivě bělostný úsměv a přes stůl na mne pln respektu zamručel: „*Cé-le-diéu...*“ Dobré Nebe! *Le Dieu!* Že by mi ten mouřenín chtěl říci, že ten muž s nakadeřenými licousy *je bůh!* Mimořádný, všem dobře známý *bůh*, jenž pobývá v hotelu Sheperd!¹³⁰ Bylo to tedy na oltáři, na zbožném plátně, kde jsem viděl tu tvář ve velebném rozpoložení, zapříčiněném věčnou absorpcí kadidla a modliteb? Když se Núbijec s kouřícím podnosem na rukou vrátil, znovu jsem se ho zeptal. A znovu na mne ten Núbijec, rozptyluje tak jakékoli pochybnosti, jasně, a dosti ublíženě zavrčel slabiku po slabice: „*C'est le dieu!*“

Byl to tedy bůh! Nad tímto literárním obrazem jsem se pousmál, bůh v kazajce večeří u stolu v hotelu Sheperd. A kousek po kousku se v mých vyčerpaných představách začal rozvíjet jakýsi sen, útržkovitý a jemný jako kouř, který se zvedá z polovyhaslých uhlíků. Byl to sen o Olympu, o prastarých bozích a o onom Fradiquově příteli, který se podobal Jupiterovi. Bohové (přemítal jsem nad pozvolnými sousty salátu z rajských jablíček) možná nezemřeli a od příchodu svatého Pavla do Řecka žijí ve skrytu některého údolí Lakonie, poznovu odkázaní, poté co jim nový bůh udělil nucené volno, na svá prapůvodní povolání pastýřů a rolníků. Bohužel, ať už ze zvyku, protože bohové nikdy nepřestali napodobovat lidi, nebo aby unikli urážkám stydlivého Křesťanství, Olympané skryli nádhernou nahotu, kterou Antika tolik zbožňovala, pod sukňe a kabáty a protože převzali i jiné lidské zvyky, ať z nutnosti (je pořád těžší a těžší být bohem), nebo ze zvědavosti (je čím dál tím zábavnější být člověkem), postupně se tito bohové dokonale polidštili. Čas od času teď opouštějí své bohubilé bukolické údolí a s kufry, s uzlíky z tepichu cestují, listující v „turistických

¹²⁸ Práxiteles (4 st. př. n. l.), uznávaný řecký sochař. Jako první stvořil sochu nahé ženy v životní velikosti.

¹²⁹ Seneh nebo také Semnah, město v bývalé Núbii, dnešním severním Súdánu.

¹³⁰ Hotel Shepard se nacházel v káhirské čtvrti Ezbekieh a roku 1869 sloužil Eçovı de Queirós během jeho cesty po Egyptě jako jakási „základna“.

bedekrech“, za zábavou nebo za obchodem. Někteří odchází studovat do měst, do Civilizace zázraky Tisku, Parlamentarismu a Plynu, jiní po poradě se světaznalým Hermem¹³¹ unikají z monotónnosti dlouhého Atického léta popíjením pramenů v Karlsbadu nebo ve Vichy, a další dokonce s nehynoucím smutkem nad zmizelou všemohoucností putují k rozvalinám chrámů, ve kterých kdysi přijímali strdí a krev obětovaných dobytčat. Postupně mi připadalo čím dál tím věrohodnější, že by ten muž, jehož tvář prodchnutá důstojností a dřímající silou, která vypadala jako replika Jupiterova vzezření, když se zjevil Athénské škole, byl opravdu Jupiter,¹³² Hromovládce a Ploditel, nevyčerpatelný otec bohů, ochránce Zákona a Pořádku. Co ho ale, v obleku z blankytně modrého flanelu, přivedlo do Káhiry, sem do hotelu Sheperd, kde teď pojídá makaróny, které se neuctivě zachytávají v božích vousech, po kterých kdysi stékala ambrózie? Jistě to byla ta sladká pohnutka, která v průběhu dávných věků jak na Zemi, tak na Nebi vždy podněcovala činy mocného Jupitera, činy prostopášného a frivolního Jupitera. Co jiného ho mohlo přilákat do Káhiry než *nějaká sukně*, ona nádherně neukojitelná touha po ženách i bohyních, která kdysi donutila helénské panny k zamyšlení a ty se pak z „Pohanského Slabikáře“ učily data, kdy on v labutí podobě tloukl křídly mezi Léidinými koleny,¹³³ jako býk potřásal svými růžky v rukou Európe,¹³⁴ ve zlatých krůpějích stékal po nadru Danae,¹³⁵ šlehajícími jazyky ohně dosáhl až na Egininy¹³⁶ rty a jednou dokonce, což Minervu¹³⁷ a vážné olympské dámy pobouřilo, šel přes celou Makedonii s žebříkem přes rameno, aby mohl zdolat vysokou terasu brunetky Sémely.¹³⁸ Nyní přijel do Káhiry nepochybně proto, aby zde daleko od vláčné chotě Junó,¹³⁹ strávil romantickou dovolenou s onou svěží ženou, jejíž neodolatelné poprsí bylo jako umělecké dílo, které společně stvořili Práxitelés a madame Marcel. A ona, kdo vlastně je? Barva jejich kadeří, jemná křivka jejich ramen, vše jasně ukazovalo na jednu z těch okouzlujících nymf obývajících Iónské ostrovy, které před dávnými časy křesťanští jáhnové vypudili z průzračných bystřin, aby v nich křtili kachetické centuriony, které žralo svědomí nebo staré matrány s chlupy na bradě, které zchromly věčným putováním k Afroditiným oltářům. Ani on, ani ona nemohli zapřít svůj

---

¹³¹ Hermés, syn Dia. V řecké mytologii je ochráncem cest a poutníků a poslem bohů.

¹³² Římská obdoba řeckého boha Dia.

¹³³ Podle řeckých bájí byla Léda, manželka spartského krále Tyndarea, svedena bohem Diem v labutí podobě.

¹³⁴ Podle řeckých bájí byla Európe unesena Diem v podobě bělostného býčka. V podobě orla ji pak Zeus znásilnil.

¹³⁵ V řecké mytologii je Danaé dcerou argejského krále Akrisia. Svým otcem byla vězněna v podzemí, kam se za ní Zeus dostal v podobě zlatého deště.

¹³⁶ Tuto nymfu však podle řeckých bájí unesl Zeus v podobě orla na ostrov Oenon.

¹³⁷ Minevra, římská bohyně moudrosti, ztotožňována s řeckou bohyní Athénou byla s Jupiterem a Juno členem Triády.

¹³⁸ Podle řeckých bájí zemřela Sémela, dcera thébského krále Kadma a milenka boha Dia, úderem jeho blesku.

Jednalo se však o úskok bohyně Héry, žárlivé Diovy manželky.

¹³⁹ Římská obdoba řecké bohyně Héry.

božský původ. Tělo té nymfy vyzařovalo skrz mušelinovou róbu určitý jas a při bližším pohledu by se dalo spatřit jak se Jupiterova mramorová hrud' těžce, rytmicky dme v rozvázném úsilí stále rozdmýchávat plamen Práva a Pořádku.

A co Fradique? Jak se Fradique dostal do přátelské společnosti Nesmrtelných, že s nimi popíjí šampaňské Clicquot a zblízka naslouchá nevýslovně harmonické Diově mluvě? Fradique, pokorně oddaný Formě a překypující pohanskou radostí, je jeden z posledních, kteří jsou ještě Olympu věrni. Navštívil Lakónii, mluví řečí bohů, přijímá od nich inspiraci. Je tedy jen přirozené, že Jupitera v Káhiře objevil a ihned se dal do jeho služeb coby průvodce po barbarském Alláhově území. To s ním a s Iónskou nymfou se jistě Fradique chystá plout na „Růži Vod“ proti proudu Nilu až ke zříceným chrámům, kde bude Jupiter moci ukazovat na ruiny pohanských oltářů špičkou slunečnicku a zamyšleně bručet: „Že mi tu ale podkuřovali!“

Takhle nějak jsem u rajčatového salátu rozvíjel a uspořádával své představy, přesvědčen, že z nich udělám povídku, kterou v Lisabonu otisknu v *Portugalských listech*. Měla se jmenovat „Jupiterova poslední výprava“ a posloužit mi jako kultivovaný smyšlený základ, do něhož bych mohl zakomponovat všechny popisy scenérií a obyčejů, které jsem si zapsal během cesty po Egyptě. Jen jsem ještě, abych té povídce vtiskl rysy modernosti a jemného realismu, chtěl nechat vodní nymfu, aby se během plavby po Nilu zamilovala do Fradiqua a podvedla s ním Jupitera! Aby využila každého zákoutí v palmovém háji, každého stínu vrženého prastarými Usírisovými pilíři¹⁴⁰ k tomu, aby se autorovi *Kamenných brilliantů* vrhla kolem krku, špitala mu do ouška řecká slůvka sladší než Hesiodovy verše,¹⁴¹ zanechávala na jeho flanelovém obleku své aroma ambrózie a vůbec se chovala v celém Nilském údolí značně *cochone*, zatímco svrchovaný, vznešený, dokonalý, pradávny a parohatý Otec bohů si bude hladit své nakadeřené vousy a nevzrušeně dohlížet na dodržování Pořádku!

Nadšeně jsem již sesumíroval první řádek povídky: “Za dávných časů v Káhiře v zahradách v Šubře, když skončil postní měsíc ramadán ...,“ když jsem si všiml, že se ke mně blíží Fradique, v ruce šálek kávy. Jupiter se unaveně také zvedl. Dělal na mne dojem těžkopádného, baculatého boha v počátečním stadiu obezity, a vlekouce lenivě své nohy byl jako stvořený pro pohanu, kterou jsem na něj chystal v *Portugalských listech*. Ona naopak měla soulad, aroma, chůzi, záři bohyně! Byla tak skutečně nadpozemská, že jsem se brzy rozhodl zaměnit v povídce Fradiqua mnou a sám být oním průvodcem, který se bude plavit s

---

¹⁴⁰ Podpory s představěnou sochou Usíra, čili Osirise, pána mrtvých, které se stavěly převážně v době vlády Ramessovců.

¹⁴¹ Hesiodos (pravděpodobně 700 př. n. l.), spolu s Homérem je považován za jednoho z nejranějších řeckých básníků.

Nesmrtelnými pod napnutými plachtami či na vlečných lanech po řece nesmrtelnosti. Do mého ucha, ne do Fradiquova bude zmírajíc vášní broukat v sakrálních žulách Medinetu-Abu¹⁴² ty nejsladší úryvky z *Antologie*. Tak alespoň ve snu skutečným triumfální cestu do Théb. A předplatitelé *Portugalských listů* by si pomyslí: „Ten si tam ale užíval!“

Fradique se posadil, Joviš a ona nymfa, kteří šli právě kolem, ho obdařili úsměvem, jehož něha obestřela i mne. Čile jsem si k autorovi *Kamenných brilliantů* přitáhl židli:

„Kdo je to? Ten obličej odněkud znám...“

„No přirozeně, z rytin... To je Gautier!“

Gautier! Théophile Gautier!¹⁴³ Velký Theo! Mistr nad mistry! Další z mých vroucích mladických okouzlení! Tak jsem se tedy tak úplně nespletl. Nebyl sice Olympan, byl však alespoň poslední pohan, zachraňující v této době abstraktní, šedé vzdělanosti ryzí kult Linie a Barvy. A toto Fradiquovo přátelství s autorem *Mademoiselle de Maupin* se starým rytířem z *Hernani*¹⁴⁴ způsobilo, že se můj krajan, který naší zbědované Vlasti dodával tak jedinečný lesk, stal mému srdci ještě dražším. Abych zjistil, dá-li si anýzovku, či jalovcovou, zatahal jsem ho jemně za rukáv. A pak, když mi vysvětlil ono zamručení černého Senežana, zůstal jsem nad jeho důvtipem jako u vytržení. To, co jsem pokládal za zvěstování boží přítomnosti znamenalo toliko – *c'est le deux!* Gautier obýval v hotelu pokoj číslo dvě. A pro toho barbara byl vrcholný tvůrce romantismu prostě – *dvojka*.

Nato jsem mu vyprávěl svůj pohanský příběh, povídku, kterou jsem hodlal napsat, vylíčil jsem ty znamenité dny plné vášně, které jsem pro něj na cestě do Núbie připravil. Dokonce jsem ho požádal o svolení abych mu mohl „Poslední Jupiterovu výpravu“ věnovat. Fradique se usmál, poděkoval. Moc by si přál (přiznal se) aby to byla pravda, protože ženu tak ryzí krásy a pronikavých půvabů, jakými oplývala tato vodní nymfa jménem Jeanne Morlaixová, komparsistka souboru *Délassements-Comiques*,¹⁴⁵ nebylo snadné potkat. Naneštěstí pro něj tato zářivá bytost oddaně milovala jakéhosi Sicarda, makléře, jenž s ní přijel do Káhiry a toho večera šel do Šubraských zahrad povečeřet s řeckými bankéři...

„Buď jak buď,“ dodal ten jedinečný muž, „nikdy, můj drahý krajane, na váš okouzlující nápad nezapomenu.“

---

¹⁴² Hrobka Ramsese III v Luxoru.

¹⁴³ Théophile Gautier (1811–1872), francouzský básník, dramatik, prozaik, novinář a literární kritik. Je autorem *Mademoiselle de Maupin* (1835).

¹⁴⁴ Autorem divadelní hry *Hernani* (1830) je Victor Hugo (1802-1885).

¹⁴⁵ Toto pařížské divadlo madame Saqui fungovalo do roku 1860.

Descartes¹⁴⁶ někde psal, a jak věřím, vysmíval se tak epikurejské či atomistické fyzice, o náklonnosti způsobené pomocí *atomes crochus*, atomů zakřivených do tvaru kancelářské sponky či háčku na ryby, které se nepozorovatelně zaháknou od jednoho srdce k druhému a utvoří řetěz odolný jako samothrácký bronz, aby tak navždy propojily dvě bytosti a spojily je poutem, které přemůže zvraty štěstěny a překoná smrt. Toto osudové nebo prozřetelnosti vedené spojení atomů je způsobeno jakýmsi *nic*. Někdy je to pohled, což se ve Veroně stalo osudným Romeovi a Julii, někdy se dvěma dětem zachce stejného plodu z královské zahrady, čímž začalo starověké přátelství mezi Orestem a Píladem.¹⁴⁷ Nicméně, dle této teorie (stejně uspokojujivé jako každá jiná teorie užité psychologie), se to neuvěřitelné milostné dobrodružství, které jsem v „Poslední Jupiterově výpravě“ tak velkoryse přenechal Fradiquovi, stalo záhadnou a podvědomou příčinou, oním *nic*, které rozhodlo o Fradiquově prvním pocitu náklonnosti k mé osobě, která se posléze během šesti let našeho intelektuálního přátelství dál rozvíjel a utužoval.

Kolikrát se v průběhu naší známosti vděčně vracel k mému okouzujícímu nápadu sepnout mu kolem krku ručky Jeanne Morelaixové. Nadchla ho snad spleť poetická pocta, kterou jsem takto vzdával jeho mužské svůdnosti? Nevím. Když jsme ale vstali, abychom se šli podívat na slavnostně osvětlený Beiram, Fradique Mendes se choval jinak, vstřícněji, vřeleji, skoro přátelsky a už mi nevykal.

Během noční procházky po Beiramu vypráví Fradique o své cestě po Persii, o novém náboženství, kterému se říkalo „babismus“ a které pomohl šířit po světě. Dojde k náhodnému setkání se synem jakéhosi veledůležitého šejka, jehož Fradique vytrhl ze spárů smrtelné nemoci a získal si tak šejkův vděk a přátelství. Ve vyprávěči toto vše vzbuzuje ještě hlubší úctu a obdiv k Fradiqu Mendesovi. Druhého dne Fradique odplouvá z káhirského přístavu Bulak na „Růži vod“ do Théb.

KAPITOLA ČTVRTÁ

---

¹⁴⁶ René Descartes (1595-1650), francouzský matematik, filosof a fyzik. Jeho touhou žít v ústraní, kde by mohl v klidu, nepovšimnut, pracovat. Po zveřejnění svých děl však byl nadlouho středem pozornosti.

¹⁴⁷ Orestés, syn mykénského krále Agamemnóna byl podle řeckých bájí nucen ukrývat se u Astoichei, tety z otcovy strany. Její syn, Pyladés se stal Orestovým věrným přítelem.

Vypravěč čtenáře informuje, že v následujících letech oba s Fradiuem cestují po světě a pravidelně si navzájem píší mnohastránkové dopisy. Během let 1875 a 1876 se Fradique v Lisabonu seznamuje s Eçovými přáteli Oliveirou Martinsem, Ramalhem Ortigãem, Guerrou Junqueirem, Carlosem Mayerem, Anterem de Quentalem a Jaimem Batalhou Reistem (alias Teixeirou de Azevedem). Z jejich korespondence se dozvídáme další informace o Fradiquově osobnosti, jeho chování, vzezření a podobně. Ze všech dopisů víceméně vyplývá, jak neotřele geniální, hlubokomyslný a zároveň prázdný a líbivý Fradique je. Následuje další setkání Fradiqua s vypravěčem.

Strana 56

Roku 1880 (devět let po mém putování Orientem) jsem trávil Velikonoční svátky v Paříži. Jednoho večera jsem šel z Opery samotářsky povečeřet do Bignonu. Právě jsem se pustil do ústříc a jednoho fejetonu v *Le Temps*,¹⁴⁸ když tu se zpoza novin, které jsem si opřel o karafu, objevila velká jasná skvrna, jež byla vesta, náprsenka, kravata a obličej, to vše v nedostižné běli. A velice klidný hlas zamumlal: “To už je let, co jsme se rozloučili v bulackém přístavu...” S výkřikem jsem vyskočil, Fradique se usmíval, a *maître d’hôtel* před plamennou jižanskou vroucností mého objetí zaraženě ucouvnul. Té noci v Paříži skutečně začalo naše důvěrné intelektuální přátelství, jenž neměnně a pevně trvalo bez přestávky a bez jediného stínu, jenž by zakalil jeho čistotu, osm let.

Vymezuji ho názvem “intelektuální”, jelikož jeho důvěrnost nikdy nepřekročila duševní záležitosti. V radostných chvílích, které jsem s ním v Paříži, v Londýně a v Lisabonu, mezi lety 1880 a 1887 prožil, v naší hojné korespondenci z těchto let jsem byl ve styku bezvýhradně s Fradiquovými myšlenkovými pochody, nepřetržitě jsem přihlížel a účastnil se jeho duševního života, nikdy jsem však nepronikl do jeho citového života emocí a lásek. Ani mě po pravdě netrápila zvědavost ho poznat. Snad protože jsem cítil, že Fradiquova jedinečná originalita tkvěla cele v jeho bytosti myslitele, a ta druhá, bytost citová, uplácaná z běžné hlíny člověčenstva byla bez větších odchylek stejně křehká jako vypálená hlína. Od té Velikonoční noci v Paříži, od níž se datuje náš vztah, jsme ostatně vždy udržovali zvláštní, lehce povýšený a možná úzkoprsý zvyk, považovat se za dvě čistě duševní entity. Kdybych tehdy vymyslel nějaký originální filosofický směr, zformuloval příkázání nějakého nového náboženství, či ve chvílce nepozornosti štípnul Matce Přírodě některý z jejích tajemných

---

¹⁴⁸ Francouzský deník *Le Temps* vycházel od roku 1861. V roce 1941 byl nahrazen deníkem *Le Monde*.

zákonů, za důvěrníka takové spirituální činnosti bych si přednostně vybral Fradiqua. Nikdy bych se mu ale nešel svěřit s nějakou nadějí či zklamáním v oblasti citové.

A Fradique vůči mně také udržoval onu nepřístupnou uzavřenost a nikdy mým zrakům neodhalil víc, než svoji stránku intelektuální.

Velice dobře si pamatuji na jedno zářivé májové ráno, kdy jsme zabráni do hovoru procházeli pod kvetoucími kaštany Tuilerijskou zahradou. Fradique, zavěšený do mého rámě, pomalu rozvíjel myšlenku, že extrémní demokratizace vědomostí a jejich všeobecné a neomezené rozšiřování mezi prostým lidem je velká chyba naší civilizace, která si díky ní chystala svůj brzký morální kolaps. Znenadání, poté co jsme prošli mřížovím na náměstí de la Concorde, filosof, jenž mezi křehkou květnovou zelení takto hlásal ony předpovědi zkázy a konce znehybní, ztratí řeč! Před námi za ladného klusu bujaré klisny, rychle projelo směrem k ulici Royale *coupé*, v němž jsem v pološeru saténového čalounění zahlédl kadeře barvy medu. Fradique mi, taktéž rychle, potřese pravicí, vypraví ze sebe “Sbohem!”, zamává na fiakr a mizí za chroptivého cvalu tažné herky směrem k Orsayskému nábřeží. “Žena!”, pomyslel jsem si. A skutečně, byla to žena, jeho soužení, a jak lze vyčíst z dopisu pro madame de Jouarre (...), Fradique si dojel v onom fiakru pro tvrdé, ponižující zklamání.

Strana 59

Kdybych si všímal, snad bych ve tváři našel pozůstatky bledosti a rozechvění, ale jeho tón byl přímý, pevný tón kritika, plně zaujatého rozbořem své myšlenky. Jiný muž, který by jako on před několika hodinami protřpěl tak ponižující a tvrdé zklamání, by si všedně, lidsky ulevil a utrousil by alespoň: “Ach příteli, život je blbec!” On hovořil o vědění a o lůze, cílevědomě před mými zraky rozprostíral, a možná i sám sobě předkládal, výplody svého mozku, aby mé oči nepronikly ani o kousek, nebo aby ty jeho příliš nezabředávaly do hořkosti jeho srdce.

KAPITOLA PÁTÁ

V páté kapitole je čtenářům předkládán sled myšlenek, názorů, rozborů a postřehů, zaměřených na Portugalsko, portugalskou společnost, literaturu, morálku a jiná témata, citovaných z Fradiquových dopisů Teixeiraovi de Azevedovi, Carlosu Mayerovi, madame de

Jouarre, Oliveirovi Martinsovi, vypravěči samému a Anterovi de Quentalovi, propojených vypravěčovým vysvětlujícím komentářem. Jako příklad uvádím tento úryvek:

Strana 78

Po roce 1880 se pohyboval hlavně mezi Paříží a Londýnem, výjimkou byly jeho „synovské návštěvy“ Portugalska, protože přesto, že zcestoval celý svět, lehce se ztotožňoval s národy cizích zemí a byl zvědavě nestranný, Fradique byl vždy ryzím Portugalcem s nesmazatelnými rysy ostrovního aristokrata.

Nejopravdověji a nejsrdečněji se vždy zajímal o portugalský lid a záležitosti Portugalska. Usedlost Saragoça v blízkosti Sintry koupil, aby (jak s nezvyklým pohnutím píše v dopise panu F.G.) „měl v Portugalsku kousek země, a silným poutem vlastnictví se tak svázal se vznešenou zemí, kterou jednoho dne, vedeni naivním poblázněním velkými myšlenkami, opustili jeho předci, objevitelé světů, jejichž krev a touhu objevovat *Dálky* mu kolovala v žilách“ .

Při každé návštěvě Portugalska jel „načerpát energii“ toulkami po kraji, jezdil pomalu, koňmo, trávil čas ve zchátralých vesničkách, které ho okouzlovaly, nekonečným klábosením u venkovských ohnišť, na halasných sešlostech před kostelem a v putykách, ve svátečních procesích s volským povozem, úctyhodně věkovitým strakatým vozem krytým kalikem a ověnceným vavřínovými listy. Jeho nejoblíbenějším krajem bylo Ribatejo, rovinatý kraj řek vylitých z břehů a stád hovězího dobytka. „Tam (jak řekl), ve vestě přepásané řemenem, na hříběti, s pasteveckou holí v ruce, projížděje v lahodném, čistém ranním vzduchu, mezi dobytčaty, cítím radost ze života víc než kdekoli jinde.“

Lisabon se mu líbil jen jako panoráma. „Se třemi drastickými retušemi (napsal mi 1881 z Hotelu Bragança),¹⁴⁹ s hájem a vysokými borovicemi vysázenými na lysých kopcích Druhého břehu, se skvostnými, veselými kachlíky zakrývajícími špinavé uliční fasády domů, s armádou metařů gruntujících ty požehnané ulice by Lisabon mohl být jedním z těch divů Přírody stvořených Člověkem, které se stávají důvodem ke snění, předmětem umění a putování. Ale zakotvit v Lisabonu natrvalo se mi zdá nemyslitelné. Chybí tu intelektuální atmosféra, v níž duše dýchá. Krom toho zde panují nevidaně odpudivé manýry. Lisabon je město pohlcené přetvářkou, prosycené fatalismem, provinčností a falešnou elegancí. Ve

---

¹⁴⁹ V té době to byl po hotelu Central druhý nejvýznamější hotel v Lisabonu. Objevuje se jak v Queirósových dílech, tak i v dílech dalších portugalských autorů (např. Josého Saramaga).

způsobu, jakým prostý prodavač prodá metr stuhy, je předstíraná učenost a v půvabech dámy vítající hosty je fatální teatrálnost, z umění samého čouhá sláma a načinčané jsou dokonce i hřbitovy. Z čeho mi je, příteli, ale opravdu nevolno, je politikaření a nefungující funkcionáři.“

KAPITOLA ŠESTÁ

Dozvídáme se, že Fradique překročil padesátku, s věkem se jeho život ustálil. Žil v Paříži klidným životem zámožného šlechtice. O deváté se nechával probudit svým věrným skotským sluhou, během ranní toalety se nechal informovat o dění ve světě, dal si šálek horké čokolády a odebral se do své pracovny. V jednu hodinu poobědval a u šálku kávy pročetl všechny kulturní přílohy většiny dostupných tiskovin. Odpoledne věnoval návštěvám přátel, procházkám, návštěvám výstav a klubů a kvečeru šel do Opery nebo do společnosti. V zimě roku 1888 došlo na u večírku hraběnky de La Farté v šatně k záměně. Někdo si omylem při odchodu oblékl Fradiquův kožich, ten nemaje svůj, odmítl se obléci do cizího, nachladil se a 54 hodin poté nebyl již mezi živými. Pohřben byl na Père Lachaise, nedaleko Balzakovy hrobky.

KAPITOLA SEDMÁ

Učený moralista, který se v *Pařížských listech* podepisuje “Alceste”,¹⁵⁰ věnoval Fradique Mendesovi jeden článek, ve kterém shrnuje jeho smýšlení a jeho konání takto: “Myslitel vskutku intenzivní a osobitý, Fradique Mendes, nezanechal po sobě jediné dílo. Z nedbalosti a lhostejnosti, tento muž promrhal obrovské intelektuální bohatství. Z kvádrů zlata, z něhož mohl vytvořit nepomíjející pomník uždíboval během let drobné úlomky, drobečky, které rozhazoval plnými hrstmi během hovorů po pařížských klubech a salónech. Všechn tento zlatý prach se ztratil v prachu obyčejném. A na Fradiquův náhrobek by se, tak jako na náhrobek neznámého Řeka, jehož opěvuje antologie, mohlo napsat: *Zde odpočívá hukot větru, který za letu roznášel vůni, teplo a semínka, vše nazmar...*”

---

¹⁵⁰ Alceste, jméno hlavní postavy Moliérovy (1622-1673) divadelní hry *Misanthrope* (1666, Le Misanthrope ou l'Atrabilaire amoureux).

Celý tento článek je psaný s klasickou francouzskou povrchností a nerozvážností. Není nic nepromyšlenějšího než užívat slova *nedbalost a lhostejnost*, jež se opakovaně v té vyšperkované, zvučné rubrice vrací, jako by měla přesně vystihnout Fradiquovu povahu. On byl naopak houževnatě pracovitý a vášnivý muž činu. A jen těžko může být nařčen z *lhostejnosti* či *nedbalosti* ten, který jako on podnikl dvě objevené výpravy, byl apoštolem jednoho náboženství, prošel pět světadílů, načerpal znalosti tolika kultur a zbrázdil všechno vědění své doby.

Fejetonista *Pařížských listů* má však v jednom pravdu, a to když tvrdí, že po tomto pracantovi nezůstalo jediné dílo. Vytištěné a zveřejněné od něj známe v podstatě jen básně z *Kamenných Briliantů*, vydané v *Zářijové revoluci*, a onu podivnou básničku *Laus Veneris Tenebrosae* psanou vulgární latinou, která se objevila v *Revue de Poésie et d'Art*, založené koncem roku 69 v Paříži skupinou symbolistních básníků. Fradique však po sobě zanechal rukopisy. Nesčetněkrát jsem je v ulici de Varennes zahlédl uvnitř španělské truhlice ze 14. století, z tepaného železa, které Fradique říkal *hromadný hrob*. Všechny ty listiny (a volné nakládání s nimi) byly Fradiquem odkázány oné Libušece, o které se rozsáhle rozepisuje ve svých dopisech pro madame de Jouarre a která se pro nás “se svými bílými sametovými róbami à la Benátčanka a svýma hlubokýma očima Junó” stala tak důvěrně skutečnou.

Tato dáma jménem Varja Lobrinská byla ze starého ruského šlechtického rodu Palidovovů. Roku 1874 její muž Pavel Lobrinskij, tichý a nevýrazný diplomat, který patřil k regimentu Královské gardy a psal *capitaine s t, e (capitène)*, zemřel ještě mlád, koncem října v Paříži, na vleklou vysilující chudokrevnost. Ihned poté se madame Lobrinská s okázalým hořem, obklopena komornými a černým flórem, stáhla na svá rozsáhlá ruská panství nedaleko Starobelsku, v Charkovské gubernii.¹⁵¹ Na jaře se však vrátila s prvními květy kaštanů a od té doby pobývala v Paříži v luxusním, rozesmátém vdovství. Jednoho dne se v domě madame de Jouarre setkala s Fradiquem, který se v té době, unesen kultem slovanské literatury, vášnivě zaobíral jednou z jejích nejstarších a nejušlechtlejších básní, “Libušiným soudem”,¹⁵² náhodně nalezeným roku 1818 v archivech zelenohorského zámku. madame Lobrinská byla s pány ze Zelené Hory, hraběcím rodem Colloredů, v příbuzenském vztahu a vlastnila právě jednu reprodukci těch dvou listů pergamenu obsahujících onu starou pohanskou epopej.

Oba onen prastarý text pročítali, dokud nepřišla ta sladká chvílka, kdy jako dva zamilovaní z Danta¹⁵³ „již nečetli více po celý ten den“. Fradique přiřkl madame Lobrinské

---

¹⁵¹ Část území dnešní Ukrajiny.

¹⁵² Literární dílo údajně objeveno roku 1817 na zámku Zelená Hora.

¹⁵³ Dante Alighieri (1265-1321), italský básník.

Libušino jméno, jméno panovnice, která se při soudu objevuje „oděná v bílém, prozářená moudrostí“. Ona říkala Fradiquovi „Lucifer“. Autor *Kamenných brilliantů* zemřel v listopadu. A pár dní poté se madame Lobrinská znovu stáhla do melancholie svých statků u Starobelsku v Charkovské gubernii.

Její přátelé se usmívali a s porozuměním si šuškali, že madame Lobrinská se utekla mezi své mužiky vyplakat ze svého druhého vdovství, dokud znovu nerozkvetou šeríky. Jenže tentokrát se Libuška nevrátila ani s kvetoucími kaštany.

Manžel madame Lobrinské byl diplomat, který se věnoval především kotilionům a četbě jídelních lístků. Jeho kariéra byla díky tomu nevyhnutelně subalterní a pomalá. Celých šest let tlel v zarostlém riodejaneirském Petropolisu¹⁵⁴ jako sekretář, a čekal na onen post v Evropě, který, jak tvrdil kníže Gortchakov, tou dobou císařský kancléř, patřil po právu *de beauté et de sagesse*, krásné a moudré madame Lobrinské. Svého odškodnění, vyslaneckého postu v Evropě, v nějaké světové, kultivované metropoli bez banánovníků se ti vyhnanci, kteří se trápili steskem po sněhu, nikdy nedočkali a madame Lobrinská se ve svém exilu tak bezchybně naučila našemu sladkému portugalskému jazyku, že mi Fradique ukázal jeden její překlad Levského¹⁵⁵ elegie „Hora loučení“, který vypracovala navýsost čistě a s plasticitou. Právě proto jen ona, z okruhu všech Fradiquových přítelkyň, dokázala v oněch rukopisech, které pro ostatní byly pouhými suchými mrtvými listy papíru, pokrytými nepochopenými řádky, vidět živoucí stránky, které si myslitel vybral za důvěrnice svých myšlenek.

Hned jak jsem začal shromažďovat rozptýlené dopisy Fradiqua Mendese, napsal jsem madame Lobrinské o svém úsilí zachytit v citlivé studii rysy onoho nezměrného ducha a snažně jsem ji prosil, když už ne o některé úryvky z jeho rukopisů, tedy alespoň o nějaké informace *vypovídající o jejich charakteru*. Odpovědí madame Lobrinské bylo značně rezolutní, umně zdůvodněné odmítnutí, jež dokazovalo, že pod „jasnými očima Junó“ nepochybně byla jasná mysl Minervina. „Listiny Carlose Fradiqua (říkala ve zkratce) byly svěřeny jí, té, která se straní jak publicity tak lidí, kteří publicitou žijí a na ní bohatnou, a to se záměrem navěky zachovat jejich intimitu a utajení, v němž je Fradique udržoval, a za těchto okolností by *odhalit jejich charakter* znamenalo zachovat se vyloženě v rozporu se skromností a důstojností, kterou jeho odkaz vyžaduje...”

To vše bylo napsáno objemným oblým písmem na velkém listu hrubého papíru, na kterém v jednom rohu pod zlatou korunkou zlatě zářilo toto heslo: “Per terram ad Coelum”.

---

¹⁵⁴ Město v brazilském státě Rio de Janeiro.

¹⁵⁵ Možná šlo o Vasilu Ivanova Levského (1837-1873), bulharského revolucionáře a básníka.

Fradiquovy rukopisy tím pádem obestřela temnota nejasnosti. Co skutečně obsahovala ta železná truhlice, které Fradique se zlomenou hrdostí říkal *hromadný hrob*, protože úvahy, které do ní uvrhnul, považoval za ubohé a světu neprospěšné? Někteří přátelé si myslí, že se v ní jistě nalézají, pokud ne kompletní, tedy alespoň načrtnutá či uspořádaná díla, o nichž se Fradique zmiňoval jako o nejsvůdnějších pracech pro myslitele a umělce toho století: “Psychologie náboženství” a “Teorie vůle”.

Jiní (jako J. Teixeira de Azevedo) si myslí, že ony papíry jsou epický realistický román jako *Salambo*,¹⁵⁶ v němž znovu oživil nějakou zmizelou civilizaci. A tuto (nepříjemnou) doměňku vyvozují z dopisu pro Oliveiru Martinse¹⁵⁷ z roku 1880, v němž Fradique se záhadným sarkasmem vykřikuje: “Cítím, drahý historiku, že sklouzávám do chybných, lichých praktik! Běda mi, běda, mé pero se smeklo ke špatnosti! Jaký to zhoubný démon, pokrytý prachem věků, s archeologickými svitky v podpaží přišel mi nedávno v noci, třesuté zimní noci strávené odpočinkovým folosofováním, našeptávat: ‘*Napiš román! A ve svém románu probud’ dávnověk Asie znovu k životu!?’* A jeho návrhy zněly mi sladce, příteli, vražedně sladce! Co byste řekl, milý Oliveiro Martins, kdyby k Vám domů byl jednoho dne bez varování doručen jeden můj svazek, krásně vyvedený výtisk, který by začínal takto: ‘*Za dávných časů v Babylónii v měsíci sivanu,*¹⁵⁸ *když skončila již sklizeň balšámu...?’* Jistě byste (to cítím), spustil svou vyděšenou tvář do třesoucích se dlaní, šeptaje: ‘*Dobré nebe! Tu je nám seslán popis Chrámu sedmi sfěr*¹⁵⁹ *se všemi jeho terasami! Popis Halubské bitvy*¹⁶⁰ *a všech jejích armád! Popis Sinacheribovy hostiny*¹⁶¹ *a všech pokrmů na ní! Ani okrasné lemy jediné z tunik, ani tvar jediné z váz si neodpustil! A to si říká blízký přítel!’*”

Ramalho Ortigão se naproti tomu přiklání k názoru, že Fradiquovy listiny obsahují jeho *Paměti*, protože pouze na *Paměti* lze smysluplně uvalit podmínku, aby byly uchovány v tajnosti.

Já osobně, jelikož Fradiqua znám déle a lépe, vyvozují, že nezanechal ani knihu o psychologii, ani žádnou historickou epopej (která by Fradiquovi připadala jako chybná a prázdná vychloubačnost pitoreskní, prosté mysli), ani *Paměti*, jelikož ty u člověka žijícího

---

¹⁵⁶ Autorem *Salambo* (1862) je Gustav Flaubert (1821-1880), francouzský spisovatel, představitel naturalismu. *Salambo* je historický román z prostředí starověkého Kartága.

¹⁵⁷ Joaquim Pedro de Oliveira Martins (1845-1894), portugalský politik, historik a spisovatel. Napsal např. *Dějiny Portugalska* (1879, *História de Portugal*).

¹⁵⁸ Sivan, (z akadského slova *simānu*), „čas sklizně“, devátý měsíc občanského a třetí měsíc biblického židovského kalendáře. Podle gregoriánského kalendáře připadá obvykle na pátý až šestý měsíc v roce.

¹⁵⁹ Možná se jedná o Birs Nimrud, zikurat, o němž se tvrdí, že je to bájná Babylonská věž. Možná jde o tajuplný Osiridův chrám v Abydě, jehož tvar vychází z teorie posvátné geometrie, díky níž vznikl tento svět.

¹⁶⁰ Halub neboli Aleppo, město v severozápadní Sýrii.

¹⁶¹ Sinacherib – “král světa, neomezený vladař”, asyrský král vládoucí v 6. st. př. n. l. na území dnešního Iráku, Sýrie a Izraele. Během svých výbojů zcela zničil Babylon.

idejemi a rozvahami, jenž svůj osobní život utajoval s tak vznešenou skromností, nedávaly smysl. A směle tvrdím, že v oné truhlici ze železa, pohřbené na starém ruském panském sídle, neexistuje žádné *dílo*, protože Fradique nikdy doopravdy nebyl žádný *autor*.

K tomu aby jím byl, mu zaručeně nechyběly nápady, chyběla mu ale jistota, že si zasluhují, když je jejich *platnost omezená*, být zaznamenány a zvěčněny. A ještě mu chybělo umění trpělivosti nebo silná vůle k tomu, aby vytvořil onu mimořádně a ojediněle krásnou formu, kterou pojal ve své mysli jako jedinou hodnou ztvárnění jeho myšlenek. Nedůvěra v sebe sama coby myslitele, jehož závěry přispívaly k obrození filozofie a vědy a byly by mohly obrátit lidské myšlení neočekávaným směrem, a nedůvěra v sebe sama coby spisovatele a tvůrce prózy, která by sama za sebe, oproštěná od své hodnoty po stránce obsahové, byla šířila v duších okouzující účinek absolutního krásna, to byly dva negativní vlivy, které způsobily, že Fradique zůstal navždy tiše nezveřejněný. Chtěl, aby vše, co by vyprýštilo z jeho inteligence, navěky působilo na mysli ostatních skrze konečně platnou pravdivost nebo nesrovnatelnou krásu. Jenže nemilosrdnou pronikavou kritičnost, se kterou měřil ostatní, aplikoval dennodenně, dvakrát nemilosrdněji a ostřeji, i sám na sebe. Jeho velice silný cit pro realitu mu dovoľoval poznat vlastní duši takovou, jaká byla, její skutečnou sílu a její skutečné hranice. Bez něj by mu byla připadala daleko mocnější a větší, a to díky „šalebné literární marnivosti“, jejíž zásluhou literáti, jen co se pero rozběhne po papíru, považují pár upatlaných inkoustových čar za fascinující paprsky světla. Došel tedy k závěru, že ani idejemi, ani formou by nedokázal vnést do myslí přesvědčení či okouzlení, které by s konečnou platností poznamenalo evoluci rozumu nebo vkusu, a povzneseně se rozhodl zachovat mlčení. Z důvodů šlechetnějších, než měl Descartes, tak dodržoval zásadu, která Descarta tolik lákala: *Bene vixit qui bene latuit*.¹⁶²

S žádným z těchto pocitů se mi nesvěřil, ale všechny vyšly jasně najevo během jedněch z posledních Vánoc, které jsem přijel strávit do ulice de Varennes, kde mne Fradique o svátcích s nezaslouženou pompou hostíval. Byla třeskutá zimní noc, mrzlo až praštělo a my jsme po kávě, s nohama nataženýma k plamenům vysoko šlehajícím z bukových polen narovnaných v krbu, rozprávěli o Africe a afrických náboženstvích. Fradique v okolí Zambezi shromáždil velice ostře, velice živě zachycené poznámky o domorodcích, jejichž předmětem uctívání byli jejich mrtví náčelníci, které smrt proměnila v *mulungus*, duchy přinášející dobré i špatné, mající své božské rezidence na stejných kopcích a ve stejných chýších, kde měli ubytovány své tělesné schránky zaživa. A ze srovnání obřadů a účelu obřadů těchto afrických

---

¹⁶² Heslo: „Dobře žil, kdo se dobře skryl, kdo žil v ústraní,“ odvodil Descartes z Ovidiova motto „Bene qui latuit, bene vixit“.

divochů s primitivními árijskými liturgickými obřady v Septě-Sindhu¹⁶³ Fradique vyvodil (jak dokazuje jeden dopis z té doby pro Guerra Junqueira),¹⁶⁴ že co je na náboženství skutečné, podstatné, nezbytné a věčné, je liturgie a rituál, a co je na něm umělé, nepodstatné, zbytečné a pomíjivé, je teologie a mravní naučení.

Celé to vyprávění mne, převážně díky ukázkám ze života a přírody v Africe, kterými je vyzdobil, neodolatelně zaujalo. A s úsměvem jsem zmámeně řekl:

“Fradique! proč celou tu svou cestu po Africe nesevíš?”

To bylo poprvé, co jsem svému příteli navrhl, aby napsal knihu. On ke mně zvedl hlavu s takovým údivem ve tváři, jako bych mu navrhl, aby bosky mašíroval, bouřlivou nocí do marlyských lesů.¹⁶⁵ Potom zahodil nedopalek své *cigarette* do ohně a melancholicky, vláčně zamumlal: “Načpak? Neviděl jsem v Africe nic, co by přede mnou už neviděli jiní!”

A když jsem namítl, že se možná díval jinýma, lepšíma očima, že se nestává denně, aby muž kovaný ve filozofii, prosycený učeností, přešel napříč Afrikou, a že v poznání si jedna jediná pravda žádá tisíc lidí, kteří ji prověří, Fradique málem ztratil trpělivost.

“Ne! O Africe ani o ničem jiném na tomto světě jsem si nevytvořil žádný úsudek, který by pozměnil směr současného myšlení a měl tak cenu být zaznamenán... Mohl bych nanejvýš předložit řadu dojmů, scénérií. A tím huř! Protože lidské slovo, jakým mluvíme, není dosud schopno vyjádřit ani ten nejzákladnější dojem či reprodukovat prostý tvar keře... A já neumím psát! Nikdo to neumí!”

Se smíchem jsem takovému topornému zobecnění, které vše nemilosrdně smetlo, oponoval. A připomenul jsem, že jen pár kroků od krbu, jenž nás hřál, ve staré pařížské čtvrti, kde se tyčila Sorbona, Francouzský Institut a Učitelství, bylo a ještě je mnoho mužů, kteří s dokonalou dovedností ovládají “krásné umění mluvy”.

“Jako například kdo?” vykřikl Fradique.

Začal jsem Bossuetem.¹⁶⁶ Fradique pokrčil rameny s tak prudkým opovržením, že jsem oněměl. A vzápětí stručně a úsečně prohlásil, že během dvou století nejlepší francouzské literatury, počínaje *mým* Bossuetem, až po Baumarchaise¹⁶⁷ žádný z prozaiků podle něj nemá hloubku, barvu, napětí, živost... A z moderních autorů ho také žádný neuspokojoval. Burácivé Hugovy výlevy byly stejně tak neodpuštělné jako olejovitá povadlost Lamartinova.

¹⁶³ Septa Sindhu, neboli Země sedmi řek, území v oblasti dnešního Pákistánu v níž se kolem roku 1000 př. n. l. usadil kmen Arijců. Tento kmen se odmítl podříditi hlavnímu vládnoucímu indickému kmenu, byli proto v historii očerňováni a často označováni za arogantní cizáky a barbary.

¹⁶⁴ Abílio Manuel Guerra Junqueiro (1850-1923), portugalský právník, novinář a básník.

¹⁶⁵ Severně od Versailles, cca 17 km od Paříže

¹⁶⁶ Jacques-Bénigne Bossuet (1627-1704), francouzský teolog a kazatel, vynikající řečník.

¹⁶⁷ Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais (1732-1799), francouzský dramatik, za svého života byl také novinářem, politikem, nakladatelem a revolucionářem a hodinářem.

Micheletovi¹⁶⁸ chyběla váha a vyváženost, Renanovi¹⁶⁹ hutnost a síla, Tainovi plynulost a průhlednost, Flaubertovi pulsující hřejivost. Chudák Balzac, ten byl neukázněně, barbarsky bujarý. A puntičkářství Goncourta¹⁷⁰ a jemu podobných, zdálo se mu zcela nepřístojné...

Se smíchem jsem se užasle toho “sveřepého nespokojence” zeptal, jakou že by to ideální a divotvornou prózu, která by stála za napsání, zplodil on. A Fradique rozechvěle (protože otázky formy zanechávaly jeho psychickou rovnováhu v troskách) vykotal, že od prózy by očekával “něco průzračně čirého, trochu sametového, rozvlněného, jako z mramoru, co by samo o sobě ztvárnilo absolutní krásu a dokázalo slovním vyjádřením tlumočit vše od nejprchavějších tónů světla po nejjemnější duševní hnutí ...”

“Takže,” zvolal jsem, “prózu, jaká nemůže existovat!”

“Ne!” vykřikl Fradique. “*Prózu, jaká zatím neexistuje!*”

Potom na závěr dodal:

“A protože zatím neexistuje, psaní je bezúčelné. Lze tvořit pouze formy postrádající krásu. A i do nich dokážeme vložit pouze polovinu toho, co jsme chtěli vyjádřit, jelikož druhou polovinu není možno vtěsnat do slov.”

Možná ten hovor tenkrát byl scestný a malicherný, ale objasňoval pocity, které umlčovaly onoho výjimečného ducha, posedlého vznešenou ctižádostí tvořit pouze věci obsahující konečnou a absolutní pravdu formou absolutní krásy.

Z tohoto důvodu a ne kvůli jižanské lhostejnosti, jak naznačuje “Alceste”, proplul Fradique tímto světem, aniž by po jedinečné činnosti jeho inteligence zůstaly jiné stopy než ty, které během řady let po způsobu dávnověkého učenice zanechával “v hovorech, jimiž se po odpoledních těšival pod platany v zahradě, nebo v dopisech, které však byly nenucenými konverzacemi s přáteli, od nichž byl odříznut mořskými vlnami...”

Jeho hovory, ty odvál vítr. Neměl tak jako starý doktor Johnson¹⁷¹ žádného horlivého, trpělivého Boswella,¹⁷² který by ho městy a po venkově následoval s nastraženými ušisky a s tužkou vždy připravenou všechno zapsat, všechno zvěčnit. A tak po něm zůstaly jen jeho dopisy, drobinky onoho zlata, o kterém hovoří “Alceste”, z nichž lze ten lesk, vnitřní hodnotu a drahocenost cenného masivu, k němuž patřily alespoň vytušit.

---

¹⁶⁸ Jules Michelet (1798-1874), francouzský historik, autor *Dějin Francie* (1867, Histoire de France).

¹⁶⁹ Ernest Renan (1823-1892), francouzský filosof a spisovatel, historik a jazykovec.

¹⁷⁰ Edmond Louis Antoine de Goncourt (1822-1896), francouzský spisovatel a literární kritik.

¹⁷¹ Samuel Johnson (1709-1784), anglický básník, esejista, literární kritik a lexikograf.

¹⁷² James Boswell (1740-1795), anglický právník a životopisec, autor *Života Johnsonova* (1791, Life of Johnson).

KAPITOLA OSMÁ

Byl-li život Fradiqua Mendese veden s tak jasným a trvalým záměrem zůstat v ústraní a v tichosti, já jako bych vydáním jeho dopisů lehkovážně a věrolomně posmrtně uvrhl svého přítele do halasu a publicity, kterou celou svou tvrdošijně počestnou duší zavrhoval.

Tak by to také bylo – pokud bych ovšem neměl důkaz o tom, že Fradique by s vydáním pečlivě a ohleduplně uspořádané korespondence bezvýhradně souhlasil.

V roce 1888 jsem se v jednom listu, v němž jsem mu líčil svou romantickou cestu po Bretani, zmínil o knize, kterou jsem měl s sebou a jež mne okouzila, o *Korespondenci Xaviera Doudana*,¹⁷³ muže, jenž byl jednou z těch zdrženlivých duší, které žijí, aby se zdokonalily v pravdě, a ne proto, aby dosáhly světské slávy, a který tak jako Fradique zanechal stopy svého intenzivního duševního života pouze ve svých listech, později uctivě shromážděných těmi, jimž byl svěřil své myšlenky.

V dopise, který mi Fradique obratem poslal a v němž se zabýval hlavně Pyrenejemi, kde trávil léto, v post scriptu dodával: “Doudanova *Korespondence* je vskutku velmi čtivá, a to i přesto, že je z ní cítit jen přirozená omezenost jeho duše, která se zamlada díky liberalismu Ženevské školy odcizila světu a která pak upadnuvši do samoty a nemoci poznávala život, lidstvo a svět jen skrze knihy. Na každý pád, tyto listy jsem četl, tak jako čtu všechnu sebranou *Korespondenci*, která pokud není naučně upravena pro veřejnost (tak jako ta Pliniova),¹⁷⁴ představuje výborné psychologické a historické studie. Toto je vskutku způsob, jak zvěčnit něčí myšlenky, se kterým ze srdce souhlasím – publikovat mu korespondenci! Má to hned od počátku obrovskou výhodu, že totiž hodnota myšlenek (tudíž i výběr těch, které si zaslouží být uchovány) není posuzována tím, kdo je zplodil, ale skupinou přátel a kritiků, o to otevřenějších a náročnějších ve svém úsudku, že posuzují zesnulého, jehož si přejí ukázat světu z jeho nejlepší a nejzářnější stránky. Krom toho dopisy odhalí individualitu, člověka, lépe než umělecké dílo a to je pro ty, jejichž charakter byl na zemi důležitější než jejich talent, nedocenitelné. A ještě toto, pakliže umělecké dílo ne vždy

---

¹⁷³ Zde autor patrně nepřímou naráží na *Mélanges et Létres* (1876), jejichž autorem je Ximénès Doudan (1800-1872).

¹⁷⁴ Gaius Plinius Secundus, Plinius Starší (23-79 př. n. l.), filosof, námořní a armádní velitel. Tvrdil, že skutečně slavný může být jen ten, kdo dělá to, co si zaslouží být zaznamenáno, a zdokumentováno by mělo být jen to, co si zaslouží být čteno.

rozšiřuje studnici lidských vědomostí, korespondence, ve které se zákonitě odrážejí dobové zvyky, způsoby vnímání, vkus, smýšlení a prostředí, vždy obohatí pokladnici historické dokumentace. Mimo to něčí dopisy, jakožto teplý, vibrující plod pisatelova bytí obsahují více poučení než jeho filozofie, která je pouze neosobním výtvozem jeho ducha. Něčí filozofie nabízí pouze další úsudek, který přibude na nahromaděné stohy úsudků. Život, se kterým se někdo svěří, tvoří studii jedné lidské skutečnosti, která pak spolu s ostatními studii rozšiřuje naši znalost Člověka, jediný to cíl dostupný intelektuálnímu úsilí. A konečně, jelikož *dopisy jsou psanými hovory* (jak pravil nevím už jaký klasik), nepotřebují být zahaleny do svátostního roucha *té nejlepší prózy, jaká existuje...* Ale tento bod by si zasloužil širší rozbor a já mám pocit, že kuň, se kterým se chystám vyšplhat na vrchol Bigorru,¹⁷⁵ zastavil před branou.

Právě na základě této vzpomínky na Fradiquův, tak jasný a pevně podložený názor, jsem se, sotva se ve mně začal zmírňovat pocit stesku po zbožňovaném příteli, rozhodl shromáždit jeho korespondenci, aby se lidé mohli poučit a zamilovat si něco z té moudrosti, kterou jsem já tak vřele miloval a následoval. Tomuto milému úkolu jsem věnoval celý rok, jelikož Fradiquova Korespondence, která se po roce 1880, kdy se ten “světoběžník” uchýlil ke klidnému stylu života, stala jednou z jeho nejoblíbenějších činností, vyrovná se svou bohatostí a rozsahem korespondenci Cicera,¹⁷⁶ Voltaira,¹⁷⁷ Proudhona¹⁷⁸ a dalších mocných myslitelů, kteří rozvířili svět idejí.

Požitek, s jakým tyto dopisy psal, lze vycítit už z druhu papíru, z nádherných velinových archů “Whatmanovy”¹⁷⁹ provenience, hladkých jako slonovina, tak hladkých, aby po nich pero klouzalo s lehkostí, s jakou hlas proniká vzduchem, rozměrných tak, že se na nich dala rozvíjet i ta nejsložitější myšlenka, a dost tuhých na to, aby nad jejich pevností pergamenu nezvítězil hlodající zub času. (...)

Všechny tyto nákladné archy mají v jednom rohu drobné a jednoduché Fradiquovy iniciály F. M. ze šarlatového emailu. Písmo, které je zaplňuje, je jedinečně nestejněměrné a vykazuje výraznou podobnost s Fradiquovou mluvou. V jednu chvíli je uzavřené a drobné, jako by se po způsobu dláta zakusovalo do papíru, aby tak co nejpřesněji zachytilo obrys myšlenky. Jindy zas je váhavé a vleklé, se škrtanci a prolukami, jakoby v úsilí pro něj tak příznačném, nahmatat, zahlédnout, polapit skutečnou realitu věcí. Někdy je plynější,

¹⁷⁵ Pic du Midi de Bigorre (2877m), hora v severní části francouzských Pyrenejí.

¹⁷⁶ Marcus Tullius Cicero (106-43 př. n. l.), římský řečník a politik.

¹⁷⁷ Vlastním jménem François-Marie Arouet (1694-1778). Zanechal po sobě na 20 000 dopisů.

¹⁷⁸ Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865), francouzský typograf a myslitel, politik a socialista.

¹⁷⁹ Papír z dílny Jamese Whatmana (1702-1759), kentského výrobce papíru, se pro svou vysokou kvalitu stal proslulým již roku 1740.

rychlejší, vypouštěné s lehkostí a rozmachem, připomínající ony chvíle přívalu básnické tvořivosti, kterým Fustan de Carmanges¹⁸⁰ říkal *le dégel de Fradique*, v nichž jeho střídá, sešněrovaná gestikulace mizela jako plamínek v závanu větru.

Fradique své dopisy nikdy neopatřoval datem, a pokud je zasílal ze sídla, jež bylo jeho přátelům dobře známé, zaznamenal pouze jméno měsíce. Je proto nespočet dopisů, které mají takovéto stručné označení: “Paříž, červenec; Lisabon, únor...” Často také nahrazoval jména měsíců naturalistickými názvy z republikánského kalendáře: “Paříž, Floreal; Londýn, Nivose”.¹⁸¹ Pokud psal ženě, nahrazoval ještě jméno měsíce květinou, která ho nejlépe zastupovala. Mám však i dopisy s takovouto bukolickou datací “Florencie, první fialky” (což značí konec února) “Londýn, čas chryzantém” (což označuje začátek září). A jeden dopis z Lisabonu dokonce nabízí datování takto hrozivé: “Lisabon, první výtoky parlamentních kydů!” (Což označuje jeden smutný leden, bláto, kočáry na Náměstí sv. Benedikta¹⁸² a v nich studiem advokacie tužené tluchuby, kteří mezi urážkami vyvrhovali fekálie starých resumé.)

Je proto nemožné uspořádat Fradiquovu korespondenci chronologicky, takové uspořádání však není důležité, jelikož nevydávám jeho celou, kompletní korespondenci a netvořím souvislé, intimní dějiny jeho idejí. Z dopisů, které nejsou psány nějakým *autorem* a neobsahují, tak jako listy Voltairovy nebo Proudhonovy, souvislý, průběžný komentář, jenž doplňuje a osvětluje jejich dílo, bylo hlavně zapotřebí vybrat ty listy, které by nejvýrazněji odhalovaly jeho “osobnost”, soustředit informace o myšlenkách, vkusu, chování, z nichž lze člověka znatelně vycítit, nahmatat. Proto z těchto těžkých paklíků Fradiquových dopisů vybírám pouze několik na sobě nezávislých listů. Některé z těch, jež ukazují střípky jeho povahy a letmo nahlížejí do jeho aktivního života, z těch, které dovolují spatřit nějakou poučnou příhodu z jeho života milostného, z těch, které převracejí obecné pojetí literatury, umění, společnosti a mravů, čímž charakterizují jeho způsob myšlení, a kvůli specifičnosti jejich obsahu ještě několik z těch, které se zabývají záležitostmi Portugalska, jako například jeho “dojmy z Lisabonu”, vykreslené pro potěšení madame de Jouarre se silně škodolibou upřímností.

Bylo by jistě nesmyslné hledat v těch zlomcích textu celistvý obraz Fradiquovy vzletné, nespoutané mysli či jeho přehlubokého exaktního vědění. Korespondence Fradiqua Mendese je, jak vybraně říká Alceste: “*son génie qui mousse*”. Ve skutečnosti z ní nevidíme

---

¹⁸⁰ Autor si pravděpodobně pohrál se jménem francouzského historika Fustela de Coulangese (1830-1889).

¹⁸¹ Francouzský republikánský kalendář byl zaveden r. 1793, během Velké francouzské revoluce. Zrušen byl až roku 1805.

¹⁸² Palác sv. Benedikta (na stejnojmenném lisabonském náměstí) je od roku 1834 sídlem portugalského Parlamentu.

víc než zářivou, prchavou pěnu, jež vřela a překypěla, zatímco pod ní spočívalo silné, hutné víno, které nikdy neopustilo svůj sklípek ani neposloužilo žíznícím duším. I takto útržkovitá a povrchní však ukazuje znamenitě plastický obraz tohoto po všech stránkách výjimečně zajímavého muže - myslitele, muže - milovníka, muže čínorodého a společenského.

Kromě mého přání, aby si mí současníci zamilovali tuto duši, kterou jsem tolik zbožňoval, byl můj úmysl vydat dopisy Fradiqua Mendese veden pravým, ryzím vlastenectvím.

Národ žije, jen pokud myslí. *Cogitat ergo est*. Bohatství a síla jako důkaz, že národ žije životem, jenž by si zasloužil být v dějinách veleben, nestačí. Taktéž silné svaly v těle a dostatek zlata v kapse nestačí k tomu, aby v sobě člověk ctil svou lidskost. Někaké africké království s hromadami válečníků v opevněných vesnicích a hromadami diamantů hluboko pod zemí bude vždy jen divokou, mrtvou zemí, kterou s čistým svědomím civilizovaní lidé v zájmu civilizace pošlapou a naporcují tak, jako se podřízne a rozporcuje tupé dobytče, aby jím mohl být nakrmen myslící tvor. Na druhou stranu, kdyby Egypt nebo Tunis vytvořili skvoucí centra věd, literatury a umění a pomocí mírumilovné legie geniálních mužů by bez ustání vzdělávali svět, ani v tomto železném věku síly a moci by si žádný národ nedovolil tu vznešenou půdu, z níž by se ku prospěchu duší vznášely majestátní roje myšlenek a forem, zabrat, jako by to byla nikomu nepatřící země ležící ladem.

Po pravdě, pouze myšlení a vyšší tvůrčí aktivita, věda, literatura a umění, dávají národu velikost, poutají k němu všeobecnou náklonnost a úctu, a když v jeho nitru nashromáždí bohatství moudrosti a krásy, kterých je světu zapotřebí, posvětit jej tím před světem. Jaký je skutečný rozdíl mezi Paříží a Chicagem? Jsou to dvě pulsující a produktivní města, jejichž paláce, instituce, parky a bohatství si mohou hrdě konkurovat. Proč tedy Paříž tvoří vířící kulturní centrum, jež neodolatelně okouzluje lidstvo a proč si Chicaga na Zemi cení asi tolik co neomítnuté hnusné sýpky, kam se chodí pro zrno a mouku? Protože Paříž má kromě paláců, institucí a bohatství, kterými se Chicago po právu také pyšní, ještě významnou skupinu mužů: Renana,¹⁸³ Pasteura,¹⁸⁴ Tainea, Berthelota,¹⁸⁵ Coppéeho, Bonnata,¹⁸⁶ Falguièra,¹⁸⁷ Gounoda,¹⁸⁸ Masseneta,¹⁸⁹ kteří díky nepřetržité práci svých mozkových závitů

---

¹⁸³ Ernest Renan (1823-1892), *Dějiny počátků křesťanství* (1863-1882, Histoire des origines du christianisme)

¹⁸⁴ Louis Pasteur (1822-1895), francouzský biolog, chemik a lékař.

¹⁸⁵ Marcelin Pierre Eugène Berthelot (1827-1907), francouzský politik a chemik.

¹⁸⁶ Léon Joseph Florentin Bonnat (1833-1922), francouzský malíř.

¹⁸⁷ Jean Alexandre Joseph Falguière (1831-1900), francouzský malíř a sochař.

¹⁸⁸ Charles-François Gounod (1818-1893), francouzský skladatel. Proslavil se zejména operou *Faust a Markéta* (1859).

přetvářejí banální město ve kterém žijí v centrum svrchované vzdělanosti. Kdyby k nám *Dějiny počátků křesťanství*, *Faust*, Bonnatova plátna a Falguièrovoy sochy připluly ze zámoří, z nádherného, mladičkého Chicaga, k Chicagu a ne k Paříži by se jako květiny za sluncem otáčela pozemská srdce a duše.

Jestliže je tedy národ vyspělý, jen pokud disponuje myslí, všechno, co by prozrazovalo, že v naší vlasti existuje další člověk jedinečného smýšlení, by napomáhalo vlasteneckému záměru pozvednout jedinečný věhlas, jenž jí zajistí respekt a jedinečnou krásu, díky níž bude milována, což je totéž jako by někdo obohatil své chrámy o další zákristii nebo svá opevnění posílil výstavbou dalšího hradu.

Michelet kdysi, hovoře o Anteru de Quentalovi, v jednom dopise napsal: “Pokud v Portugalsku jsou ještě čtyři nebo pět lidí jako autor *Moderních Ód*, Portugalsko zůstane žijící, velkou zemí...”, čímž chtěl autor *Dějin Francie*¹⁹⁰ říci, že dokud naše vlast žije po stránce myšlenkové, přestože je mrtvolně nehybná po stránce činorodé, není úplnou zdechlinou, kterou lze bezohledně pošlapat a rozsekat. Existují nicméně různé projevy myšlení. Ne všechny možná září stejně jasně, všechny jsou ale dokladem téže vitality. Kniha veršů dokáže být zářným příkladem toho, že duše národa ještě stále žije poetickým duchem, sbírka spásných zákonů, prýštících z pevné mysli, může být neochvějným důkazem, že národ ještě žije duchem politickým, avšak odhalení takové osobnosti, jako byl Fradique, prokáže, že země dýchá i ve skromnějších, avšak neméně cenných oblastech, jako jsou půvab, živá tvořivost, bezbřehá ironie, fantazie, humor a vkus...

V hořkém čase nejistoty, který zaklepal na dveře, nesmíme dopustit, aby Portugalci jako tento zůstali navždy zapomenutí hluboko pod němým mramorem. Z tohoto důvodu ho představuji svým spoluobčanům - coby útěchu a naději.

---

¹⁸⁹ Jules Émile Frédéric Massenet (1842-1912), francouzský skladatel.

¹⁹⁰ Autorem je Jules Michelet (1798-1874), francouzský historik.

3.4 Řešení konkrétních problémů v přeložené části textu

V této kapitole se chci věnovat pěti okruhům obtíží, které jsem v *Korespondenci Fradiqua Mendese* překonávala. Ve vybraných pasážích, na nichž představím konkrétní problémy, budu uvádět odkaz na číslo stránky originálu, nikoli na stránku této práce.

První se týkal problémů zapříčiněných rozdíly mezi gramatikou češtiny a portugalštiny. V druhém jsem se věnovala těžkostem s překladem lexika s ohledem na jeho stránku sémantickou a idiomatickým strukturám. Ve třetím jsem se zabývala problémům ve vícejazyčných pasážích. Čtvrtý jsem vyhradila pro místní názvy a jména postav. Do pátého okruhu jsem zahrнула problémy, které bylo možné vyřešit pomocí dohledání širokého rejstříku reálií, jejichž znalost není pro současného čtenáře běžná. Jejich doslovný i symbolický obsah byl ale pro správný výklad díla nepostradatelný.

Širší znalost zmíněných reálií je natolik důležitá, že mám za to, že pokud by *Korespondence Fradiqua Mendese* měla vyjít v knižní podobě, bylo by vhodné uvést index stručných vysvětlivek, které by daly čtenáři možnost zahlédnout její vícevrstevnost, nebo by mu alespoň poskytly vodítko k rozkrývání těchto vrstev.

3.4.1 Problémy zapříčiněné rozdílností gramatiky českého a portugalského jazyka

Jedním ze závažných problémů, se kterým se patrně, potýká každý překladatel z portugalštiny, je otázka překladu osobních zájmen. V češtině mohu oslovovat dvěma způsoby: „ty“ nebo „vy“. V portugalštině však mohu vykat pomocí výrazu „o senhor, a senhora“, tykat zájmenem „tu“, a pak zájmenem „você“, který je významově někde mezi familiárním vykáním a uctivým tykáním. Důležitý dějový zlom (protagonista se stává přítelem vypravěče), je vystavěn právě na přechodu z vykání na tykání.

Vypravěč řekne: „...Fradique Mendes (...) **já me tratava por você.**“ (s. 43)

Jak mu tedy Fradique říkal, ty nebo vy? Jelikož dále v textu se obě postavy konfrontovaly pouze jednou, rozhodla jsem se tento problém obejít a přeložit tuto větu následovně:

„...a Fradique **už mi nevykal.**“ Jaký druh oslovení používal, jsem nechala na čtenáři.

S českým skloňováním začal být problém ve chvíli, kdy portugalský text, řešící určení pádu použitím předložky, byl spádový, plynul rychlým tempem. Delší výčty za sebou řazených podstatných nebo přídavných jmen by se v některých pádech při překladu díky českým koncovkám stávaly zdlouhavými a rozvláchnými a zvukově nelibými, a proto bylo nutné se je pokusit dostat do pozice jiného pádu, jehož koncovka nebyla při opakování tak rušivá. Místo 7. pádu trpného rodu „...**bylo sem zaneseno Baudelairovými, Coppéovými, Dierxovými, Mallarméovými verši**“ bylo nutné použít činného rodu a výčet změnit na 1. pád „...**nám sem zanesly Baudelairovy (...) Mallarméovy verše**“ nebo v tomto případě, vzhledem ke komplikaci, kterou by tvořilo jméno Leconte de Lisle, ještě pozměnit na „...**nám sem zanesly verše Baudelaira, Coppéa, Leconta de Lisle...**“ (s. 10).

Rozdílné zakončení řízené rodem podstatného jména způsobovalo neudržitelnost větné skladby originálu. Někdy bylo nutné vazbu „de + podst. jm.“ řešit změnou systému celé věty. Jako příklad obtíží s koncovkami mužského vs. ženského rodu podstatných a přídavných jmen bych uvedla tento úryvek: „...**cujo busto irresistível provinha das artes conjuntas de Praxiteles e de Madame Marcel.**“ (s. 38)

V češtině je Práxitelovo jméno sklonné, madame Marcel však byla ponechána bez koncovky. (Počeštění madame Marcel na madam nebo paní Marcelovou nevypadalo jako dobrý nápad, její postavení Pařížanky, dámy, a pravděpodobně majitelky módního salonu Étienne Marcel s českým příjmením Marcelová, nebylo slučitelné. Jménům se však chci podrobně věnovat později.) Tvar těchto jmen ve formě přídavného jména přivlastňovacího by při jejich ponechání v původním postavení znemožnil funkčnost této věty, bylo proto nutné je s výrazem „artes“ propojit zvlášť. Řešení se nabízela dvě. Mohla jsem změnit významové postavení obou prvků a místo původního rovnocenného spojení utvořit jiné, postupně rozvíjející. („... jejíž neodolatelné poprsí bylo stvořeno Práxitelovým uměním spojeným s umem madame Marcel.“) Tím však došlo nejen k posunu funkčních prvků ve větě, věta zároveň nabyla nechtěného rozměru po zvukové stránce (-vým, -ním, -ným). Rozhodla jsem se obejít problém pomocí nové vedlejší věty, která umožnila ponechat umění Práxitelovo i umění Mme Marcel na stejné úrovni důležitosti: „...**neodolatelné poprsí bylo jako umělecké dílo, které společně stvořili Práxitelés a madame Marcel.**“ (...)

3.4.2 Problémy lexikální

Celým dílem procházely dvě na sebe úzce navazující nosné myšlenky, které s sebou přinášely dva tematické okruhy slov. Jednalo se o důležitost inteligence, vzdělání, vzdělanosti, erudice, duševna a produktu myšlenkových aktivit - filosofických úvah a literární tvorby - jako nástrojů záchrany člověka. Symbolicky bylo toto dílo pomníkem mrtvého intelektuála a myslitele, v textu se proto vracela slova obsahující symboliku stavby takového pomníku a v češtině bylo někdy nesnadné nalézt sloveso, které by bylo vhodné jak pro práci s textem, tak s pevným, reálným materiálem.

Jako příklad použiji již zmíněné slovo mnoha významů, „**lapidárias**“ (v originále s. 7, 8, 9, 12, 16, 18, 21, atd. celkem se objeví 23krát). Jelikož bylo názvem pro ústřední hmatatelný důkaz o protagonistově vybroušeném stylu a o jeho originalnosti vůbec, postižení všech jeho významových rozměrů se mi zdálo zásadní. Přeložila jsem ho jako **Kamenné brilianty**, jelikož brilianty, vybroušené drahé kameny, cenné, vysoce kvalitní, miniaturní, číré objekty s mnoha fasetami, naplňují svou podstatou povahu oněch veršů. Splnila jsem si tak podmínku, nevypustit ze slova „lapidário/lapidar“ význam „**výstižný, dokonalý**“. Přívlastek „kamenné“ jsem připojila, abych do názvu vtěsnala i význam „vrývání do kamene“. Kámen totiž přetrvává mnoho věků a je materiálem jak pro náhrobky, tak pro pomníky, do kterých se vyryje epitaf oslavující básníkovo dílo. A básnické dílo takovýmto pomníkem je. Nedokázala jsem již ponechat názvu jeho „lapidárnost“, což je velká škoda, zároveň však věřím, že jsem ho neochudila neúnosně.¹⁹¹

Z druhého výše zmíněného okruhu slov jsem se nejvíce potýkala se stále se opakujícím termínem „espírito“, jenž v portugalské může znamenat jak „duch“, tak „duše, mysl“.

V češtině je bohužel „duchovno“ a „duševno“ sémanticky neslučitelné, takže pokud se v textu objevily výrazy jako: „**coisas de espírito**“ (s. 57), nebo „...**costume de nos considerarmos dois puros espíritos**“ (s. 57), bylo nutné z kontextu pochopit, zda se jedná o záležitosti duchovní, či duševní, použít jeden z termínů a text tak okleštit o jeho mnohoznačnost.

---

¹⁹¹ Blíže jsem se tímto názvem zabývala již v kapitole „Formální a jazykové aspekty“.

Uvedu jeden konkrétní příklad: „O sentimento, tão vivo nele, de realidade, fazia lhe distinguir o seu próprio espírito tal como era“ (s. 103). Zde slovo „espírito“ zároveň znamenalo, že chápal svou „duši“, ale vnímal i možnosti svého „ducha“, „myšlenkový rozměr své osoby“, svůj „vnitřní náboj“. V takovém případě jsem byla donucena vybrat slovo, které v češtině lépe vyznělo, a jelikož „duch“ v některých případech příliš evokuje představu bledé bytosti vznášející se v prostoru, volila jsem: „...**silný cit pro realitu mu dovoľoval poznat jeho duši takovou, jaká byla.**“

V několika případech bylo z kontextu jasné, že termín má jen jeden z významů, například u „...*mulungos*, espíritos dispensadores das coisas boas e más...“ (s. 103) nebylo pochyb, že se jedná o „duchy zemřelých“.

Chudší česká slovní zásoba na poli abstraktních výrazů překlad komplikovala i v dalších otázkách duchovna, duše a duševních pochodů, v portugalské vyjádřených mnoha různými způsoby. Portugalské výrazy „**alma de uma nação (...)** vive pelo **génio poético**“ (s. 114), „...encarnar a menor **impressão intelectual**“ (s. 105), „...mais subtis **estados de alma...**“ (s. 106), „**vida intelectual**“ (s. 107), „**mentalmente classificar**“ (s. 30), jsem bohužel překládala poněkud jednotvárně: „**duše** národa (...) žije poetickým **duchem**, nejzákladnější dojem, nejjemnější **duševní** hnutí, **duševní** život, v **duchu** dal název...“.

Jeden z největších překladatelských oříšků pro mne byla pasáž, ve které se objevila slova plná dvojsmyslů, nemající v češtině žádný ekvivalent. Byla po dvojicích spojena aliterací a tyto dvojice byly následně doplněny výkladem v němž klíčová slova tvoří jakousi asonanci.¹⁹² Zní takto:

„Lisboa é uma cidade *aliterada, afadistada, catita e conselheira*. Há *literatice* na simples maneira com que um caixeiro vende um metro de fita; e nas próprias graças com que a dama recebe, transparece *fadistice*; mesmo na arte há *conselheirismo*; e há *catitismo* mesmo nos cemitérios. Mas a náusea suprema, meu amigo, vem da *politiquice e politiquetes*.“ (s. 79)

Výraz, který otevírá tento provázaný celek v sobě hned zkraje nese nepřeložitelný problém. Aliterace (aliteração), která zaznívá ve slově „aliterado“ je sice stylistický prvek vzápětí převedený do reality opakováním týchž hlásek na začátku po sobě následujících slov, „**aliterado**“ ale znamená „předstírající sečtěllost“. „**Afadistado**“ je podle slovníku „ten, kdo se chová jako „fadista“, jenže „fadista“ je jak interpret fada, typicky portugalských smutných, fatalistických písní, tak „darebák, lotr, zhýralec“. „**Conselheiro**“ se zase může vztahovat jak

¹⁹² Tuto pasáž jsem zmínila již v kapitole 2.3.

k významu „okres“, tak „rada, názor“. Čeština v tomto případě nenabízela žádné možnosti, jak uspokojivě vyřešit každý detail zvlášť, pokud se ale problém pojal jako celek, bylo možné dojít pomocí kompromisů alespoň k částečnému přiblížení originálu. Nejsložitější bylo vystihnout význam oněch slov co nejstručněji a zároveň neztratit akustickou formu celku. Doslovný překlad by celou stavbu nelítostně rozmělnil opisnými vedlejšími větami, proto jsem volila volnější překlad a některá slova pozměnila na slova významově podobná originálu, která dovolila alespoň částečný souzvuk s okolním textem. Možností se nabízelo více. S menším posunem v syntaktické rovině jsem uvažovala o tomto řešení:

"Lisabon je město **plné rádobý vzdělců a quasi fatalistů, kibiců a maloměstských šviháků** (catita-švihácký).“ Význam většiny slov se podařilo více méně zachovat, aliterace však zcela zmizela. Jiná varianta ji uchovala o něco lépe:

„Lisabon je město **pohlčené přetvářkou, prosycené fatalismem, provinčností a falešnou elegancí**.“ Zde však z „přetvářky“ vymizel rozměr „předstírané vzdělanosti“, který jsem chtěla uchovat. To mi naštěstí umožnila další, navazující část textu.

„Ve způsobu, jakým prostý prodavač prodá metr stuh, je **předstíraná učenost** a v půvabech dámy vítající hosty je **fatální teatrálnost**, z umění samého **čouhá sláma** a **načinčané** jsou dokonce i hřbitovy. Z čeho mi je, příteli, ale opravdu nevolno, je **pletichářská politika** a **nefungující funkcionáři**.“

Nakonec jsem se rozhodla pro druhou variantu, a to i přesto, že jednoslovné termíny tvořící říznější, spádnější celek jsem nahradila poněkud opisnějšími, delšími složeninami.

K překladu úplně volnému jsem přistoupila u frází idiomatických, jejichž význam by český čtenář v doslovném překladu těžko dekoval. Jedná se o jeden z mála příkladů, kdy je v textu použita přímá řeč. Vypravěč ve chvíli nepozornosti odpověděl na hostitelovu poznámku o počasí toto: „**Sim, está de escachar!**“ (s. 26) Studem se propadaje pak přiznal, že při snaze o korektnější odpověď ho napadlo ještě říci „**é de rachar**“, „**está de ananases**“ nebo „**derrete os untos**“ (s. 27). Ponechám-li stranou ananasy, ani jedno z ostatních slovních spojení není blízké češtině. Není tím pádem vhodné snažit se je překládat, jelikož z původně běžných, hovorových průpovědek bych vytvořila skupinu silně příznakových slovních obrátů. Volila jsem několik pro naše prostředí přirozených variant portugalského „...je horko, až praští!“ a to: „**Moje řeč, je vedro jako blázen**“, „**vedro, že by jeden leknul**“, „**hic, že by tele padlo**“ a „**je dusno jak v prádelně**“. Tím jsem text udržela v původní rovině.

Frázi, pro kterou nebylo možné najít plnohodnotný český ekvivalent, jelikož se jednalo o jakousi falešnou idiomatickou jednotku, jsem bohužel nedokázala přeložit jinak, než doslovně. Mezi vypravěčem a protagonistou proběhne tento hovor (s. 106):

„Emfim,” exclamei, „uma prosa como não pode haver!”

„Não!” gritou Fradique, „**uma prosa como ainda não há!**“

Výraz „como não há“ znamená „nad které (-ou, -ého) na světě není; nejlepší“. Takže „...prosa como não há“ je existující próza, která je nepřekonatelná, lepší než všechny ostatní“. Přidáním slova „ainda“ (ještě) se původní význam vyruší a z věta znamená „...**próza jaká zatím neexistuje**“. Portugalskému čtenáři se spojením tohoto významu s podtextem úsloví otevírá možnost pro tuto interpretaci: „...**zatím neexistující nepřekonatelně kvalitní próza**“.

Ačkoli byla tato věta významově zcela zásadní a v textu se objevil ještě jeden odkaz úzce na ni vázaný, podařilo se mi udržet jen jednu její významovou rovinu a formu, která ji umožnila dále v textu identifikovat.

3.4.3 Překlad vícejazyčných pasáží

Jak jsem již zmínila, v textu se neustále objevovala francouzská, anglická, španělská a latinská slova. Ve většině případů výskytu francouzštiny nebyl jejich výklad nezbytný, jelikož smysl vyplýval přímo z kontextu, nebo se alespoň dalo hádat, co se pod příslušným výrazem skrývá. Tak tomu bylo například ve větě: „...**de trote fino de uma égua de luxo, passara vivamente um coupé onde entrevi, na penumbra dos setins...**“ (s. 58). Čtenář se dozvěděl, že nešlo o dvouspřeží (**uma égua**) i že jde o krytý kočár (**penumbra dos setins**). Nebylo tedy třeba setřít rozlišnost mezi oběma jazyky (portugalštinou a francouzštinou) a ochudit text o jeho ozvláštňující prvek plošným překladem do češtiny.

V jiných případech autor v textu sám vysvětlil cizí výraz jeho následným zopakováním v portugalštině. Na straně 36 můžeme číst:

„**Justos Céus! Le dieu!...era um deus!**“...a na straně 41 text pokračoval: „O que tomara pelo anúncio de uma presença divina significava apenas – **c'est le deus!** Gautier no hotel ocupava o quarto número dois. E, para o bárbaro, o plástico mestre do romantismo era apenas – **o dois.** „

„**Dobré Nebe! Le Dieu! ...byl to bůh!** (...) “To, co jsem pokládal za zvěstování boží přítomnosti znamenalo toliko – *c’est le deux!* Gautier obýval v hotelu pokoj číslo dvě. A pro toho barbara byl vrcholný tvůrce romantismu prostě – *dvojka.*“

Francouzská a portugalská slova tvoří sice foneticky (dieu – deux), i graficky (deus-deux) pěkné dvojice, které v češtině zanikly (bůh – dvojka), přesto bylo možné zachovat humorný prvek záměny „dieu“ a „deux“ aniž jsem musela vkládat jakékoli vnitřní vysvětlivky.

Bez vysvětlivky jsem se neobešla jen v případě, kdy by text býval ztratil buď kontinuitu, nebo prvek cizího jazyka. Například tato věta:

„Durante seis anos jazeu no Rio de Janeiro, entre os alvoredos de Petrópolis, como secretário, esperando aquela legação na Europa, que o príncipe Gortchakoff, então chanceler imperial, afirmava pertencer a Madame Lobrinska *par droit de beauté et de sagesse.* (s. 99).

Předpoklad, že císařský kancléř, podle jména ruského původu, používal francouzštinu proto, aby nevybočoval z módní vlny pofrancouzšťování (a to mluvíme o Brazílii!), může být mylný. V kontextu Queirósovy teorie „francesismu“ se mi však tato hypotéza zdála možná. Z toho důvodu jsem nechtěla nechat tento podtext zmizet a přeložila jsem větu takto: „Celých šest let tlel v zarostlém riodejaneirském Petropolisu jako sekretář a čekal na onen post v Evropě, který, jak tvrdil kníže Gortchakov, tou dobou císařský kancléř, **patřil po právu de beauté et de sagesse, krásné a moudré** madame Lobrinské.“

Vzhledem k tomu, že jelikož podobný smíšený text se v knize objevil již dříve, přímo rukou autorovou, čtenáře nemohl zaskočit a zároveň mu pomohl textu porozumět.

Výskyt španělštiny jsem řešila také odlišně. Jelikož je portugalské bližší, rozumí jí na rozdíl od francouzštiny opravdu každý Portugalce. Ponechat ji v originále by znamenalo značný posun; vedle češtiny by byla silně příznaková a tomu jsem se chtěla vyhnout. Jak ji tedy přeložit a přece od češtiny odlišit? Za společného jmenovatele „rozdílnosti“ jsem si vybrala časovou a nikoli etnicko-lingvistickou rovinu a jelikož postava, jež byla v díle citovaná, onen španělský výrok pronesla zhruba 350 let před konáním děje příběhu, její promluvu jsem přeložila češtinou, kterou jsem se pokusila archaizovat. V originále se objeví jak onen španělský citát, tak vypravěčova variace na něj.

„...**Juan Ponce de León (...)** se fizera ao mar, para buscar outras terras, e *mirrar algo nuevo.*“ Následuje: „*Gracias te sean, mi S. Juan bendito, que é mirado algo nuevo!*“

Vypravěč pak používá tento citát a sám říká, že v literatuře hledal „*algo nuevo que mirar*“ a co že by mohlo být to „algo nuevo“, a o dvě stany dál uzavírá tento cyklus:

“Graças te sejam dadas, meu Fradique bendito, que na minha velha língua hé mirado algo nuevo!” 11, 12, 13)

Původně španělské části textu jsem přeložila takto: „...vydal se na moře objevit nově země a „**spatřit cos nového.**“, „**Budiž pochválen, blahorečený svatý Jene, teď vskutku spatřil jsem cos nového!**“, v literatuře pátral po „**čemsí novém ku spatření**“ a „Bud’ pochválen, můj blahorečený Fradique, že jsem v svém prastarém jazyce konečně „**spatřil cos nového**“!

Latinu, jak jsem již uváděla, jsem jednotně ponechala v originále, jelikož jsem nenašla český ekvivalent, jenž by byl zažitý a v němž by čtenář ihned rozpoznal latinský citát.

Pod dlouhým odstavcem, vysvětlujícím pohnutky, které vedly protagonistu k tomu, že nezveřejňoval svá díla, se na Descartese (který tvrdil, že kdyby byl tak chytrý jako opice, zanechal by psaní a měl by tak klid, který by si byl mlčením uchoval.)¹⁹³ odkazuje slovy:

“Por motivos nobremente diferentes dos de Descartes, ele seguiu assim a máxima que tanto seduzia Descartes – **Bene vixit qui bene latuit.**“ (s. 103)

Co tento citát znamená, bylo myslím možné pochopit z textu, který mu předcházela. Český překlad: „Kdo se skryje, dobře žije“ se mi sice podařilo nalézt, ale na rozdíl od honosného originálu by působil spíše jako lidové pořekadlo.¹⁹⁴ Originál jsem proto nechala v této podobě:

„Z důvodů šlechetnějších, než měl Descartes, tak dodržoval zásadu, která Descarta tolik lákala: **Bene vixit qui bene latuit.**”

3.4.4 Otázka překladu jmen

Jména jsem si rozdělila do několika skupin. U všech názvů knih, časopisů a novin jsem se snažila nalézt a použít již existující překlad a pokud se mi ho nepodařilo nalézt, vytvořila jsem vlastní.

Místní názvy jsem ponechávala v jazyce země, ve které se lokalita nacházela, pokud ovšem neexistovala v češtině zažitá varianta (Cairo – Káhira, Abissínie- Habeš, Karkoff – Charkov). V jednom specifickém případě jsem název přeložila; Rozmarýnová ulice (Rua do Alecrim) v Lisabonu má totiž tu zvláštnost, že je místem setkání mnoha postav ostatních

¹⁹³ Cf. WEISCHEDL, Wilhelm. *Zadní schodiště filosofie*. Olomouc : Votobia, 1993, s. 98

¹⁹⁴ Čímž nechci tvrdit, že leckterá lidová moudra nejsou původem právě z latiny.

Eçových románů.¹⁹⁵ Přeloženou do češtiny ji lze potkat např. v *Bratranec Basiliovi*,¹⁹⁶ a pokud již její překlad existuje, neviděla jsem důvod ho nepoužít.

Jména postav příliš odporu nekladla. Důležitým postavám (všem smyšleným) dal autor běžná křestní jména a bezpříznaková příjmení, jejichž počešťování mi přišlo bezúčelné. Carlos Fradique Mendes, Marcos Vidigal, paní Angelína by změnou na domácí Marek, Karel či paní Anděla nabyly příliš silného českého rázu, ponechala jsem je tedy v původním znění.

Lehkou grafickou změnu jsem si dovolila u jména **Varia Lobrinska** (s. 98) a psala jsem ji jako **Varja**. Ostatně i jiný jménům evidentně ruského původu jsem změnila grafiku. Například **Gortchakoff** jsem změnila na **Gortchakov**. U jména **Palidoff** (s. 98) však díky používání portugalských pádových předložek místo jasně určujících českých koncovek nebylo jasné, zda „família russa dos príncipes de Palidoff“ byla „rod Palidovovů“, či rod pocházející „z Palidova/u“.¹⁹⁷ Nakonec jsem se rozhodla pro variantu, která byla v kontextu schůdnější, a použila jsem „rod **Palidovovů**“.

Jména skutečných osob jsem psala podle českých norem (**Praxíteles – Práxitelés, Lucrétius – Lukrécus, Alcibiádes – Alkibiades**, atd.).

Některá jména (**Xavier Doudan** a **Fustan de Carmanges**) byla nápadně podobná jménům skutečných osob (**Ximénese Doudana** a **Fustela de Coulangese**, viz poznámka pod čarou č. 169 a 176), ale ponechala jsem je beze změn.¹⁹⁸ Jelikož *Korespondence Fradique Mendese* je přehlídkou falešných autorů píšících neexistující díla a skutečných děl psaných neexistujícími autory, o nedopatření či tiskovou chybu se nemohlo jednat.

U dvou či tří jmen se objevila skrytá symbolika. Sémantická stránka lexému, jenž je tvořil, přímo odkazovala na jejich blízký kontext. Toto tvrzení je spíše dohad, jehož konstrukci motivoval častý výskyt jinotajů a intertextuálních narážek v celém textu, přesto se ho pokusím obhájit.

V druhé kapitole knihy (s. 26) se rozvíjí zápleтка týkající se placení celních poplatků. Fradique, který se zpoplatněním svého majetku nesouhlasí, v dopise obdrží radu, jak se nechtěným výdajům vyhnout (kontaktovat někoho na ministerstvu). Tento dopis mu napsali „os amigos **Pintos Bastos**“.

Podstatné jméno „pinto“ znamená „kuře“, výraz „basto“ značí „hojnost, dostatek“, a v často používaném anglickém přísloví, které je v portugalsku také známé (krom toho,

¹⁹⁵ Cf. CAMPOS MATOS, A. *Dicionário de Eça de Queirós*. Lisabon : Caminho, 1988, s. 50

¹⁹⁶ Cf. QUEIRÓS, Eça de. *Bratranec Basilio*. přel. Zdeněk Hampl. Praha : Odeon, 1989, s. 371

¹⁹⁷ Informace o existenci podobném rodu se mi nepodařilo najít.

¹⁹⁸ Do změn zde nepočítám připojení pádové koncovky.

Eça de Queirós v Anglii žil celých čtrnáct let), se říká: „Don't count the chicken before they hatch.“ Doslovně přeloženo: „Nepočítej kuřata, dokud se nevylíhnou“. Z čehož vyvozují, že Fradiquovi přátelé, kteří věděli na koho „zatlačit“, aby se věci vyvíjely podle jejich představ a nezávisely na přízni či nepřízni osudu (vylíhnou se – nevylíhnou), dostali své jméno právě díky oné schopnosti zařídit si na ministerstvu stálou „hojnost kuřat“. V linii této logiky bych překlad vedla směrem k obecnému významu a volila jméno „Hrabalovi“ nebo „Schánilovi“. Ve skutečnosti jsem použila verzi originálu, jelikož zmíněná „symbolika“ se mi nezdála být dost průkazná, aby opodstatnila přeložení tohoto jména. Použila jsem tedy:

„...přátelé **Pintos Bastosovi**“.

Podobně tomu bylo i u jmen dvou coimberských profesorů, na něž se Fradique při jedné své kratičké návštěvě Portugalska ptal svého krajana. (Hned po ukončení studií totiž Fradique ze své vlasti odjel a vracel se do ní zřídkakdy.)

„...perguntou-me pelo **Pedro Penedo**, pelo **Pais**, por outros...“

Po menších úpravách se nabízejí slova: **a pedra** – kámen; **o penedo**-balvan, útes, skála; **os pais**-rodice; **o país**-země, stát. Není tedy možné, že tato jména naznačují, že se tazatel nepřímou ptá na svou „rodnou hroudu“, na svou „kolébku“ jako takovou? Nebo chtěl autor jen naznačit, jak zkostnatělí (zkamenělí) jsou podle jeho názoru portugalští univerzitní profesori? Ať tak, či tak, jakýkoli překlad těchto jmen, jako Valoun, Pohorský, Skalník nebo Našinec, byl pro text neúnosný, překlad tedy vypadá takto: „...začal se vyptávat na **Pedra Peneda**, na **Paise** a další“.

Může se zdát, že vlastně nebylo zapotřebí se celou věcí zabývat, jenže hypotetický rozbor těchto problémů mi pomohl ujasnit si postup, jaký bych zvolila, kdybych symbolika oněch jmen byla pro dílo zásadně důležitá a já něco podobného opravdu musela řešit.

Jméno „**Camelas**“, (tias **Camelas**, s. 28) je poslední, kterým se zde budu zabývat. Jeho problémem byl fakt, že doslovný překlad (Velbloudice) se pro tři staré panny, majitelky krčmy nedal použít. Nepřeložený výraz psaný s „c“ i počeštěná verze s „k“ (Camely, Kamely či Kamelky) by však ihned navodil (díky všudypřítomné propagandě tabákového průmyslu) představu krabičky cigaret. Rozhodla jsem se proto použít nějaký tvar jména „Kamelky“, který by takovouto představu nenavodil a přesto se od originálu příliš nevzdálil. Ony dámy i jejich restaurační zařízení totiž opravdu existovalo (poznámka č. 93) a nebylo možné jméno zásadně měnit. Vznikly tak „**Kamelovic tetky**“ a „**staré Kamelnice**“.

3.4.5 Poznámky vysvětlující dobové narážky a reálie

V předešlých odstavcích jsem se věnovala těžkostem překladu, které bylo možno s pomocí slovníku a imaginace překonat jednoduchou dedukcí. V této části chci představit problémy, které byly řešitelné především díky vyhledání širšího okruhu informací, vycházejících z reálií přítomných v textu. Význam těchto reálií měl dopad jak na jednotlivosti, tak na celkový obsah díla.

Detail, který jsem nebyla schopná s jistotou vyřešit z pouhého kontextu, se například objevil na straně 18. Věta zněla takto:

“Fradique fora o **eleito** de Ana de Léon, a gloriosa Ana de Léon, a mais culta e bela **cortesã do Segundo Império...**“

- „**cortesã**“ může být a) králova oblíbenkyně

b) kurtizána, milostnice

Po konzultaci s lektorem Institutu Camões, který se klonil k názoru, že „královy oblíbenkyně“ byly mravné dámy u dvora, nebylo jisté, koho to Fradique vlastně svíral v náručí. Vysoce distingvovanou, bohatou a frivolní dámu, která od mladých šlechticů potají dostávala drahé dárky, nebo opravdovou dámu? Text pokračoval takto: „(ela) **fora como Aspásia**.“ A díky informacím o Aspásii (poznámka č. 100) bylo možné si udělat o Anně z Léonu přesný obraz, rozptýlit veškeré pochybnosti a přeložit takto:

„Fradique byl **vyvoleným** Anny z Léonu, slavné Anny z Léonu, nejuzdělanější a nejkrásnější **kurtizány Druhého císařství...**“

Hned v následujícím odstavci je tato věta:

„Fradique assumiu para mim a estatura de um desses seres que, **pela sedução ou pelo génio, como Alcibíades ou como Goethe**, dominam uma civilização...“

- „**sedução**“ lze přeložit mnoha synonymy, např.: „**pokoušení, svůdnost, půvab**“, s čímž se úzce pojí slovesa „**přilákat, zmámit, oslnit**“. Po zjištění některých faktických informací z Alkibiadova života (poznámka č. 104) se však problém vyřešil. Vyplynulo z nich, jaký druh zmámení a oslnění v podtextu byl a jednalo-li se o neodolatelnost ve všech aspektech jeho osobnosti, bylo snadné nalézt společného činitele, jímž bylo jeho „**charisma**“. Překlad tedy vypadá takto:

„Fradique se pro mne stal jednou z těch bytostí, které buď svým **charismatem nebo genialitou, tak jako Alkibiades nebo jako Goethe**, ovládnou lidskou společnost...“

Dalším případem, kdy hlubšímu porozumění a tím přesnějším překladu dopomohl detailní pohled na reálie přítomné v textu byt tento:

„Dona Angelina Fradique, velha estouvada, erudita e **exótica** que coleccionava aves empalhadas, traduzia Klopstock e perpétuamente sofria dos *dardos de amor*.“ (s. 15)

Co na té staré dámě bylo tak exotického? Na první pohled je to jasné. Sbírat vycpané ptáky, překládat z němčiny a zamilovávat se v pozdním věku, to je opravdu: „neobyčejné, zvláštní, podivné, podivínské, bizarní...“. Které z těchto slov ale nejlépe vystihne charakterový rys oné dámy, jsem rozhodla až po zběžném pročtení životopisu Friedricha Gottlieba Klopstocka (poznámka č. 88), v němž se uvádí, že své dětství strávil na venkově, že při jeho výchově byl důraz kladen především na rozvoj jeho tělesné zdatnosti, a do Gymnázia byl zapsán teprve ve 13 letech, kdy již vynikal v jízdě na koni. Mohu se mýlit, ale podobnost zdánlivě nevýznamného období Klopstockova života s mládím Fradiqua Mendese je myslím značná.

Fradique – „...a tak **ho jízda na koni čerstvým povětrím** a přirozeně čistá voda bystřin, z kterých pil, zachránili před chudokrevností, kterou by mu byly způsobily ony myšlenkové deriváty. **Když bylo Carlosovi šestnáct, jeho babička (...) ho poslala do Coimbry...**“ (s. 16)

Pokud Fradiquova stará teta byla ochotna spojit jeho život s literaturou takto úzce, její exotičnost si podle mého názoru zasloužila uctivý přístup, a tak přestože sbírky vycpaných ptáků a horoucí vzplanutí lásky ve mně evokují „**potrhlost, ztřeštěnost, podivínskost**“, zvolila jsem:

„...babička z matčiny strany, paní Angelína Fradiquová, **výstřední**, vzdělaná lehkomyšlná stařena, která sbírala vycpané ptáky, překládala Klopstocka a opakovaně se stávala terčem Amorových šípů.“

Uvedu zde ještě jeden případ dokládající důležitost porovnávání všech reálií s co největším počtem dostupných informací. Tentokrát bylo možné vyhnout se úplně špatné interpretaci.

„E ei-la aproveitando cada recanto de palmeiral e cada sombra lançada pelos **velhos pilones de Osiris...**“ (s. 40)

Původně jsem zamýšlela text přeložit jako „**prastarý Osiridův portál**“. Jméno Osiris se však vyskytuje i ve variantě Usír a v tomto případě se dala nalézt informace, díky níž jsem došla ke správnému překladu:

„Aby využila každého zákoutí v palmovém háji, každého stínu vrženého **prastarými Usírisovými pilíři**¹⁹⁹ k tomu, aby...“

Takovýchto příkladů bylo více, jejich rozsah a význam byl ale tak značný, že jsem jim vyhradila poslední kapitolu.

---

¹⁹⁹ Cf. PIJOAN, José. *Dějiny umění I*. Praha : Odeon, 1987, 86

4. Fradique a heteronymie. Argumenty vyplývající z poznámek k překladu *Korespondence Fradiqua Mendese*

4.1 Queirósův Fradique: heteronym, nebo protoheteronym?

Kritéria existence heteronymu jsou jasně vytyčená. Zjednodušeně bych je shrnula takto: heteronym musí být autor, spisovatel, musí mít vlastní jméno a vlastní identitu. Tato identita musí být autonomní, a to jak po stránce ideové, tak společensko-kulturní.²⁰⁰

Víme již, že první Fradique Mendes byl společným výtvozem Antera de Quentala, Batalhy Reise a Eça de Queiróse. Víme také, že po čase ho Queirós zdokonalil, vytvořil mu rodokmen, dal mu život, přátele, názory. Dalo by se říci, že si ho „přivlastnil“. Do jaké míry se od něj ale dokázal následně odpoutat? Opravdu ho osvobodil sám od sebe a byl mu schopen dát odlišný charakter, rozdílné myšlení a názory a stvořit tak onu „autonomní identitu“, která je podmínkou existence heteronymu? Hledání odpovědi na tyto otázky je věnována tato poslední kapitola.

4.2 Impuls

Během vyhledávání informací, které by mi pomohly správně interpretovat úryvky z třetí kapitoly *Korespondence*, v níž jsou zabudovány fragmenty textu knihy *Egypt, cestovní zápisky*, jsem právě v oné knize narazila na zajímavou pasáž. Eça de Queirós (bylo mu něco přes dvacet tři let) si do svých zápisků poznamenal:

„Pan Mariette je člověk výjimečně znalý, jenž zná sebemenší sloup, sebepokácenější pilíř, celý faraonský Egypt. (...) Byl jsem mu v Opeře představen, ale protože jsem nebyl ani Sítis I. (...), ani Ramses III., nevěnoval mi dál pozornost a já mu hlupák opomněl složit hold za objev jeho posledního faraóna...“²⁰¹

---

²⁰⁰ Cf. REIS, Carlos. „Fradique Mendes – origem e modernidade de um projecto heteronímico“. In *História crítica da literatura portuguesa, vol. VI (Realismo e naturalismo)*. Lisbabon/São Paulo: Verbo, 1994, s. 238

²⁰¹ „...M. Mariette é um homem extremamente sábio, conhece até ao mais pequeno pilone, até a mais derrubada coluna, todo o Egipto faraónico.(...) Fui lhe apresentado na sala de Ópera, mas como eu não era Sítis I (...), nem Ramses III, ele não me atendeu mais – e eu esqueci-me de o louvar pela descoberta do seu último faraó, desgaçado de mim...“

Po přečtení této kratičké pasáže se mi ihned vybavil obrázek potem zalitého obličej vypravěče *Vzpomínek a poznámek*, která se v hotelu Central snaží vzdát Fradiquovi hold svou vybroušenou větou o jeho bezchybné, mistrné básnické formě. Chce udělat dojem, ale nejenže ho Fradique nikdy nepustí ke slovu, vypravěč ještě utrousí cosi nemístného. Tuto zkušenost v textu posléze komentuje slovy:

“Protrpěl jsem si tehdy jeden z těch bizarních úzkostných stavů, které když se vám přihodí ve dvaceti, kdy člověk vstupuje do života a do literatury, poznamenají vaši duši, vryjí se do paměti a nikdy z ní nezmizí.“²⁰²

Faktem je, že nepovedené setkání s Mariettem na mladičkého autora zapůsobilo tak silně, že si je zapsal do svého deníku. Druhý fakt je, že epizoda z hotelu Central se v mnoha aspektech tomuto setkání podobá. A tváří v tvář takovéto podobnosti mezi autorovým životem a epizodou v jeho díle mne napadlo pokusit se na základě dalších intertextuálních jevů zhodnotit, do jaké míry bylo autorství vydané korespondence ponecháno Fradiquovi a jak dalece si na něj dělal nárok Eça de Queirós.

4.3 Argumenty hovořící proti existenci Fradiquovy autonomie

Existence Fradiqua Mendese byla mezi řádky popírána hned na začátku. Vlastně již v kolébce zahalil Eça Fradiqua do symbolického rubášku, neboť jak se dočítáme v první kapitole, jeho rodová linie z otcovy strany je sice známá až kamsi do 16. století, v pohanské tradici („Fradique, pokorně oddaný Formě, překypující pohanskou radostí, byl jedním z posledních, kteří byli ještě Olympu věrni.“)²⁰³ je ale důležitá žena, matka, a o té nevíme víc, než že jí jakýsi básník z Terceiry přiřkl jméno „**Ossianova Panna**“.²⁰⁴ Kdo to tedy byl Ossian? Ossian neboli Oisín byl mytický irský hrdina, jehož otec Fionn jednoho dne na lovu uhnal překrásnou laň, která však byla ve skutečnosti dívka jménem Sadbh, již zaklel zlý druid Fer Doirich. Fionn její život ušetřil a tím ji vrátil lidskou podobu. Ihned zanechal nadobro lovu a brzy poté se narodil Oisín.²⁰⁵

QUEIRÓS, Eça de. *O Egípto (Notas de Viagem)*. Lisabon : Livros do Brazil, 2000, s. 136

²⁰² „Atravessei ali uma dessas angústias atrozes e grotescas, que, aos vinte anos, quando se começa a vida e a literatura, vincam a alma – e jamais esquecem.“ *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 27

²⁰³ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 39

²⁰⁴ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 15

²⁰⁵ Cf. NEESON, Eoin. *Irské mýty a legendy*. Brno: Ando Publishing, 1996, s. 45

Podobnost s Fradiquovým osudem tu tedy nalézt lze. Jeho otec byl také vášnivý lovec. Lovu ovšem nikdy nezanechal a nešťastnou náhodou při jednom zemřel, když byl Fradique ještě v plenkách. V symbolické rovině bychom si tedy mohli představovat, že pokud jeho otec na lovu zahynul, nikdy se neseťkal s jeho matkou, ta zůstala pannou a Fradique buďto přišel na svět způsobem jiným než přirozeným, nebo nikdy nebyl. Obě možnosti kupodivu v systému Queirósových polopravd, dvojsmyslů a skrytých významů fungují naprosto dokonale. V reálné realitě Fradique neexistoval, v realitě literární byl tak trochu považován za „spasitele“ portugalské kultury, (v roce setkání s vypravěčem oslavil třicet tři let), a mohl se tedy narodit panně. (“Pokud v Portugalsku jsou ještě čtyři nebo pět lidí, jako byl autor *Moderních Ód*²⁰⁶, Portugalsko zůstane žijící, velkou zemí (...) odhalení takové osobnosti jako Fradique prokáže, že země dýchá...V hořkém čase nejistoty, který zaklepal na dveře, nesmíme dopustit, aby Portugalci jako tento zůstali navždy zapomenutí hluboko pod ným mramorem”)²⁰⁷

Co je pro nás však daleko důležitější, legendou o Oisínovi se nechal inspirovat skotský básník James Macpherson (1736-1796), který vydal *Fragmenty staré poezie sesbírané na skotské Vysočině a přeložené z gaelského neboli erského jazyka* (1760, *Fragments of Ancient Poetry collected in the Highlands of Scotland*) a dvě epické básně „Fingal“ (1762) a „Temora“ (1763).²⁰⁸ Tvrdil, že jde o jeho překlady díla keltského básníka Ossiana, žijícího ve třetím století, byl to však podvrh. Tyto překlady skotského barda nadchly čtenáře nejen ve Velké Británii a jejich sláva se brzy rozšířila po celé Evropě. Ovlivnily takové velikány jako Goethe a Walter Scott a o jejich pravosti se vedly bouřlivé debaty skoro celé století. Ačkoli bylo autorství nakonec přiřčeno Macphersonovi, pádné důkazy neexistují.

Sama Fradiquova matka, a tím i jeho původ jsou tímto způsobem prohlášeny za skvostný, oku lahodící výtvar, pod jehož dokonalým povrchem se skrývá dokonalé falsum.

Další žena, která zásadně ovlivnila jeho život, ruská šlechtična Varja Lobrinská, jediná žena, která chápala Fradiquův talent a potenciál, se do Fradiqua zamilovala, když objevila, že s ním sdílí lásku k témuž literárnímu dílu, k básni „**Libušin soud**“, části Rukopisu zelenohorského. Tyto rukopisy byly pravděpodobně dílem Václava Hanky a Josefa Lindy. Byly údajně objeveny roku 1817 na zámku Zelená Hora v Čechách. Tou dobou panství patřilo Jeronýmu Colloredo-Mansfeldovi (s nímž byla Varja pokrevně spřízněná).²⁰⁹ Brzy se však

---

²⁰⁶ Autorem je Antero Tarquínio de Quental (1842-1891).

²⁰⁷ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 114

²⁰⁸ Cf. OLIVEIRUSOVÁ, Eva. *Dějiny anglické literatury*. Praha: SPNP, 1988, s. 121

²⁰⁹ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 99

začalo pochybovat o pravosti rukopisu. Stejně jako u rukopisů Ossianových básní, i zde se lingvisté a vědci zaměřili na vyhledávání důkazů o původnosti textu. Ačkoli pro teorii falsa hovoří skoro všechna fakta, dodnes nemáme nezvratný důkaz, že by autorem nemohl být neznámý básník z 9. století.²¹⁰

Z čehož vyplývá, že důležitý milník ve Fradiquově životě je také podvrh. Moment, kdy jeho lásku opětuje žena, jež je s to mu porozumět, je vytvořený z kaširovaného papíru, který dovedné umělcovy ruce upravily do podoby pevného, čistě opracovaného kamene. Ani s tím se však Eça nespokojil. Svou brilantní mystifikaci obdařil tolika fasetami, že je těžké říci, kde končí jedna a kde začíná druhá. Madame Lobrinská, šťastná to žena, neměla totiž ve svém držení jen vzácnou kopii Zelenohorského rukopisu, po Fradiquově smrti se také stala jediným vlastníkem jeho „literárního díla“. Veškeré Fradiquovy rukopisy uzavřené do železné truhlice byly odkázány jí. Obsah této truhlice znal jen Fradique a madame Lobrinská, ta však odmítla cokoli o nich komukoli prozradit. Otevřel se tedy prostor pro spekulace. J. Teixeira de Azevedo měl za to, že se v truhlici skrývá historický román. Tuto teorii vyvozoval z Fradiquova dopisu, uvedeného v sedmé kapitole, ve kterém se píše: “Co byste řekl, milý Oliveiro Martins, kdyby k Vám domů byl jednoho dne bez varování doručen jeden můj svazek, krásně vyvedený výtisk, který by začínal takto:

Za dávných časů v Babylónii v měsíci sivanu, když skončila již sklizeň balšámu...?²¹¹

Podbízí se nám tímto teorie, že Fradique skutečně napsal jakési originální literární dílo nebo o tom alespoň uvažoval. Je to ovšem teorie zavádějící, jelikož již dávno před tím se ve třetí kapitole dočítáme toto: „...Takhle nějak jsem u rajčatového salátu rozvíjel a uspořádával své představy, přesvědčen, že z nich udělám povídku, kterou v Lisabonu otisknu v *Portugalských listech*. Měla se jmenovat „Jupiterova poslední výprava“. Nadšeně jsem již sesumíroval první řádek povídky: ***Za dávných časů v Káhiře v zahradách v Šubře, když skončil postní měsíc ramadán ...***“²¹²

V tomto případě ale s Múzami koketuje vypravěč. Zdali zamýšlenou povídku napsal či nenapsal, se nedozvíme, stejně tak nám zůstane utajeno, zdali Fradique napsal onen román. S trochou nadsázky by se dalo říci, že vypravěč nepřímou obviňuje Fradiqua z plagiátorství. Možná je tím ale naznačeno, že vypravěčova a Fradiquova mysl fungují velice podobně, že

²¹⁰ Cf. URBAN, Jan. *Rukopis zelenohorský*. [online]. [cit. 2008-12-31]. Dstupné z: http://old.nepomuk.cz/pamatky_historie/rukopis_zelenohrsky.htm

²¹¹ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 101

²¹² Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 40

jsou obě řízeny stejným stvořitelem. V českém překladu to snad tolik nevyniklo, proto nyní srovnám obě věty, které měly být úvodní větou jakéhosi literárního díla, v původním znění:

a) vypravěč: „Era no Cairo, nos jardins de Choubra, depois de jejum do Rhamadan...“

b) Fradique: „Era em Babilónia, no mês de Sivanu, depois da colheita do bálsamo...“

Pokud se ale přikloním k teorii, že Fradique píše jen to, co už existuje v představách vypravěče, stanou se některé body srozumitelnějšími. Jsou například chvíle, kdy ve vypravěči převládne touha Fradiqua „prozradit“. Poté co nás seznámil s Teixeirovu teorií historického románu, sám ihned kontruje a uzavírá polemiku o Fradiquových rukopisech slovy: „Já osobně, jelikož Fradiqua znám déle a lépe, vyvozují, že nezanechal ani knihu o psychologii, ani žádnou historickou epopej (...), ani *Paměti* (...). A směle tvrdím, že v oné truhlici ze železa, pohřbené na starém ruském panském sídle, **neexistuje žádné dílo, protože Fradique nikdy doopravdy nebyl žádný autor.**”²¹³ Ani tímto však ještě vnitřní boj nekončí.

Při bližším pohledu incident s povídkou o Jupiterovi skrývá ještě jednu vrstvu. Vypravěč hodlal Fradiqua použít jako hlavní postavu příběhu, v němž by vodní nymfa s Fradiquem podvedla boha Jupitera. To vše se mělo odehrát během cesty po Egyptě (v místech, kde Eça de Queirós sám kdysi byl). Když však vypravěč dokončí ve své mysli onu fabulaci, rozhodne se Fradiqua nahradit sebou samým. V literární rovině si tak Queirós pohrává s myšlenkou vyškrtnout Fradiquovu roli, zaujmout jeho pozici a místo pouhého vypravěče cizího životního příběhu být otevřeně jeho hlavní postavou. V podstatě nám říká: mám tu moc Fradiqua vymazat, to já rozhoduji o jeho existenci či nebytí, na mně záleží, rozhodnu-li se přihlásit k autorství, nebo ho odevzdat Fradiquovi. Jak v literární, tak v reálné rovině však nakonec Fradiquovi své místo přenechává.

Rozsah práce nedovoloval přeložit všechnen text, který v sobě nesl skrytý význam související s otázkou heteronymie Fradiqua Mendese, jelikož se mi však obsah těchto pasáží zdál pro tuto kapitolu relevantní, uvedu následující, poslední průkazní materiál, ačkoli není do překladu vybraných částí textu zařazen:

V šesté kapitole se Fradique symbolicky vzbouří, nemaje vlastní „kabát“, odmítne se zahalit kabátem cizím („Jednou v noci, při odchodu z večírku u hraběnky de La Ferté (...) našel v šatně místo svého ruského kožišínového pláště něčí jiný (...) Fradique, který byl

---

²¹³ Cf. *A Correspondência de Fradique Mendes*, s. 102

velice štítivý, se nechtěl zahalit do kožichu onoho prašivého generálského chrchlouna a přeběhl náměstí de La Concorde jen tak v sáčku...“²¹⁴ a „jistým způsobem tak odmítá zahalovat svou pravou identitu nějakým cizím převlekem, jenomže toto gesto ho stojí život, nebo chcete-li, když se mu konečně naskytne příležitost postavit se za svou identitu, zmizí Fradique ze scény“.²¹⁵ Fradique Mendes, kterému Eça de Queirós dopřál padesát čtyři let života, po „vyhlášení nezávislosti“ žije ještě padesát čtyři hodin. (Jednu noc přišel o svůj kožich, druhého dne jel ještě na výlet do Fontainebleau, tu noc však již ho zchvátila zimnice „a třicet hodin poté“ pak klidně a tiše skončil na vzácný druh zápalu pohrudnice.)

Na základě výše uvedených příkladů si dovoluji tvrdit, že kritéria, která musí být splněna, aby se dalo hovořit o heteronymii, v případě Fradiqua Mendese splněna nejsou. Eça de Queirós sice Fradiquovi vytvořil biografii, dílo i myšlenky, někdy ho používal jako partnera k diskusi a někdy díky němu mohl opustit úzce vymezený naturalismus a vyjadřovat se k takovým věcem a takovým způsobem, jaký by si jako Queirós-realista, Queirós-diplomat nemohl dovolit. Nedokázal však Fradiquovi uchovat jednotnou a od své vlastní osoby oprostěnou identitu. Zůstal kdesi napůl cesty, nepopíratelně však otevřel prostor pro další pokusitele hranic literárních možností.

---

²¹⁴ “Uma noite, saindo de uma festa da condessa de La Ferté achou no vestuário a sua peliça russa trocada por outra...Fradique, que sofria repugnâncias intolerantes, não se quis cobrir com agasalho daquele oficial rabugento e catarroso e atravessou a Praça da Concórdia a pé, de casaca...” QUEIRÓS, Eça de. *A Correspondência de Fradique Mendes*. Lisboa: Livros do Brazil, Lisboa, 1999, s. 95

²¹⁵ „...de certo modo recusa-se a ocultar a sua identidade sob um disfarce alheio, só que esse gesto custa-lhe a vida: que o mesmo é dizer, quando finalmente parece em condições de afirmar a sua identidade, Fradique desaparece de cena dos vivos.“

REIS, Carlos. „Fradique Mendes – origem e modernidade de um projecto heteronímico“. In *História crítica da literatura portuguesa, vol. VI (Realismo e naturalismo)*. Lisabon/São Paulo: Verbo, 1994, s. 241

Závěr

Tato práce měla ukázat, jakým způsobem lze vyřešit překladatelské problémy, které ve svém textu skrývá *Korespondence Fradiqua Mendese*. Jejím cílem bylo vytyčit si pomocí filologického rozboru základní kritéria, podle kterých by bylo možné identifikované problémy roztrždit do kategorií, na které bude možno uplatnit adaptační či konformní přístup překladu.

V překladu částí vybraných tak, aby z hlediska problémů, které kladou, co nejlépe reprezentovaly celek, jsem řešila problémy vyplývající z rozdílnosti románských jazyků a češtiny v oblasti gramatiky a syntaxe a z rozdílné pestrosti a významové šířky lexika obou jazyků. Zároveň jsem byla nucena řešit výskyt dalších cizích jazyků použitých v textu současně s portugalským a změnu jejich příznakovosti při přesunu do českého kontextu.

Snaha o to, neochudit text o žádný z jeho významových odstínů, zachovat formu i styl, se na mnoha místech setkala s nezdarem. Často bylo nevyhnutelné obětovat některou složku na úkor zachování složky jiné. Potom jsem se řídila kritérii, která jsem si vytyčila na hermeneutickém základě filologického rozboru překládaného textu: na prvním místě bylo zachování ideové stránky díla, nepřekročení, ale ani nepotlačení ironického podtextu a zachování jeho jazykové pestrosti.

Upustila jsem od substituce cizojazyčných elementů z románských a germánských jazyků, objevujících se po boku portugalského za jazyky slovanské, které by byly v adekvátním vztahu k češtině, a ponechávala jsem je v původním znění. Jejich výskyt pro mne byl jedním ze znaků originality autora a zároveň dokreslovaly obraz prostředí díla, jejich překladem do češtiny bych proto text zbavila jeho jedinečnosti. Pokud však znemožňovaly porozumění celku, použila jsem vnitřní vysvětlivky.

Zvláštní pozornost jsem též věnovala motivům procházejícím celým dílem, které jsem se snažila překládat vždy stejným způsobem, aby nedocházelo ke znemožnění jejich identifikace.

Posledním, ale nezanedbatelným úskalím byl četný výskyt reálií, jejichž význam se úzce týkal obsahu díla a jejichž výklad zásadně ovlivnil přístup k překládanému textu, na stylistické rovině.

Věřím, že řešení, ke kterým jsem dospěla, by se dala aplikovat i při překladu dalších děl Eça de Queiróse, autora, který významně ovlivnil portugalskou literaturu. Dílo tohoto spisovatele ani po více než sto letech neztratilo nic ze své schopnosti zaujmout čtenáře dokonalostí, s jakou autor pracuje s jazykem, udivit množstvím informací, jež jsou v něm skryty, a ohromit nadčasovostí některých autorových myšlenek.

Resumo

Eça de Queirós: *A Correspondência de Fradique Mendes* como problema de tradução

A Correspondência de Fradique Mendes, obra da fase pós-realista da escrita de Eça de Queirós, é em termos do tema e da linguagem, uma das obras mais originais da segunda metade do século XIX na literatura portuguesa. Trata-se de um romance inovador, que abriu um novo caminho para algumas tendências literárias portuguesas. No texto nota-se o insaciável desejo do autor de burilar e polir a forma da sua escrita até à pura perfeição. A obra de múltiplas facetas, escrita com tal plasticidade representa um grande desafio tanto para o leitor como para cada tradutor. Apesar de já existirem traduções de alguns livros deste autor para o checo, que podem ajudar com problemas parciais devido à sua especificidade, a base de tradução deste obra tinha que ser procurada como se nenhuma tradução existisse.

O objectivo deste trabalho foi, através da compreensão profunda da obra, da vida do autor e das circunstâncias histórico-culturais da sua criação, identificar, analisar e resolver os problemas que leva a tradução d'*A Correspondência de Fradique Mendes* e traduzir uma parte representativa, mostrando o sistema de solução dos problemas aqui aludidos.

Dividi o trabalho em quatro partes: a primeira introduz brevemente o autor, sua vida e obra. Além de marcos bibliográficos, fala de fases da sua escrita, das ideias e influências que formaram o autor. Como por exemplo as leituras de Proudhon, convivência com os seus companheiros universitários da Coimbra Oliveira Martins, Antero de Quental e tantos outros, movimentos culturais no estrangeiro que acenderam o seu espírito realista; as leituras dos autores românticos e realistas franceses como Hugo, Balzac, Flaubert, ou Ingleses como por exemplo Charles Dickens que influenciaram a sua escrita; a sua vida no estrangeiro etc.

A segunda parte apresenta uma descrição da obra, faz um resumo do seu conteúdo quanto aos objectivos e ao sistema da narrativa e das personagens. Em detalhe, falo sobre todos os casos de existência de Fradique Mendes, desde o seu começo, como heterónimo comum de Antero de Quental, Batalha Reis e Eça de Queirós, que nasceu da vontade desse grupo de se opor à sociedade portuguesa, através da aparência episódica no livro *O Mistério da Estrada de Sintra* até à forma final de Carlos Fradique Mendes, o dandy brummellesco, o poeta baudelairiano, viajante, pensador egoísta, o filósofo e profeta. Neste último caso, presto

maior atenção aos factos e pormenores, que estabelecem a bibliografia desta personagem literária que permitem a decifração das intenções que levaram o autor à sua criação. Tento explicar essas intenções e por que motivo o autor apontou aquela personagem heteronímica como o autor dos seus próprios textos disfarçados de cartas de Fradique Mendes. Menciono brevemente também a influência de Fradique na literatura angolana.

A seguir, apresento uma análise da obra quanto aos aspectos formais, ao estilo e à estrutura do texto, cuja compreensão foi a base para a correcta interpretação do texto, sem a qual a realização da tradução não seria possível. O foco era apontado à parte linguística, à linguagem de Eça de Queirós e ao uso das línguas estrangeiras como meio de chamar a atenção para influências das culturas estrangeiras na literatura portuguesa.

A terceira parte do trabalho consiste na tradução própria das partes representativas da primeira parte do livro, chamada *Memórias e Notas*, numa concepção geral da técnica da tradução destes partes, a selecção dos problemas representativos junto com as soluções justificadas de cada um.

Trabalhos de J. Levý, J. Pelán e G.H. Gadamer foram a base na qual estabeleci a concepção geral da tradução. O meu objectivo foi, pelo meio da análise filológica da obra, achar a possibilidade de a reproduzir sem perder ou distorcer os seus aspectos específicos, superando as diferenças linguísticas e culturais entre o autor (falante de pelo menos quatro línguas, grande viajante e conhecedor da história grega, romana, francesa e inglesa) e o leitor checo. O que foi mais importante para mim foi traduzir o texto de maneira o mais fiel possível quanto ao detalhe, considerando ao mesmo tempo a sua função para que o conjunto não perdesse a sua forma ou a transmissão da informação do conteúdo ao leitor não ficasse impossível. No início prestei atenção à problemática constituída pelas diferenças entre a gramática e o léxico checo e o português. A impossibilidade de mudar todas as facetas das palavras de português para checo, levou à necessidade de procurar os compromissos, isto é, buscar as expressões que da melhor maneira transmitem a ideia. No caso de expressões das línguas estrangeiras - isto é - não portuguesas, a prioridade foi conservar o seu carácter em contexto português e trazê-lo ao checo de tal maneira que funcionasse de modo mais próximo ao original.

Depois de apresentar a tradução das seleccionadas partes do texto, que baseei na experiência obtida nas aulas do seminário da tradução literária de PhDr. Vlasta Dufková, examinei alguns problemas escolhidos nas áreas acima mencionadas, continuando com as

soluções que me pareceram mais relevantes com a proposta técnica da tradução. Depois aludi os problemas que tive que resolver através a explicação de referências abundantes, relativas a factos históricos, literários e bibliográficos, cuja simbologia fundamentalmente influencia o conteúdo e o estilo do texto e cuja interpretação me levou ao descobrimento das novas facetas da obra.

No último capítulo tento encontrar respostas quanto à questão de existência, ou então não-existência, de heteronímia na *Correspondência de Fradique Mendes*, usando as informações obtidas durante a procura das interpretações dos já mencionados factos histórico-culturais.

Výtah

Eça de Queirós: *Korespondence Fradiqua Mendese* jako překladatelský problém

Korespondence Fradiqua Mendese není možná nejzásadnějším dílem Eça de Queiróse, pro portugalskou literaturu druhé poloviny devatenáctého století je však velkým přínosem z formálního i myšlenkového hlediska (zejména v oblasti rozvoje heteronymie).

V této práci jsem se pokusila vytyčit si hierarchii aspektů důležitých při překladu tohoto textu do češtiny, a identifikovat tak problémy, jejichž vyřešení by umožnilo realizovat překlad bez zásadních omylů, nebo přesněji řečeno, jejichž řešení by vedlo k věrnému překladu díla. Jedním z aspektů byla potřeba proniknout do problematiky díla Eça de Queirose v rovině filologické, současně však bylo důležité detailně pochopit obsah díla ve všech jeho rovinách. K takovému pochopení mi dopomohlo seznámení s historicko-kulturním pozadím doby, ve které autor tvořil, s jeho detailním životopisem a s jeho dalšími díly.

První dvě kapitoly této práce jsou stručným shrnutím nalezených informací. Třetí kapitolu jsem věnovala koncepční stránce překladu. Odůvodnila jsem výběr částí, které by nejlépe vystihovaly problematické aspekty překládaného textu. V nich jsem následně ony aspekty identifikovala a navrhovala řešení, která jsem pokládala za nejsprávnější. Jelikož jedním z nejmarkantnějších problémů byl častý výskyt sémanticky propojených reálií a z podtextu často čitelné symboly vztahující se k autorovu životnímu příběhu, vkládala jsem kusé vysvětlivky a hesla do poznámek pod čarou. Jak vysoce relevantní je obsah těchto poznámek pro možné a úplnější pochopení díla, jsem se pokusila ukázat ve čtvrté kapitole této práce, v níž jsem se částečně vrátila k výkladu *Korespondence* a pokusila se pomocí informací nalezených při rozkrývání narážek a symbolů ukrytých v textu vyvrátit anebo potvrdit výskyt heteronymie v tomto Queirósově díle.

V závěru se na základě rozboru díla a analýzy výsledků dosažených při překonávání konkrétních problémů snažím utřídit takto vzniklé poznatky a vyvodit z nich prakticky aplikovatelná pravidla postupu překladu Queirósova díla do češtiny.

Abstract

Eça de Queirós' *A Correspondência de Fradique Mendes* as a translation problem

There are many books that come up to ones mind when the name of Eça de Queirós is mentioned. It is mainly *Cousin Basílio* and widely discussed *The Sin of Father Amaro* comes in second. *A Correspondência de Fradique Mendes* is sometimes falsely being considered as a work of less importance but this witty book full of hidden meanings, symbols and philosophical contemplations brings many valuable innovations into Portuguese literature of the end of the nineteenth century.

The paper is focused on search for solutions of difficulties that appear in connection with the translation of this specific text, on search of ways that may help the translator to overcome some obstacles of an interpretation Portuguese text into Czech. It identifies one key to success, which is a thorough comprehension of the original text and thorough knowledge of theory of translation. Such a comprehension requires wide range of information on which it can be based. These were presented in the first part of this paper, focused on author's life and work in context of Portuguese cultural background and in the second part, which analyses *A Correspondência de Fradique Mendes* as a whole as well as the main character Fradique Mendes. The third part deals with general conception of translation on theoretical basis, pronounces specific problems that are to be faced in the text, the translated text itself, followed by list of solutions to problems that were encountered. Owing to the specificity of Eça de Queirós' work, an unexpectedly large sum of facts, an explanation of which became an important part of the translation, has revealed important information regarding symbolical contents of the novel. Being it a partial outcome of the process of translation I have included some of it into the paper as its fourth part, as material that has the potential to clear out the questionable existence of heteronymy in the novel.

The conclusion describes the fragile hierarchy of the translation's priorities, pros and cons of interpreting a multilingual and multifarious text and it estimates possibility of application of solutions found through the process of translation made in this work to other Queirós' texts.

Bibliografie

Primární prameny:

AGUALUSA, José. *Nação Crioula*. Portugalsko : TV Guia Editora, 1997

QUEIRÓS, Eça de. *Correspondência de Fradique Mendes*. Lisboa : Livros do Brazil, 1999

QUEIRÓS, Eça de. *O Egípto (Notas de Viagem)*. Lisabon : Livros do Brazil, 2000

QUEIRÓS, Eça de. *O Mistério da Estrada de Sintra*. Portugalsko : Publicações Europa-América, 2004

Sekundární prameny:

APARECIDA RIBEIRO, Maria. *História crítica da literatura portuguesa, vol. VI (Realismo e naturalismo)*. Lisabon/São Paulo: Verbo, 1994

ASSIS, Machado de. O Primo Basílio. In *Obras Completas*. Rio de Janeiro: W.M.Jackson, 1957

BAUDELAIRE, Charles. *Květy zla*. přel. Ivan Slavík. Praha : Mladá Fronta, 1976

CAMPOS MATOS, A. *Dicionário de Eça de Queirós*. Lisabon : Caminho, 1988

COUTO, Mia. *Cronicando*. Lisboa : Caminho, 2006

Encyclopædia Brinica. *Friedrich Gottlieb Klopstock*. [online]. [cit. 2008-12-30]. Dostupné z: <http://www.netpedia.com/index.php/Klpstock>

GADAMER, H.-G. *Řeč jako médium hermeneutické zkušenosti*. přel. Jiří Němec. In *Překlad literárního díla*. Praha : Odeon, 1970

GRAVES, Robert. *Řecké mýty I*. Praha : Odeon, 1982

GRAVES, Robert. *Řecké mýty II*. Praha : Odeon, 1982

GUIMARÃES, Rosa, J. *Velká divočina: Cesty*. přel. Pavla Lidmilová. Praha : Mladá Fronta, 2003

HENRY, Madelaine. *Aspasia of Miletus*. [online]. [cit. 2008-12-30]. Dostupné z: <http://ancienthistory.about.com/od/philosophers/a/aspasia.html>

KYBALOVÁ, Ludmila. *Dějiny odívání, doba turnýry a secese*. Praha : NLN, 2006

- LENDERING, Joana. *Pliny the Elder*. [online]. [cit. 2008-12-30]. Dostupné z: http://www.livius.org/pi-pm/pliny/pliny_e.html
- LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha : Československý spisovatel, 1963
- MORAIS MONTEIRO, Maria da Assunção. *De heteronímia em Eça de Queiros e Fernando Pessoa à alteronímia em Miguel Torga*. [online]. [cit. 2009-04-04]. Dostupné z: www.alfarrabio.di.uminho.pt/vercial/zips/assunc05.pdf
- NEESON, Eoin. *Irské mýty a legendy*. Brno : Ando Publishing, 1996
- OLIVEIRUSOVÁ, Eva. *Dějiny anglické literatury*. Praha : SPNP, 1988
- PELÁN, Jiří. *Kapitoly z francouzské a italské literatury*. Praha : Torst, 2000
- PETIŠKA, Eduard. *Staré řecké báje a pověsti*. Praha : Státní nakladatelství dětské knihy, 1958
- PIJOAN, José. *Dějiny umění I*. Praha : Odeon, 1987
- PLUTARCH. *The Parallel lives*. [online]. [cit. 2008-12-30]. Dostupné z: <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Alcibiades.html>
- QUEIRÓS, Eça de. *A Cidade e as Serras*. Portugal : Publicações Europa-América, 1979
- QUEIRÓS, Eça de. *Bratranec Basilio*. přel. Zdeněk Hampl. Praha : Odeon, 1989
- QUEIRÓS, Eça de. *Kráčej a čti*. přel. Marie Havlíková. Praha : Akademia, 2001
- RAFFIUDIN, Ahmed. *Indian delision for power*. [online]. [cit. 2008-12-30]. Dostupné z: http://www.geocities.com/pak_history/delusion.html
- REIS, Carlos. *Fradique Mendes – origem e modernidade de um projecto heteronímico*, in *Cadernos de Literatura*. Coimbra: INIC, 1984
- REIS, Carlos. *História da Literatura portuguesa, O Realismo e o Naturalismo*. Lisboa : Publicações Alfa, 2001
- REIS, Carlos. *Textos de imprensa IV (da Gazeta de Notícias)*. Portugalsko : Imprensa nacional-Casa da Moeda, 2002
- RUÍZ, C.L. *Exploration of Puerto Rico*. [online]. [cit. 2008-12-30]. Dostupné z: http://bellsouthpwp.net/r/ruiz_b/puertorico/juan_ponce_de_leon.htm
- ŠTUBNER, Juraj. *Šramot smrti: Humus Raula Brandãa a otázky jeho prekladu do slovenčiny*. Diplomová práce. Praha : FF UK, 2008
- THIBAUDET, Albert. *Dějiny francouzské literatury od r. 1789 až po naše dny*. přel. Jaroslav Poch a Růžena Pochová. Praha : Josef Svoboda, 1938.

TOMEŠ, Jan. *Charles Baudelaire: Hořké propasti*. Praha : Český spisovatel, 1966

URBAN, Jan. *Rukopis zelenohorský*. [online]. [cit. 2008-12-31]. Dostupné z: http://old.nepomuk.cz/pamatky_historie/rukopis_zelenohrsky.htm

WEISCHEDEL, Wilhelm. *Zadní schodiště filosofie*. Olomouc : Votobia, 1993

Použité slovníky:

HOLANDA FERREIRA, Aurélio Buarque de. *Novo Dicionário da Língua Portuguesa*. São Paulo : Editora Nova Fronteira, 1998

JINDROVÁ Jaroslava, PASIENKA, Antonín. *Portugalsko-český slovník*. ČR : Leda, 2005

Slovník cizích slov. Praha : Encyklopedický dům, 1996

Slovník českých synonym a antonym. Brno : Lingea s.r.o., 2007